MSS No. 5 Subject Religion

Name of MSS Adhayatam Rāmāyana (a portion)

Author – –

Period Not Available Folios 73 (001 to 143)

Script Sanskrit Source Prithipal Singh

Missing Folios 2-9, 11-28, 34, 57, 62, 68-78, 80-83, 89, 103, 106, 110, 112-114, 121-129, 131-141

न्जंति बुद्धिसंपन्नास्तरंत्येव नवामिवं॥ कामक्रोधादयस्तत्र बहवः परिपंथिनः॥ जीषयंति सदा चैतो मातरिं
गोष्पदायते॥ अतस्त्वत्सगुणं रूपं ध्यात्वाहं सर्वदा हृदि॥ मुक्तश्चरामि लोकेषु पूज्यो हं सर्वदैवतैः॥ राम त्वया
महत्कार्यं कृतं देवद्विजेन रूपा॥ कुंभकर्णवधेनाद्य भूभारो यं गतः प्रभोः॥ श्वो हनिष्यति सौमित्रिरिं
द्रजेतारमाहवे॥ हनिष्यसे परात्वं परश्वो दशकंधरं॥ पश्यामि सर्वदेवैश्च सिद्धैः सह नभोगतः॥ अनु
गृह्णीष्व मां देव गमिष्यामि सुरालयं॥ इत्युक्त्वा राममामंत्र्य नारदो भगवानृषिः॥ ययौ देवः पूज्यमानो
वृक्षस्तोदमकल्मखं॥ भ्रातरं निहतं श्रुत्वा कुंभकर्णं महाबलं॥ रावणः शोकसंतप्तो रामेणाक्लिष्ट
कर्मणा॥ मूर्छितः पतितो भूमावुत्थाय विललापह॥ पितृव्यं निहतं श्रुत्वा [redacted] पितरं चातिवि
ह्वलं॥ इंद्रजित्प्राह शोकार्तं शोकं त्यज महामते॥ मयि जीवति राजेंद्र मेघनादे महाबले॥ दुःखस्याव
सरः कुत्र देवांतक महामते॥ विसृज्य दुःखमखिलं स्वस्थो भव महामते॥ सर्वं सम्यक् करिष्यामि
हनिष्यामि च ते रिपून्॥ गत्वा निकुंभिलां सद्यस्तर्पयित्वा हुताशनं॥ लब्ध्वा रथादिकं तस्मादजेयोहं भवा
म्परैः॥ इत्युक्त्वा त्वरितं गत्वा निर्दिष्टं हवनस्थले॥ रक्तमाल्यांबरधरो रक्तगंधानुलेपनः॥ निकुंभिला
स्थितो मौनी हवनायोपचक्रमे॥ विभीषणोपि तच्छ्रुत्वा मेघनादस्य चेष्टितं॥ प्राह रामाय सकलं ह्नोमारं

ंदुरात्मनः॥ समाप्यते च होमोयं मेघनादस्य दुर्मते॥ तदाजेयोन वेद्धा मेघनादोसुरासुरैः॥ अतः
शीघ्रं लक्ष्मणेन घातयिष्यामि रावणिं॥ आज्ञापय मया सार्द्धं लक्ष्मणं बलिनां वरं॥ हनिष्यति न सं
देहो मेघनादं तवानुजः॥ श्रीराम उवाच॥ अहमेव गमिष्यामि हंतुमिंद्रजितं रिपुं॥ आग्नेयेन मह
स्त्रेण सर्वराक्षसघातिना॥ विभीषणोपि तं प्राह नासावन्यैर्निहन्यते॥ यस्तु द्वादशवर्षाणि निद्राहा
रविवर्जितः॥ तेनैव मृत्युनिर्दिष्टो ब्रह्मणास्य दुरात्मनः॥ लक्ष्मणस्तु अयोध्याया निर्गम्य
त्वया सह॥ तदादि निद्राहारादीन् न जानाति रघूत्तम॥ सेवार्थं तव राजेंद्र ज्ञातं सर्वमिदं मया
॥ हनिष्यति न संदेहः शेषः साक्षाद्धराधरः॥ त्वमेव साक्षाज्जगतामधीशो नारायणो लक्ष्मण एव
शेषः॥ भुवो धराभारनिवारणार्थं जातौ जगन्नाटकसूत्रधारौ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमा० १०१०
युद्धकांडेऽष्टमः सर्गः॥ विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत्॥ जानामि तस्य रौद्रस्य मा
यां कृतां विभीषण॥ स हि ब्रह्मास्त्रविद्रामो मायावी च महाबलः॥ जानामि लक्ष्मणस्यापि स्वरूपं मम
सेवनं॥ ज्ञात्वैवासमहं तूष्णीं न विघ्नं कार्यगौरवात्॥ इत्युक्ता लक्ष्मणं प्राह रामो ज्ञानवतां वरः॥ ग
च्छ लक्ष्मण सैन्येन महता जहि रावणिं॥ हनुमत्प्रमुखैः सर्वैर्यूथपैः सह लक्ष्मण॥ जांबवान् ऋक्षपति
ना सह सैन्येन संवृतः॥ विभीषणश्च सचिवैः सह त्वामभियास्यति॥ अभिज्ञस्तस्य देशस्य

रोपुरा॥ तदप्याहस्मृक्पूर्णाङ्गो कुशलं ब्रूहि राघवं॥ लक्ष्मणं ब्रूहि मे किंचित्तु दुरुक्तं भाषितं पुरा॥ तत्क्षमस्व कृतेना
वनमाषितं कुलनंदन॥ तारयस्व मां यथा रामस्तथा [illegible] कुरु कृपान्वितः॥ इत्युक्त्वा रुदती सीता दुःखेन मह
ह्वतानृह्रं॥ मया कप्याश्वासिता राम वदता सर्वमेव ते॥ ततः प्रस्थापितो राम त्वत्सकाशमिहागतः॥
तद्रागमनवेलायामशोकवनिकां प्रियं॥ उत्पाद्य राक्षसांस्तत्र बहून् हत्वाक्षमग्रदं॥ रावणस्य सुतं हत्वा रा
वणेनाभिभाष्य च॥ लंकामशेषतो दग्ध्वा पुनरप्यागमं क्षणात्॥ श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं रामोऽत्यंतप्रहृष्टधीः॥
हनूमन्ते कृतं कार्यं देवैरपि सुदुष्करं॥ उपकारं न पश्यामि तव प्रत्युपकारिणः॥ इदानीं ते प्रयच्छामि सर्वस्वं मम
मारुते॥ इत्यालिंग्य समाकृष्य गाढं वानरपुंगवं॥ सार्द्रनेत्रो रघुश्रेष्ठः परां प्रीतिमवाप सः॥ हनूमंतमुवाचेदं
राघवो भक्तवत्सलः॥ परिरंभो हि मे लोके दुर्लभः परमात्मनः॥ अतस्त्वं मम भक्तोऽसि प्रियोऽसि हरिपुंगवः॥ ७२
२ यत्पादपद्मयुगलं तुलसीदलाद्यैः संपूज्य विष्णुपदवीमतुलां प्रयांति॥ तेनैव किं पुनरसौ परिरब्धमूर्ती रा
मेलवायुतनयः कृतपुण्यपुंजः॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे सुंदरकांडे पंचमः सर्गः
॥ सुंदरकांडे सर्गाः पंचैवाध्यात्मशास्त्रे हि ते प्रोक्ताः श्रीशिवातानि श्लोकास्त्रिभुवनपातकहरा सुंदरकांडसमा-
प्तं॥ सूत उवाच॥ [illegible] भाषितं वाक्यं श्रुत्वा रामो हनूमतः॥ उवाचानंतरं वाक्यं हर्षेण महतावृतः॥

पं॥तन्मारमतवान्सर्पदं ऽकाग मनंतथा॥दशाननेन हरणं जानक्या रहिते त्वयि॥सुग्रीवेण यथा मैत्री कृत्वा वा
लिनिवर्हणं॥मार्गणार्थं च वैदेह्याः सुग्रीवेण विसर्जिताः॥महाबला महासत्वा हरयो जितकाशिनः॥गताः सर्वत्र
सर्वे वै तत्रैकोहमिहागतः॥अहं सुग्रीवसचिवो दासोहं राघवस्य हि॥दृष्ट्वाद्य जानकी भाग्यात्प्रयासः फलितोद्य
मि॥इत्युदीरितमाकर्ण्य सीता विस्फारितेक्षणा॥केन वा कर्णपीयूषं श्रावितं मे शुभाक्षरं॥यदि सत्यं तदायातु मद्दर्श
नपथं तु सः॥ततोहं वानराकारः सूक्ष्मरूपेण जानकीं॥प्रणम्य प्रांजलिर्भूत्वा दूरादेवास्थितः पुनः॥पृष्टोहं सीतया
कस्त्वमित्यादि विस्तरं॥मया सर्वं क्रमेणैवं विज्ञापितमरिंदम॥पश्चान्मयार्पितं देव्यै भवद्दत्तांगुलीयकं॥तेनाना
मति विश्वस्ता वचनं चेदमब्रवीत्॥यथा दृष्टास्मि हनुमन् अर्द्धमानादिवानिशं॥राक्षसीनां तर्जनैश्च सर्वं कथय
राघवे॥मया त्वं देव विरामोपि त्वच्चित्तोपरि निश्चितः॥परिशोचत्यहोरात्रं त्वद्धान्तां नाधिगम्य सः॥इदानीमेव गत्वा त्वं
स्थितिं रामाय ते ब्रुवे॥रावणैः संतर्जिता साध्वी रावणेन दुरात्मना॥तत्रावधिः कृतस्तेन स्वांतःपुरनिवासिना॥मासद्वये
न चेत्सीता नायाति मम मंदिरं॥भक्षयिष्यामि तां सीतामिति मे निश्चितामतिः॥रामः स्ववाणमात्रेण सुग्रीवेण सुलक्ष्म
णः॥वानरानीकयैः सार्द्धं द्रष्टागमिष्यतीतीति कं॥रावणं [illegible] सकुलं हत्वा नेष्यति त्वां स्वकं पुरं॥अभिज्ञानं देहि मे
देवि यथा मां विश्वसेद्धि सः॥इत्युक्ता मां शिरोरत्नं चूडापाशो [illegible] स्थितं प्रियं॥दत्ता काययेन यद्वृत्तं चित्राकूटगि

स्त्रास्त्रेणसमंततः॥ नानाविधानिशस्त्राणिवानरानीकमर्दयन्॥ ववर्षशरजालानितंद्रुतमिवाब्रवत्॥ रामो
पिमानयन्ब्रह्मास्त्रमस्त्रविदांवरः॥ क्षणंतूष्णीमुदासाथरद्दर्पपतितंबलं॥ वानराणांरघुश्रेष्ठस्तुकोपान
लसन्निभः॥ चापमानयसौमित्रेब्रह्मास्त्रेणासुरंरणे॥ भस्मीकरोमिमेद्यबलमद्यरघूत्तम॥ मेघनादोपि
तच्छ्रुत्वारामवाक्यमतंद्रितः॥ तूर्णंजगामनगरंमाययामायिकोऽसुरः॥ पतितंवानरानीकंदृष्ट्वारामोतिदुःखितः॥
उवाचमा॰रुतिंशीघ्रंगत्वाक्षीरमहोदधिं॥ तत्रद्रोणगिरिर्नामदिव्यौषधिसमन्वितः॥ तमानयाद्यत्वंगत्वासं
130 जीवयमहामते॥ वानरौघान्महाबाहोसत्त्वात्कीर्तिस्तेसुस्थिराभवेत्॥ आज्ञाप्रमाणमित्युक्त्वाजगामानिलनंद
१३० नः॥ आनीयचगिरिंसर्वान्वानरान्वानरर्षभः॥ जीवयित्वापुनस्तत्रस्थापयित्वाययौद्रुतं॥ पूर्ववद्भैरवंनादं
वानराणांबलौघतः॥ श्रुत्वाविस्मयमापन्नोरावणोवाक्यमब्रवीत्॥ राघवोमेमहाशत्रुःप्राप्तोदैवविनिर्मितः
हन्तुंतंसमरेशीघ्रंगच्छतुममयूथपाः॥ मंत्रिणोबांधवाःशूराःयेचमत्प्रियकांक्षिणः॥ सर्वेगच्छन्तुयुद्धाय १०३
त्वरितंममशासनतोयेनगच्छन्तियुद्धायवीरवः प्राणविप्लवात्॥ तान्हनिष्याम्यहंसर्वान्मच्छासनपराङ्मु
खान्॥ ततःश्रुत्वाभयसंत्रस्तानिर्जग्मुरणकोविदाः॥ अतिकायःप्रहस्तश्चमहानादमहोदरौ॥ देवश
त्रुर्निकुंभश्चदेवांतकनरांतकौ॥ अपरेबलिनःसर्वेययुर्युद्धायवानरैः॥ एतेचान्येचबहवःशूराःवात

वप्रियाकामार्थंलंकामारुरुधुस्तदा॥ तेद्रुमैः पर्वताग्रैश्च मुष्टिभिश्च प्लवंगमाः॥ सहस्त्रशश्च यूथानां कोटियूथाश्च
नां कोटियूथाश्च यूथपाः॥ कोटीशतयुताश्चान्ये रुरुधुर्नगरं भृशं॥ आप्लवंतः प्लवंतश्च गर्जंतश्च प्लवंगमाः॥ रामोजय
त्यतिबलो लक्ष्मणश्च महाबलः॥ राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः॥ इत्येवं घोषयंतस्तु समं ययुधिरे रिपि॥
हनुमानंगदश्चैव कुमुदो नील एव च॥ नलश्च शरभश्चैव मैंदो द्विविद एव च॥ जांबवान् दधिवक्त्रश्च केशरी तार एव
च॥ अन्ये तु बलिनः सर्वे यूथपाश्च प्लवंगमाः॥ द्वाराण्याप्लुत्य लंकायाः सर्वतो रुरुधुर्भृशं॥ तदा वृक्षैर्महाकायाः पर्वता
ग्रैश्च वानराः॥ निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दंतैश्च वेगिताः॥ राक्षसाश्च तदा भीमा द्वारेभ्यः सर्वतो रुषाः॥ निर्गत्य भिंडिपा
पालैश्च खड्गैः शूलैः परश्वधैः॥ निजघ्नुर्वानरानीकं महाकाया महाबलाः॥ राक्षसांश्च तथा जघ्नुर्वानरा राजितकाशि
नः॥ तथा बभूव समरो मांसकर्द्दमशोणितैः॥ रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतो रणः॥ ते हयैश्च गजैश्चैव रथैः कांचनस
न्निभैः॥ रक्षोव्याघ्रा युयुधिरे नादयंतो दिशो दिश॥ राक्षसाश्च कपींद्राश्च परस्परजयैषिणः॥ राक्षसान् वानरा जघ्नुर्वानरां
श्चैव राक्षसाः॥ रामेण विष्णुना दृष्टा हरयो दिविजाऽऽजौ॥ बभूवुर्बलिनो हृष्टास्तदा पीतामृता इव॥ सीतानिमर्श
पापेन रावणेनाभिपालितान्॥ हतश्रीकान् हतबलान् राक्षसान् जघ्नुरोजसा॥ चतुर्थांशावशेषेण निहतं रक्षसां ब
लं॥ स्वसैन्यं निहतं दृष्ट्वा मेघनादोऽतिदुष्टधीः॥ ब्रह्मदत्तवरः श्रीमानंतर्द्धानं गतोऽसुरः॥ सर्वास्त्रकुशली व्योम्नि ब्र

१०५

अ॰रा॰ तिचापश्यं तु वानराः सर्व्वे मैथिलीं मातरं यथा ॥ पादचारेण सा यातु जानकी मम सन्निधिं । श्रुत्वा तद्रामवचनं शिबिका
द्वं तु त्यक्त्वा सा । पादचारेण शनकैरागता राममन्निधिं । रामोऽथ दृष्ट्वा तां मायां सीतां कार्यार्थनिर्मितां । अवाच्यवादान्ब
हुशः प्राह तां रघुनंदनः । अमृष्यमाणा सा सीता वचनं राघवोदितं । लक्ष्मणं प्राह मे शीघ्रं प्रज्वालय हुताशनं । विश्वास
र्थं हि रामस्य लोकानां प्रत्ययाय च । राघवस्य मतं ज्ञात्वा लक्ष्मणोऽपि तदैव हि । महाकाष्ठचयं कृत्वा ज्वालयित्वा हुताश
नं । रामपार्श्वमुपागम्य तस्थौ तूष्णीमरिंदमः । ततः सीता परिक्रम्य राघवं भक्तिसंयुता । पश्यतां सर्व्वलोकानां देवराक्ष
सयोषितां । प्रणम्य देवेभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली । बद्धांजलिपुटा चेदमुवाचाग्निसमीपतः । यथा मे हृदयं नित्यं ना
१२० पसर्प्पति राघवात् । तथा लोकस्य साक्षी मां सर्व्वतः पातु पावकः । एवमुक्त्वा तदा सीता परिक्रम्य हुताशनं । विवेश ज्व
लनं दीप्तं निर्भयेन हृदा सती । दृष्ट्वा ततो भूतगणाः ससिद्धाः सीतां महावह्निगतां भृशं जगुः । परस्परं आहुरहो स सी १२०
ते रामः श्रियं त्वां कथमत्यजद्व ॥ ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे द्वादशोऽध्यायः ॥ ॥ ततः शक्रः सहस्राक्षो
यमश्च वरुणस्तथा । कुवेरश्च महातेजाः पिनाकी वृषभवाहनः । ब्रह्मा ब्रह्मविदां श्रेष्ठो मुनिभिः सिद्धचारणैः । पित

हत्वा विभीषणं। श्रुत्वा संतुष्टा प्रियं वाक्यं हर्षगद्गदया गिरा। किं ते प्रियं करोम्यद्य न पश्यामि जगत्त्रये। समं ते प्रियवाक्य
स्य रत्नान्याभरणानि च। एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवंगमः॥ रत्नौघाद्विविधाद्वापि देवराज्याद्विशिष्यते। हतशत्रुं वि
जयिनं रामं पश्यामि सुस्थिरं। तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली प्राह मारुतिं। सर्वे सौम्या गुणाः सौम्य त्वय्येव परिनिष्ठिताः।
रामं द्रष्टुमिच्छाम्यहं शीघ्रं मामाज्ञापय तु राघवः॥ तथेति तां नमस्कृत्य ययौ द्रष्टुं रघूत्तमं। जानक्या भाषितं सर्वं रामस्याग्रे न्य
वेदयत्। यन्निमित्तोयमारंभः कर्मणां च फलोदयः॥ तां देवीं शोकसंतप्तां द्रष्टुमर्हसि मैथिलीं। एवमुक्तो हनुमता रा
मो ज्ञानवतां वरः॥ मायासीतां परित्यज्य जानकीमनलोत्थितां। छायां तु मनसा ध्यायन् रामः प्राह विभीषणं। गच्छ रा
जन् जनकजामानयाशु ममांतिकं। स्नातां विरजवस्त्राढ्यां सर्वाभरणभूषितां। विभीषणोपि तच्छ्रुत्वा जगाम सह मा
रुतिः। राक्षसीभिः सुवृद्धाभिः स्नापयित्वा च मैथिलीं॥ सर्वाभरणसंपन्नामारोप्य शिविकोत्तमे। याष्टिकैर्बहुभिस्त्व गु
प्तां कंचुकोष्णीषिभिः शुभां। तां द्रष्टुमागतां सर्वे वानरा जनकात्मजां। तान्वारयंतो बहवः सर्वतो वेत्रपाणयः। को
लाहलं प्रकुर्वंतो रामपार्श्वमुपाययुः॥ दृष्ट्वा तां शिबिकारूढां दूराद्दृष्ट्वा रघूत्तमः॥ विभीषण किमर्थं ते वानरान्वारयं

नानात्वं तदज्ञानतः संसृतिः ॥ जीवतोपि यथा तद्वद्विषुतैस्पानदृंदृते ॥ तस्मान्मायामनोमात्रं जद्ग्राहं मत
तान्त्रमं ॥ राम त्वं द्वेनगवतिमनोदेस्यात्मनीश्वरे ॥ सर्वभूतात्मनि परेषु मायामात्रपरस्वपिणि ॥ बाह्येंद्रियार्थ
संबंधात्त्यत्त्वयित्वा मनः शनैः ॥ तत्र दोषानदृष्ट्वापि त्वा राम भावं देनियोजय ॥ देहबुद्ध्यानवेद्यतानपित
मातासुहृत्प्रियाः ॥ विलक्षणं यदा देहाज्ज्ञानात्वात्मानमात्मना ॥ तदा कः कस्य वा बंधुर्दारा माता पि
ता सुहृत ॥ मिथ्याज्ञानवशाज्जाता दारागारादयः सदा ॥ शब्दाद्यश्च विषया विद्धि धास्येव संपद
॥ बलं कोशो भृत्यवर्गो राज्यं भूमिः सुतादयः ॥ अज्ञानजत्वात्सर्वे ते क्षणसंगमभंगुराः ॥ यथाति
रस्कृदाराम भज्ञावयन्नं भतिभावितं ॥ अनवत त्सर्वरान्यादिन्तुं जत्वा रबृमत्व हा ॥ नूतेन विष्णनिरंजन
वर्ते मानमपाचरन् ॥ विहरस्व यथान्यायं भवदोषैर्न लिप्यसे ॥ आज्ञापयति राम त्वं यद्भ्रातः सांप
राधिकं तत्कुरुष्व यथाशास्त्रं तूर्णं तीर्थानि पियोषितः ॥ निवारय महाबुद्धे त्वं कंकं तन्तु मा चिरं ॥ श्रुत्वा रा
घवद्वचनं त्वत्समस्यपापकिल्बिषणः ॥ लक्ष्मणो कंचयो हृदं राम पादौ प्रणम्य ततः ॥ विरस्य बुद्धा धर्म
ज्ञो [illegible] मे धर्मार्थसहितं वचः ॥ रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं पर्यभाषत ॥ नहि शोस मन्त्रे तेत्रूरं मा तेयर्थवि
च [illegible] ॥ नाहीस्मि देवसंस्कर्तुं परिहारा राजि [illegible] ॥ श्रुत्वा तद्वचनं प्रीतो रामो वचनमब्रवीत् ॥ मे

११८ 118 ११८

धानाद्रुष्टपवैक्रोकाधानाकेभिनवंदृ दि

परमां गतिं॥ एतस्मिन्नंतरे दृष्ट्वा रावणं पतितं भुवि॥ मंदोदरीमुखाः सर्वास्त्रियो रावणपालिताः॥ पतित्वा
रावणस्याग्रे शोचिताः पर्यदेवयन्॥ विभीषणस्तु शोकार्त्तः शोकेन महतावृतः॥ पतितो रावणस्या
ग्रे बहुधा पर्यदेवयन्॥ रामस्तु लक्ष्मणं प्राह बोधयस्व विभीषणं॥ करोतु भ्रातृसंस्कारं किं विलंबेन मा
नद॥ स्त्रियो मंदोदरीमुख्याः पतिता विलपंति च॥ निवारयन्तु ताः सर्वा राक्षसीः रावणप्रियाः॥ एवमुक्त
स्तदा रामेण लक्ष्मणो ऽगाद्विभीषणं॥ उवाच म्रतकोपांते पतितं म्रतकोपमं॥ शोकेन महताविष्टं सौमित्रिरि
रवे दमब्रवीत्॥ यं शोचसि त्वं दुःखेन न को ऽयं तव विभीषण॥ त्वं वास्य कतमः स्पष्टो पुरेदानीमतः परं॥ यथा तो ये
ये यथा पतिताः सिकतायो मिलंति हे॥ संयुज्यंते वियुज्यंते तथा कालेन देहिनः॥ यथा धाना सु वै धाना भवं
ति न भवंति च॥ एवं भूतानि भूतानि प्रेरितानीशमायया॥ त्वं चैव मे वयमन्ये तु तुल्याः कालवशोद्भवाः॥ जन्मम
त्यू यदा यस्मात्तदा तस्माद्भविष्यतः॥ ईश्वरः सर्वभूतानि भूतैः सृजति हंत्यवतः॥ आत्मसृष्टैरस्वतंत्रैरनपेक्ष्यो हि
बालवत्॥ देहेन देहिनो जीवा देहाद्देहो ऽभिजायते॥ बीजादेव यथा बीजं देहास्म्यद्द्रष्टुराश्वतः॥ देही देहकिंमानो
यम विवेककृतः पुरा॥ नानात्वं जन्मनाशश्च क्षयो वृद्धिः क्रियाफलं॥ द्रष्टुरायोत्पतद्धर्मा यथा गगने दोषविक्रियाः
॥ तद्देवे देहसंयोगात् तस्यात्मन्यासीत्युपसद्भवात्॥ प्रायेय यथा तथा नान्य जायते सत्सदात्मवत्॥ सुषुप्तः स्यादनंद
गो

ये

अयंतुराक्षसःक्रूरोब्रह्मघ्नातीवमानसः॥परदारातुरस्तोविप्रेष्वपीनापसर्द्दिज्ञः॥पवयपस्तुसर्वेमुनेतेत्तुराममेवप्र
विष्टवान्॥एवंब्रुवन्तुदेवेशुनारदःप्राहसन्प्रीतमानसः॥शृणुराघवंभेतत्त्वविचक्षणः॥रावणोद्वेषाद्द
निशंहृदभावयन्॥त्वेःसहमदाराम...रेतैसंयुतः॥मृत्वारामात्स्वनिशंभयात्सर्वंचराघवं॥
स्वपन्नपिदिनेस्वप्नेराममेवानुधावति॥तेनैवापिरावणस्यकृत्स्नंगुरुस्वक्रोधकोपः...॥क्रमेणनिहतस्त्वंतेन
हृतास्तस्यकल्मषः॥रामसायुज्यमेवापरावणेप्राप्तएवच॥पापिष्ठोवादु...परदारेषुसस्ते
यदिस्यान्निस्पृहंयदिस्तेनहारत्र्याप्राप्यपिहिदिरघुकुलेत्तिन्नेके...॥मूर्त्वा...तज्जनित
नेकदोषैर्विमुक्तःसद्योरामस्यविष्णोःसुरवरविनुतंयातिवैकुण्ठमाद्यं॥हत्वायुद्धेदशास्यंत्रिभुवनविषमं
दमहत्तेनचापंनृमोविरस्यात्...रकरधतमायनवाणमेव॥आरक्तापांगनेत्रःशरदलितवपुःसू
र्यकोटिप्रकाशोवीरश्रीबंधुरांगस्त्रिदशपतिनुतःपातुमांवीरराम॥इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमा॰
युद्धकांडेएकादशःसर्गः॥रामोविभीषणंदृष्ट्वाहनूमंतंतत्पार्श्वगं॥लक्ष्मणंकपिराजंचजांबवंतंतथा
परान्॥परितुष्टेनमनसासर्वानेवाब्रवीद्वचः॥भवतांबाहुवीर्येणनिहतोरावणोमया॥कीर्तिःस्थास्य
तिवःपुण्यायावच्चंद्रदिवाकरौ॥कीर्तयिष्यंतिभवतांकथांत्रैलोक्यपावनीं॥मयोपेतांकलिहरांयास्यंति

२२७

मेरुमंदरौ॥सर्वेश्वपिचविन्यस्तालोकपालामहौजसः॥तेजसाज्वाल्यमानंवपुषाभांतंतथाभास्करवर्चसा॥तमुग्रमस्त्रं
लोकानांभयनाशनमद्भुतं॥अभिमंत्र्यततोरामस्तंमहेषुमहाभुजः॥वेदप्रोक्तेनविधिनासंदधेकार्मुकेबली॥
तस्मिन्संधीयमानेतुराघवेणशरोत्तमे॥सर्वभूतानिवित्रेसुश्चचालवसुंधरा॥सरावणायसंक्रुद्धोभृशमानम्यकार्
मुकं॥चिक्षेपपरमायत्तस्तदस्त्रंमर्मघातिनं॥सवज्रमिवदुर्द्धर्षोवज्रपाणिविसर्जितः॥कृतांतइवघोरास्योन्य
पतद्रावणेरसि॥सनिमग्नोमहाघोरःशरीरांतकरःशरः॥बिभेदहृदयंतूर्णंरावणस्यमहात्मनः॥रावण
स्यहरन्प्राणान्विवेशधरणीतलं॥सशरोरावणंहत्वारामतूणीरमाविशत्॥तस्यहस्तात्पपाताशुसशरंकार्मुकं
महत्॥गतासुर्भीमवेगोनराक्षसेंद्रोपतद्भुवि॥तंदृष्ट्वापतितंभूमौहतशेषाश्चराक्षसाः॥हतनाथाभयत्रस्ताद्रु
द्रुवुःसर्वतोदिशं॥दशग्रीवस्यनिधनंविजयंराघवस्यच॥ततोविनेदुःसंहृष्टावानराजितकाशिनः॥वदंतोराम
विजयंरावणस्यचतद्वधं॥अथांतरिक्षेव्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुंदुभिः॥पपातपुष्पवृष्टिश्चसमंताद्राघवोपरि॥
दुंदुभुर्दुंदुभयःसिद्धाश्चारणाश्चदिवौकसः॥अथांतरिक्षेननृतुःसर्वेसाप्सरसोमुदा॥रावणस्यचदेहोत्थं
ज्योतिरादित्यवत्स्फुरत्॥प्रविवेशरघुश्रेष्ठंदेवानांपश्यतांसतां॥ दैवाऊचुः॥ अहोनाम्यमहोभाग्यंरा
घवस्यमहात्मनः॥वयंतुसात्विकादेवाविमानैः[illegible]जनाः॥जयद्रोषादिभिर्व्याप्ताःसंसारेपरिवर्तिनः॥

दे:२

क्रमः॥ तएते निःफलायाता रावणस्य विघातने॥ इति चिंताकुले रामे समीपस्थो विभीषणः॥ उवाच राघ
वं वाक्यं ब्रह्मदत्तवरो ह्यसौ॥ विच्छिन्ना बाहवोप्यस्य विच्छिन्नानि शिरांसि च॥ उत्पत्स्यंते पुनः शीघ्रं इत्या
ह भगवानजः॥ नाभिदेशेमृतं तस्य कुंडलाकारसंस्थितं॥ तच्छोषयानलास्त्रेण तस्य मृत्युस्ततो भवेत्
॥ विभीषणवचः श्रुत्वा रामः शीघ्रपराक्रमः॥ पावकास्त्रेण संयोज्य नाभिं विव्याध रक्षसः॥ अनंतरं
च चिच्छेद शिरांसि च महाबलः॥ बाहूनपि च संरब्धो रावणस्य रघूत्तमः॥ ततो घोरां महाशक्तिमादाय
दशकंधरः॥ विभीषणवधार्थाय चिक्षेप क्रोधविह्वलः॥ चिच्छेद राघवो बाणैस्तां शितैर्हेमभूषितैः
॥ दशग्रीवशिरश्छेदात्तदा तेजो विनिर्गतं॥ म्लानरूपो बभूवाथ छिन्नैः शीर्षैर्भयंकरैः॥ एकेन मुख्यशि
रसा बाहुभ्यां रावणो बभौ॥ रावणस्तु पुनः क्रुद्धो नानाशस्त्रास्त्रवृष्टिभिः॥ ववर्ष रामं तं रामस्तथा बाणैर्व
वर्ष च॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरं तुमुलं रोमहर्षणं॥ अथ संस्मारयामास मातली राघवं तदा॥ विसृज्यास्त्रं वधा
यास्य ब्राह्मं शीघ्रं रघूत्तम॥ विनाशकालः कथितो यः सुरैः सोद्य वर्त्तते॥ उत्तमांगं न चैतस्य छेत्तव्यं रा
घव त्वया॥ नैव शीर्षैः प्रणतो वध्यो वध्य एव हृदि मर्मणि॥ ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः॥ जग्रा
ह सशरं दीप्तं निश्वसंतमिवोरगं॥ यस्य पार्श्वे तु पवनः फले भास्करपावकौ॥ शरीरमाकाशमयं गौरवे

१२६

ित्ता वानरेंद्रा बभ्र बभूवुः स[illegible]ीषणः ॥ दशास्यो विंशतिभुजः प्रगृहीतशरासनः ॥ दृष्टो रा
वणस्तत्र मेना कदूव [illegible] र्वितः ॥ रामस्तत्र भ्रकुटीव[illegible] क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ कोपं चकार सद्दशां निर्दद
न्निव रक्षसां ॥ धनुरादाय देवेंद्र धनुराकारमद्भुतं ॥ गृहीत्वा पाणिना बाणं कालानलसमप्रभं ॥ नि
र्दहन्निव चक्षुर्भ्यां ददर्श रिपुमंतिके ॥ पराक्रमं दर्शयितुं तेजसा प्रज्वालन्निव ॥ प्रचक्रमे कालरूपी स
र्वलोक[illegible]स्य पश्यतः ॥ विकृष्य चापं रामस्तु शरावर्णं प्रत्यनिष्ठ्यत ॥ हर्षयन् वानरानीकं कालांतक इवाबुधै ॥
८ कुबेर[illegible] रावणं दृष्ट्वा शां[illegible]तत्र सुः[illegible] तानि च चाल च वसुंधरा ॥ रामं दृष्ट्वा महारौद्रं
उत्पातास्तत्र सुदारुणाः ॥ [illegible]तानि सर्वभूतानि रावणे चावेशाद्भयं ॥ विमानस्थाः सुरगणाः सिद्धगंधर्व
किन्नराः ॥ ददृशुस्ते महायुद्धं लोकसंवर्तकोपमं ॥ ऐंद्रा[illegible]स्त्रं समादाय रावणस्य शिरांसि च्छिन्न तन्मूर्द्धानो
रावणस्यापि बहवो रुधिरोक्षिताः ॥ गगनात्प्रपतंति स्म तालादिव फलानि हि[illegible]दिनं न चैव रात्रिर्न
संध्या न दिशोपि वा ॥ प्रकाशं तेन तद्रूपं दृश्यते तत्र संगरे ॥ ततो रामो बभूवाथ विस्मयाविष्टमानसः ॥ शा
तं मे कांतरं छि[illegible]न्नं शिरसां चैक वर्चसां ॥ न चैव रावणः शांतो दृश्यते[illegible] जीवितक्षये ॥ ततः सर्वास्त्रविद्वी
रः कौशल्यानंदवर्द्धनः ॥ अस्त्रैश्च बहुभिर्युक्तश्चिंतयामास राघवः ॥ यैर्यैर्बाणैर्हतो दैत्यो महासत्वपरा

कार्के२

तमः॥ रथोयं देवराजस्य विजयाय महायते॥ प्रेषितोयं महाराज धनुरैन्द्रं च भूषितं॥ अभेद्यं कवचं
खड्गं दिव्यं तूणीयुगं तथा॥ आरुह्यैव रथं राम रावणं जहि राक्षसं॥ मया सारथिना देव वृत्रं देवपति
र्यथा॥ इत्युक्तस्तं परिक्रम्य नमस्कृत्वा रथोत्तमं॥ आरुरोह रथं रामो लोकान्लक्ष्म्या नियोजयन्॥ ततो नव
म हृष्युद्धं तैरथं रोमहर्षणं॥ महात्मनो राघवस्य रावणस्य च धीमतः॥ आग्नेयेन चाग्नेयं दैवं दैवेन रा
घवः॥ अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित्॥ ततस्तु ससृजे घोरं राक्षसं चास्त्रमंत्रवित्॥ क्रोधेन म
हता विष्टो रामस्योपरि रावणः॥ रावणस्य धनुर्मुक्ताः सर्पा भूत्वा महाविषाः॥ शराः कांचनपुंखाढ्या रा
घवं परितापयन्॥ तैः शरैः सर्पवदनैर्वमद्भिरनलं मुखैः॥ दिशश्च विदिशश्चैव व्याप्तास्तत्र शरास्तवन्॥
२१५ रामः सर्पांस्ततो दृष्ट्वा समंता[illegible]स्परिपूरितान्॥ सौपर्णमस्त्रं तत्घोरं पुनः प्रावर्त्तयद्रणे॥ रामस्य मु २१५
क्तास्ते बाणा भूत्वा गरुडरूपिणः॥ चिच्छिदुः सर्पबाणांस्तान्समंतात्सर्पशात्रवः॥ अस्त्रे प्रतिहते युद्धे रामेण
दशकंधरः॥ अभ्यवर्षत्ततो रामं घोराभिः शरवृष्टिभिः॥ ततः पुनः शरानीकै राममक्लिष्टकारिणं॥ अ
र्दयित्वा तु घोरेण मातलिं प्रत्यविध्यत॥ पातयित्वा रथोपस्थे रथकेतुं च कांचनं॥ ऐंद्रानश्वानभ्यहनद्रा
णः क्रोधमूर्छितः॥ विषेदुर्देवगंधर्वाश्चारणाः पितरस्तथा॥ आर्तीकारं हरिं दृष्ट्वा व्यथिताश्च महर्षयः॥ व
थः

रो.सि मम संमतः॥ हनूमानाह तं धिक् मां पत्वं जीवसि रावण॥ त्वं तावन्मुष्टिना वज्रो मम ताडय रावण॥
पश्चान्मयाहतः प्राणान्मोक्ष्यसे नात्र संशयः॥ तथेति मुष्टिना वज्रो रावणेनापि ताडितः॥ विघूर्णमानन पु
मः किंचित्कश्मलमाययौ॥ संज्ञामवाप्य कपिराट् रावणं हंतुमुद्यतः॥ ततोन्यत्र गतो नीत्वा रावणो राक्ष
साधिपः॥ हनुमानंगदश्चैव नलो नीलस्तथैव च॥ चत्वारः समवेताग्रे दृष्ट्वा राक्षसपुंगवान्॥ अग्निव
र्णतथास्वर्वरोमाणं खड्गरोमकं॥ तथा वृश्चिकरोमाणं निजघ्नुः क्रमशो सुरान्॥ चत्वारश्चतुरो हत्वा राक्ष
सान्भीमविक्रमान्॥ सिंहनादं पृथक् कृत्वा रामपार्श्वमुपाययुः॥ ततः क्रुद्धो दशग्रीवः संदश्य दशनै
श्छदं॥ विवृत्य नयने क्रूरो राममेवान्वधावत॥ दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैः शरैः॥ आजघान महा
घोरैर्धाराभिरिव तोयदः॥ रामस्य पुरतः सर्वान्वानरानपि विव्यधे॥ ततः पावकसंकाशैः शरैः कांचन
भूषितैः॥ अभ्यवर्षद्रणे रामो दशग्रीवं समाहितः॥ रथस्थं रावणं दृष्ट्वा भूमिस्थं रघुनंदनं॥ आहूय मात
लिं शक्रो वचनं चेदमब्रवीत्॥ रथेन मम भूमिस्थं शीघ्रं याहि रघूत्तमं॥ त्वरितेन तलं गत्वा कुरु कार्यमन
घ॥ एवमुक्तोथ तं नत्वा मातलिर्देवसारथिः॥ ततो हयैश्च संयोज्य हरितैः स्यंदनोत्तमं॥ स्वर्गाज्जयार्थं रा
मस्य ह्युपचक्राम मातलिः॥ अब्रवीच्छक्रतो रामम् प्रतर्केरथे स्थितः॥ प्राञ्जलिर्देवराजेन प्रेषितोस्मि रघू

इं.रा.रथे

इं.२

समं रघु [illegible] नि॥ सौमित्रे मेघनादोहं मया जीवन्न मोक्ष्यसे॥ तत्र दृष्ट्वापि तव्यं सप्राप्तं निष्ठुरभाषणं॥ इदं
वनात [illegible] तुमिमि॥ [illegible] स्वजनं [illegible] त्वमागतः॥ कथं दुष्टस्य पुत्राय पापीयान्नसि
दुर्मतः॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणः [illegible] तः॥ [illegible] स्थितो॥ उद्यदायुधनिस्त्रिंशो रथे महति संस्थितः॥ महाप्रमाणमुद्य
म्य घोरं विस्फारयन्धनुः॥ [illegible] बाणं [illegible] तिवानरः॥ ततः शरं दाशरथिः संधाय मित्र [illegible] षि
णः॥ [illegible] इंद्रजित्कृतेनयनो लक्ष्मणं समुदैक्षत॥ स काशानि समस्यैश्चैनि [illegible]
[illegible] हतः शरैः॥ [illegible] प्रत्याहृतेंद्रियः॥ रद्ध्वा विस्थितवीरं वीरो दशरथात्मजं॥ सोनिचकाम सौ
१११ मित्रिं क्रोधात्संरक्त [illegible] लक्ष्मणं चेदमब्रवीत्॥ यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मे पराक्रमः॥ अद्य
त्वां [illegible] इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैरभिविव्याध लक्ष्मणं॥ दशभिश्च हनूमंतं तीक्ष्णाग्रैः १०१
शरोत्तमैः [illegible] ततः शरशतेनैव [illegible] युक्तेन वीर्यवान् [illegible] गुणसंरब्धो निर्विद्य विभीषणं॥ लक्ष्मणोपि तथा शत्रुं शर
वर्षैरवाकिरन्॥ तस्य नाराचः सूर्य [illegible] वचं कांचनं [illegible] रथोपस्थे तिलशः पतितं भुवि॥ ततः शरसहस्रे
ण संवृत्त [illegible] विनदत्समरे वीरं लक्ष्मणं भीमविक्रमं॥ [illegible] पतितं दिव्यं कवचं लक्ष्मणस्य च॥ कृत
प्रतिकृतान्य [illegible] श्वसंतौ तौ युयुधाते तुमुलं युधि॥ शरसंकृत सर्वांगौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ
॥ सुदीर्घकालं तौ [illegible] ततः शरैः॥ अयुद्ध्येतां महात्मानौ जयाय विवर्जितौ॥ एतस्मिन्नंतरे वीरा लक्ष्मणं प्र
[illegible] रैः॥ [illegible] स नक्तं [illegible] केतस्य [illegible] लाघवं॥ सोन्यं तु कामि [illegible]

धयु ११

॥तिदिदशालिसः ॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ॥ जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठमन्यद्भीमपराक्र
मः ॥ रामपादावुपस्पृश्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ अद्य मत्कार्मुकोन्मुक्ताः शरा निर्भिद्य रावणिं ॥ गमिष्यं
ति क्षिप्रा तालं स्नातुं भोगवतीजलं ॥ एवमुक्त्वा स सौमित्रिः परिक्रम्य प्रणम्य तं ॥ इंद्रजिन्निधनाकांक्षी प्र
ययौ त्वरितविक्रमः ॥ वानरैर्बहुसाहस्रैर्हनुमान्पृष्ठतोन्वगात् ॥ विभीषणश्च सहितो मंत्रिभिस्त्वरितं ययौ ॥ ततो
बवी वन्यमुखवारव्याः सौमित्रिर्विचरियाचितः ॥ गत्वा निकुंभिलादेशं लक्ष्मणो वानरैः सह ॥ व्यपश्यद्बलसं
घातं दूराद्राक्षससंकुलं ॥ धनुरुद्यम्य सौमित्रिः यत्तोन्नू दूरिविक्रमः ॥ अंगदेन च वीरेण जांबवान् ॥ रा
से साधिपैः ॥ तदा विभीषणः प्राह सौमित्रिं परपराराक्षसान् ॥ यदेतद्राक्षसानीकं मेघश्यामं विलोक्यते
॥ अस्यानीकस्य महतो भेदने यत्न वानन्तव ॥ राक्षसेंद्रसुतोप्यस्मिन्भिन्ने दृश्यो न विष्यति ॥ अभिद्रवाशु
याव दैन्नेतत्कर्म समाप्यते ॥ जहि वीरं दुरात्मानं हिंसापरमधार्मिकं ॥ विभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः
शुभलक्षणः ॥ ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेंद्रसुतं प्रति ॥ पाषाणैः पर्वताग्रैश्च वृक्षैश्च हरियूथपाः ॥ निज
घ्नुर्वसर्वतो दैत्यान्तेपि वानरयूथपान् ॥ परश्वधैः शितैः शूलैरसिभिर्यष्टितोमरैः ॥ निर्जघ्नुर्वानरानीकं
तदाश्चर्यो महानभूत् ॥ स संप्रहारस्तुमुलो संययुर्नैरिराक्षसान् ॥ इंद्रजित्स्वबलं सर्वं श्रुत्वाधीमान्विलो
कासः ॥ निकुंभिलां चैत्यं त्यक्त्वा शीघ्रं विनिर्गतः ॥ रथमारुह्य सधनुः क्रोधेन महतागमन् ॥ समाद्धृ

रोतानंवा ६ उर नागीरु

२

दुंदुरेकुसुमासारैर्वर्षितश्चमुनिनंदिताः॥आजगामततोमंद्रष्टुंदेवमुख्यकराः॥नारदोगगनात्तूर्णंस्वभासा
भासयन्दिशः॥राममिंदीवरश्यामंउदारांगंधनुर्द्धरं॥वृषताम्रविशालाक्षंऐंद्रास्त्रांचितबाहुकं॥दशार्द्ध
दृष्ट्वापश्यंतंवानरान्भारपीडितान्॥दृष्ट्वागद्गदयावाचाभक्त्यास्तोतुंप्रचक्रमे॥नारदोवाच॥देवदेव
जगन्नाथपरमात्मन्सनातन॥नारायणखिलाधारविश्वसाक्षिन्नमोस्तुते॥विशुद्धोज्ञानरूपोसित्वं
लोकानिवर्तंवयन्॥माययामनुजाकारोसुखदुःखादिमानिव॥त्वंमाययागुह्यमानःसर्वेषांहृदिसं
स्थितः॥स्वयंज्योतिःस्वभावस्त्वंव्यक्तोएवमहात्मनां॥उन्मीलयन्सृजस्येतत्त्रैरामजगत्त्रयं॥उप
संहृयतेसर्वंत्वयाचक्षोनिमीलनात्॥यस्मिन्सर्वमिदंभातियत्रचैत[illegible]च्चराचरं॥यस्मान्नकिंचिल्लोके
स्मिंस्तस्मैतेब्रह्मणेनमः॥प्रकृतिंपुरुषंकालंव्यक्ताव्यक्तस्वरूपिणं॥यंजानंतिमुनिश्रेष्टास्तस्मैरामायतेन
१०८ मः॥विकाररहितंशुद्धंज्ञानरूपंश्रुतिर्जगौ॥त्वांसर्वजगदाकारंमूर्तिंचाप्याहसाकृतिः॥विरोधोदृश्यते
देववैदिकोवेदवादिनां॥निश्चयंनाधिगच्छंतित्वत्प्रसादंविनाजनाः॥माययाक्रीडतोदेवनविरोधोमनाग
पिंर[illegible]श्मिजालंरवेर्यद्वद्दृश्यतेजलवद्भ्रमात्॥भ्रांतिज्ञानात्तथारामत्वयिसर्वंप्रकल्पते॥मनसोविषय
दूरस्वरूपंनिर्गुणंपरं॥रूपंदृश्यंनवेदेवदृश्यभावोनजेत्वयि॥अतस्तवावतारेषुरूपाणिनिपुणाभुवि॥

नः उत्पुत्काश्च मुखेभ्यो नुस्वरणाद्वह्निविंद्यसः ॥ रामपार्श्वमुपागत्य चिंतापरउपस्थितः ॥ कुंभकर्णोपि दृ
स्तान्यांयादान्यांप्रेषयन्हरीन् ॥ चचार वानरींसेनां कल्लयन्गंधहस्तवत् ॥ दृष्ट्वा तं राघवः क्रुद्धो वाय
व्यांशास्त्रमादरात् ॥ चिक्षेप कुंभकर्णाय तेन चिच्छेद राक्षसः ॥ समुद्गरं दक्षहस्तं तेन घोरं ननाद सः ॥ सह
स्तः पातितो भूमौ च अनेकान्दृयन्कपीन् [illegible] पर्वतमाश्रिताः सर्वे वानरा नयपीडिताः ॥ रामराक्षसयोर्युद्धंप
श्यंतः [illegible]र्यवस्थिताः ॥ कुंभकर्णः छिन्नहस्तः शालमुद्यम्य वेगवान् ॥ समरे राघवं हंतुं दुद्राव तमथाच्छि
नत् ॥ [illegible]ने नसहितं वामहस्तमैंद्रेण राघवः ॥ छिन्नबाहुमथायांतं नर्दंतं वीक्ष्य राघवः ॥ द्वावर्द्धचंद्रौ नि
शितौ वादाय अस्य पदद्वयं ॥ चिच्छेद पतितो पादौ लंकाद्वारि महास्वनौ ॥ निकृत्तपाणिपादोपि कुंभकर्णोति
भीषणः ॥ वडवामुखवद्वक्त्रंव्यादाय रघुनंदनं ॥ अभिदुद्राव निनदन्राहुश्चंद्रसमं यथा ॥ आपूरयान्निशितै
स्तैस्तु सायकैः [illegible]द्वपूर्णमः ॥ वारपूरितवक्त्रोसौ चक्रोशातिभयंकरः ॥ अथ सूर्यप्रतिकाशमैंद्रं शरमनुत्तमं
वज्राशनिसमं रामश्चिक्षेपासुरमन्यवे ॥ स तं पर्वतसंकाशं स्फुरत्कुंडलदष्टकं ॥ चकर्त्त रक्षोधिपतेः
शिरो वृत्रमिवाशनिः ॥ तच्छिरः पतितल्लंकाद्वारि कायो महोदधौ ॥ शिरोपरोधयत् द्वारं कायो नक्राद्य
चूर्णयत् ॥ ततो देवाः सऋषयो गंधर्वाः पन्नगाः खगाः ॥ सिद्धाश्च यक्षा गुह्यकाश्च अप्सरोभिश्च राघवं ॥

कुंभकर्णवचःश्रुत्वाभ्रुकुटीविकटाननः॥दशग्रीव[...]ोदरमाससनादुत्पतन्निव॥त्वमानीतेनमेज्ञानबो
धनीयस्तुबुद्धिमान्॥मयाहृतंसमीकृत्यपुत्रस्यपदितो[...]नौ॥नोचेद्दुःखस्तुघृष्पूर्णनिद्रात्वांवाधतेधुना॥रावण
स्यवचःश्रुत्वाकुंभकर्णोमहाबलः॥[...]ध्येयमितिविज्ञायतूर्णमुत्थायनिर्ययौ॥सलंघयित्वाप्राकारंमहा
पर्वतसन्निभः॥निर्ययौनगरात्तूर्णंभी[...]यन्हरिसैनिकान्॥सननादमहानादंसमुद्रमभिनोदयन्॥
वानरान्कलयामासबाहुभ्यांभक्षयन्रुषा॥कुंभकर्णंतदादृष्ट्वासपक्षमिवपर्वतं॥दुद्रुवुर्वानराःसर्वेका
लांतकमिवारिंदमाः॥भ्रमंतंहरिवाहिन्यांमुद्गरेणमहाबलं॥कलयंतंहरीन्वेगात्भक्षयंतंसमंततः॥चूर्ण
यंतंमुद्गरेणपाणिपादैरनेकधा॥कुंभकर्णंतदादृष्ट्वागदापाणिर्विभीषणः॥ननामचरणौतस्यभ्रातुर्ज्येष्ठस्यबु
द्धिमान्॥विभीषणोहंभ्रातर्मेदयांकुरुमहामते॥रावणस्तुमयाभ्रातर्बहुधापरिबोधितः॥सीतांदेहीति
रामायरामःसाक्षाज्जनार्दनः॥नशृणोतिचमांहंतुंखड्गमुद्यम्यचोक्तवान्॥धिक्त्वांगच्छेतिमांहत्वापदा
भिरहमागतः॥चतुर्भिर्मंत्रिभिःसाकंरामंशरणमागतः॥तच्छ्रुत्वाकुंभकर्णोपिज्ञात्वाभ्रातरमागतं॥समा
लिंग्यचवत्सत्वंजीवरामपदाश्रय[...]कुलसंरक्षणार्थाय ॰ राक्षसानांहितायच॥महाभागवतोसि
त्वंपुरामेनारदाच्छ्रुतं॥गच्छतातमयेदानींद्रष्टव्योनचकिंचन॥नमदीयोवापरोवापिमदमत्तविलोकय

कुरुकर्मसुदुःकरं॥श्रुत्वादशास्येंद्रस्यवचनंपरिदेवितं॥कुंभकर्णोजहासोच्चैर्वचनंचेदमब्रवीत्॥पुरामंत्र
विचारेतेगदितंयन्मयानृप॥तदद्यत्वामुपगतंफलंपापस्यकर्मणः॥पूर्वमेवमयाप्रोक्तोरामोनारायणःपरः॥
सीताचयोगमायेतिबोधितोसिनबुध्यसे॥एकदाहंवनेपार्श्वेविशालायांस्थितोनिशि॥दृष्टोमयामुनिःसाक्षा
न्नारदोदिव्यदर्शनः॥तमब्रुवंमहाभागकुतोगंतासिमेवद॥इत्युक्तोनारदःप्राहदेवानांमंत्रणेस्थितः॥तत्रो
त्पन्नमुदंतंवोवक्ष्यामिशृणुतत्वतः॥युवाभ्यांपीडितादेवाःसर्वेविष्णुमुपागताः॥ऊचुस्तेदेवदेवेशंस्तुत्वातत्र
समाहिताः॥जहिरावणमद्यत्वंदेवत्रैलोक्यकंटकं॥तथेत्याहमहाविष्णुःसत्यसंकल्पईश्वरः॥जातोरघुकुले
देवोरामइत्यतिविश्रुतः॥सहनिष्यतिवःसर्वानित्युक्त्वाप्रययौमुनिः॥अतोजानीहिरामंत्वंपरंब्रह्मसनातनं॥
त्यजवैरंभजस्वाद्यमायामानुषरूपिणं॥भजतांभक्तिभावेनप्रसीदतिरघूत्तमः॥भक्तिर्जनित्रीज्ञानस्यभक्ति
र्मोक्षस्यप्रदायिनी॥भक्तिहीनेनयत्किंचित्कृतंसर्वमसत्समं॥अवताराःसंतिबहवोविष्णोर्लीलानुकारिणः
॥तेषांसहस्रसदृशोरामोज्ञानमयःशिवः॥रामंभजंतिनिपुणामनसावचसानिशं॥अनायासेनसंसारंती
र्त्वायांतिहरेःपदं॥येराममेवसततंतुविशुद्धसत्वाध्यायंतितस्यचरितानिपठंतिसंतः॥मुक्तास्तएवभवभोग
महाब्धिपाशैःसीतापतेःपदमनंतसुखंप्रयांति॥इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमायुद्धकांडेसप्तमःसर्गः॥

तेनैव प्रह्वायसमवस्थितः ॥ पाषाणैः पादपैश्चैव पर्वताग्रैश्च वानराः ॥ युद्धायाभिमुखा भूत्वा ययुः ॥ वैयुयुत्स
वः ॥ रावणेन विद्याधेरामबाणैर्विघोमहासुराः ॥ मातंगा इव सिंहेन नगरस्थेनैव पन्नगाः ॥ अनिर्भूतो जवद्राजा र
घवेण महात्मना ॥ सिंहासनं समाविश्य राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ मानुषेणैव मे मृत्युर्मा ह पूर्वं पितामहः ॥
मानुषो हि न मां हंतुं शक्तोस्ति भुवि कश्चन ॥ ततो नारायणः साक्षात् मानुषो भून्न संशयः ॥ रामो दशरथेर्भूत्वा
मां हंतुं समुपस्थितः ॥ अनरण्येन यत्पूर्वं शप्तोहं राक्षसेश्वरः ॥ उत्पत्स्यते च मद्वंशे परमात्मा सनातनः ॥ ते
न त्वं पुत्रपौत्रैश्च बांधवैश्च समन्वितः ॥ हनिष्यसे न संदेह इत्युक्त्वा मां दिवं गतः ॥ स एव रामः संजातो मद्वधेमां
हनिष्यति ॥ कुंभकर्णस्तु मूढात्मा सदा निद्रावसंगतः ॥ तं विबुध्य महासत्वमानयंतु ममांतिकं ॥ इत्युक्ता
१०७ स्ते महाकायास्तूर्णं गत्वानुयत्नतः ॥ विबोध्य कुंभकर्णं ते निन्यू रावणसंनिधिं ॥ नमस्कृत्य स राजानं मा १०७
सनोपरि संस्थितः ॥ तमाह रावणो राजा भ्रातरं दीनया गिरा ॥ कुंभकर्ण निबोध त्वं महत्कष्टमुपस्थितं ॥ रामे
ण निहताः शूराः पुत्रपौत्राश्च बांधवाः ॥ किं कर्तव्यमिदानीं मे मृत्युकालः समागतः ॥ एष दाशरथी रामः सु
ग्रीवसहितो बली ॥ समुद्रं स बलस्तीर्त्वा मूलं नः परिहंतति ॥ [illegible] मुख्यास्ते हता वानरैर्युधि
...का ...राणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ॥ नाशाय त्वं महाबाहो यथा परिबोधितः ॥ भ्रातुर्वचो महासत्व

ता॥ त्वत्प्रसादादहं शापात् विमुक्तास्मि कपीश्वर॥ शप्ताहं मुनिना पूर्वमप्सराकारणं तरे॥ आश्रमे यस्तु ते दृष्टः
कालनेमिर्महासुरः॥ रावणेन प्रेषितो मार्गे विघ्नं कर्तुं तवानघ॥ मुनिवेषधरो नासौ मुनिर्विप्रविहिंसकः॥ जहि दु
ष्टं गत्वा शीघ्रं द्रोणाचलमनुत्तमं॥ गच्छाम्यहं देवलोकं त्वत्स्पर्शाद्धूतकल्मषा॥ इत्युक्ता साययौ स्वर्गं हनुमानप्य
थाश्रमं॥ आगतस्तं समालोक्य कालनेमिरभाषत॥ किं विलंबेन महता तात वानरसत्तम॥ गृहाण मंत्रं त्वं दे ६०
हि मे गुरुदक्षिणां॥ इत्युक्तो हनुमान्मुष्टिं दृढं बध्वा हरासं सं॥ गृहाण दक्षिणां मे तामित्युक्त्वा निजघान कं॥ विसृ
ज्य मुनिवेषं स कालनेमिरसुरः॥ ययुधे वायुपुत्रेण नानामायाविधानतः॥ महामायिक दूतो सौ हनुमान्मायि
नो रिपुः॥ जघान मुष्टिना शीर्ष्णि भिन्नमूर्द्धा ममार सः॥ ततः क्षीरनिधिं गत्वा दृष्ट्वा द्रोणमहागिरिं॥ अदृष्ट्वा चौषधी
स्तत्र गिरिमुत्पाट्य सत्वरः॥ गृहीत्वा वायुवेगेन गत्वा रामस्य संनिधिं॥ उवाच हनुमान् रामं आनीतोयं महागि
रिः॥ यद्युक्तं कुरु देवेश विलंबो नात्र युज्यते॥ श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं रामः संतुष्टमानसः॥ गृहीत्वा चौषधीः शीघ्रं सु
षेणेन च महामतिः॥ चिकित्सां कारयामास लक्ष्मणाय महात्मने॥ ततः सुप्तोत्थित इव बुध्वा प्रोवाच लक्ष्मणः॥
तिष्ठ तिष्ठ क्व गंतासि हन्मीत्थं नीचवानन॥ इति ब्रुवंतमालिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय राघवः॥ मारुतिं प्राह वत्साद्य त्वत्प्रसा
दान्महाकपे॥ निरामयं प्रपश्यामि लक्ष्मणं भ्रातरं मम॥ इत्युक्ता वानरैः सार्द्धं सुग्रीवेण समन्वितः॥ विभीषणेन

बुतिट्टि॥ तासामाधारभूतस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः॥ मय चात्यानवेत् किंवा शेषांशस्य हरेस्तनोः॥ तथा
पिमानुषभावमापन्नस्तदनुव्रतः॥ मूर्छितः पतितो भूमौ तमादातुं दशाननः॥ हस्तैस्तोलयितुं शक्तो न बभूव
तिविस्मितः॥ सर्वस्य जगतः सारं विराजं परमेश्वरं॥ कथं लोकाश्रयं विष्णुं तोलयेल्लघुराक्षसः॥ गृहीतुं
कामं सौमित्रिं रावणं वीक्ष्य मारुतिः॥ आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना॥ तेन मुष्टिप्रहारेण जानुभ्या
मपतद्भुवि॥ आस्यैश्च नेत्रश्रवणैरुद्वमन् रुधिरं बहु॥ विघूर्णमाननयनो रथोपस्थ उपाविशत॥ अथ लक्ष्म
णमादाय हनुमान् रावणार्दितं॥ आनयद्रामसामीप्यं बाहुभ्यां परिगृह्य तं॥ हनुमतः सहृत्वेन तस्याश्च प
रमेश्वरः॥ लघुत्वमगमद्देवो गुरूणां गुरुरप्यजः॥ सा शक्तिरपि तं त्यक्त्वा ज्ञात्वा नारायणांशकं॥ रावणस्य र
थं प्रायात्॥ रावणोपि शनैस्ततः॥ संज्ञामवाप्य जग्राह बाणासनमथारुषा॥ राममेवाभिदुद्राव हनूमानपि १०४
१०४ तं क्रुधा॥ आरुह्य जगतां नाथ हनुमंतं महाबलं॥ रथस्थं रावणं दृष्ट्वा अभिदुद्राव राघवः॥ ज्याघोषमकरो 104
द्घोरं वज्रनिष्पेषनिःस्वनं॥ रामो गंभीरया वाचा राक्षसेंद्रमुवाच ह॥ राक्षसाधम तिष्ठाद्य क्व गमिष्यसि मे
पुरः॥ कृत्वापराधमेवं मे सर्वत्र समदर्शिनः॥ येन बाणेन निहता राक्षसास्त्वय्यमात्यया॥ तेनैव त्वां निष्यामिति
ष्ठाद्य मम गोचरे॥ श्रीरामस्य वचः श्रुत्वा रावणो मारुतात्मजं॥ वहंतं राघवं संख्ये क्रूरैस्तीक्ष्णैरताडय

सहस्रशः॥ प्रविश्य वानरं सैन्यं ममंथुर्बलदर्पिताः॥ त्रिशूलैर्भिंदिपालैश्च बाणैः खड्गैः परस्वधैः॥ अन्यैश्च विविधैः
शस्त्रैर्निजघ्नुर्हरियूथपान्॥ ते पादपैः पर्वताग्रैर्नखदंतैश्च मुष्टिभिः॥ प्राणैर्विमोचयामासुः सर्वराक्षसपुंगवान्॥
रामेण निहताः केचित्सुग्रीवेण तथापरे॥ हनूमता चांगदेन लक्ष्मणेन महात्मना॥ यूथपैर्वानराणां ते निहताः स
र्वराक्षसाः॥ रामतेजः समाविश्य वानरा बलिनोभवन्॥ रामभक्तिविहीनानामेवं शक्तिः कुतो भवेत्॥ स
र्वेश्वरः सर्वमयो विधाता मायामनुष्यत्वविडंबनेन॥ सदा चिदानंदमयोपि रामो युद्धादिलीलां वितनोति मा
यां॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे युद्धकांडे पंचमोध्यायः॥ श्रुत्वा युद्धे बलं नष्टमतिकायमुखं महत्॥ रावणो दुः
खसंतप्तः क्रोधेन महतावृतः॥ निर्यायेंद्रजितं लंकारक्षणार्थं महाद्युतिः॥ स्वयं जगाम युद्धाय रामेण सह रा
क्षसैः॥ दिव्यं स्यंदनमारुह्य सर्वशस्त्रास्त्रसंभृतं॥ राममेवाभिदुद्राव राक्षसेंद्रो महाबलः॥ वानरान्बहुशो ह
त्वा बाणैरशनिविभ्रमैः॥ पातयामास सुग्रीवप्रमुखान्वानरर्षभान्॥ गदापाणिं महासत्त्वं तत्र दृष्ट्वा विभी
षणं॥ उत्ससर्ज महाशक्तिं मयदत्तां विभीषणे॥ तामापतंतीमालोक्य विभीषणविघातिनीं॥ दत्ताभयं
रामेण वधार्हो नायमासुरः॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणो भीमं चापमादाय वीर्यवान्॥ विभीषणस्य पुरतः स्थितोकंप
इवाचलः॥ सा शक्तिर्लक्ष्मणं तन्तुं विवेशामोघशक्तितः॥ यावंतः शक्तयो लोके मायायाः संभवा

पित्वं पुरा चारो भक्त्यापूतो न विष्यति॥ मद्दाकं कुरु राजेंद्र कुलकौशल्यहेतवे॥ तच्छ्रुमाल्यवतो वाक्यं हित
मुक्तं दशाननः॥ न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः॥ मानवं द्रूपणं रामं एकं शाखामृगास्त्रयं॥ स
मर्थंमन्यसे केन हीनं पित्रा मुनिप्रियं॥ रामेण प्रेषितो नूनं भाषसे त्वमनर्गलं॥ गच्छ वृद्धोसि वंधुस्त्वं सोढुं
सर्वं त्वयोदितं॥ इतो वाक्क्षणपदवीद दत्त्वेतद्वचस्तवमस्तव॥ इत्युक्त्वा स वसचिवैः सहितः प्रस्थितस्तदा
रा ॥ प्रसादाग्रे समासीनो पश्यन्वानरसैनिकान्॥ युद्धाय योजयन्सर्वराक्षसान्समुपस्थितः॥ रामोपि
१०२ धनुरादाय लक्ष्मणेन समाहृतं॥ दृष्ट्वा रावणमासीनं कोपेन कलुषीकृतः॥ किरीटिनं समासीनं मंत्रिभिः
परिवेष्टितं॥ शशांकार्द्धनिभेनैव वाणेनैकेन राघवः॥ श्वेतछत्रसहस्राणि किरीटदशकं तथा॥ चिच्छेद
१०२ निमिषार्द्धेन तदद्भुतमिवाभवत्॥ लज्जितो रावणस्तूर्णं विवेशाभवनं स्वकं॥ आहूय राक्षसान्सर्वान्प्रह
१०२ स्तप्रमुखान्खलान्॥ वानरैः सह युद्धाय चोदयामास सत्वरः॥ ततो भेरीमृदंगाद्यैः पणवानकगोमुखैः॥
क्ष्वेडितैः खरैः सिंहैः द्विपिभिः हतवाहनाः॥ खड्गशूलधनुःप्रासयष्टितोमरशक्तिभिः हिताः सर्वतो
ल्लेकां प्रति द्वारमुपापयुः॥ तत्पूर्वमेव रामेण नोदिताः वानरर्षभाः॥ उद्यम्य गिरिशृंगाणि चाखराणि महां
तिच॥ तरूंश्चोत्पाट्य विविधान्युद्धाय हरियूथपाः॥ प्रेक्ष्यमाणा रावणस्य तान्यनीकानि भागशः॥ रा

वधद्दारामो दशाननवधाय हि ॥ आगमिष्यति लंकायाः समीपं वानरैः सह ॥ प्रेषितो रावणेन त्वं चरो भूत्वा रघू-
त्तमं ॥ दृष्ट्वा शापाद्विनिर्मुक्तो बोधयित्वा च रावणं ॥ तत्वज्ञानं ततो मुक्तो परं पदमवाप्स्यसि ॥ इत्युक्तो गस्त्यमुनिना शु-
को ब्राह्मणसत्तमः ॥ बभूव राक्षसः सद्यो रावणं प्राप्य संस्थितः ॥ इदानीं चारुरूपेण दृष्ट्वा रामं सहानुजं ॥ रावणं
तत्वविज्ञानं बोधयित्वा पुनर्द्रुतं ॥ पूर्ववत् ब्राह्मणो भूत्वा स्थितो वैश्वानरैः सह ॥ ततः समागमत् वृद्धो माल्यवान्
राक्षसो महान् ॥ बुद्धिमान् नीतिनिपुणो राज्ञो मातुः प्रियः पिता ॥ प्राह तं राक्षसं वीरं प्रशांतेनांतरात्मना ॥ शृणु राजन्
वचो मेद्य श्रुत्वा कुरु यथेप्सितं ॥ यदा प्रविष्टा नगरीं जानकी रामवल्लभा ॥ तदादि पुर्यां दृश्यंते निमित्तानि दशा-
नन ॥ घोराणि नाशहेतूनि तानि मेवदतः शृणु ॥ खरा स्तनितनिर्घोषा मेघाः प्रतिभयंकराः ॥ शोणितेनाभिवर्षंति
छो.र. ५ लंकामुष्णेन सर्वदा ॥ सीदंति देवलिंगानि खिद्यंति प्रचलंति च ॥ कालिका पांडुरा दंतैः प्रहसंत्यग्रतः स्थिता ॥ खराणा-
मुपजायंते मूषकान् कुलैः सह ॥ मार्जारेण तु युध्यंति पन्नगा गरुडेन च ॥ करालो विकटो मुंडः पुरुषः कृष्णपिंगलः
कालेर ॥ कालो गृहाणि सर्वेषां काले काले व्यवेक्षते ॥ एतान्यन्यानि दृष्टानि निमित्तान्युद्भवंति च ॥ अतः कुलस्य रक्षार्थं शांतिं कु-
रु दशानन ॥ सीतां सत्कृत्य सधनां रामायाशु प्रयच्छ नो ॥ रामं नारायणं विद्धि विद्वेषं त्यज राघवे ॥ यत्पादपोतमाश्र-
यज्ञानिनो भवसागरं ॥ तरंति भक्तिपूतास्ते ततो रामो न मानुषः ॥ भजस्व भक्तिभावेन रामं सर्वहृदालयं ॥ यद्य-

नेन वने तिष्ठन्नुग्रकर्मकृत॥ देवानामभिवृद्ध्यर्थं विनाशाय सुरद्विषां॥ चकार यज्ञविततिं अविच्छि
न्नाम महामतिः॥ राक्षसानां विरोधायो नृ शुको देवहितोद्यतः॥ वज्रदंष्ट्र इति ख्यातस्तत्रैको राक्षसो महा
शु न्॥ अंतरं प्रे[illegible]राति ष्ठ शुकापकरणाय तः कदाचिदागतोगस्त्यस्सस्तस्याश्रमपदं मुने॥ तेन संपूजितोग
स्त्यो नत्रजन्नार्थे निमंत्रितः॥ गते स्नातुं मुनौ कुंभसंभवे प्राप्य चांतरं॥ अगस्त्यस्य स्वरूपधृक्सोपि राक्षसः शुकम
ब्रवीत्॥ यदि दास्यसि मे ब्रह्मन्भोजनं दद्धि सामिषं॥ बहुकालं न भुक्तं मे मांसं छागांगसंभवं॥ तथेति का
रयामास मांसभोज्यं सुविस्तरं॥ उपविष्टे मुनौ भोक्तुं राक्षसोतीवसुंदरः॥ शुकभार्यावपुर्धृत्वा तां चांत
र्मोहयन्खलः॥ नरमांसं ददौ तस्मै सुपक्वं बहुविस्तरं॥ दृष्ट्वैवां तद्[illegible]ध्येरद्वास्ते तो दृष्ट्वा च कोपसः॥ अ
मेध्यं मानुषं मांसं अगस्त्यः शुकमब्रवीत्॥ अनर्हो मानुषं मांसं दत्तवानसि दुर्मते॥ अयच्छत्वं राक्षसो नृ
१०२ त्वोतिष्ठ त्वं मानुषाशनः॥ इति शप्तः पुरो नीता पापादगस्त्यं मुने त्वया॥ इदानीं भाषितं मे यन्मांसं देहीति वि १०२
101 स्तरं॥ तथैव दत्तं मे देव किं शापं प्रददास्यसि॥ श्रुत्वा शुकस्य वचनं मुहूर्तं ध्यानमास्थितः॥ ज्ञात्वा रक्षः
कृतं सर्वं ततः प्राह शुकं सुधीः॥ तवापकारिणा सर्वं राक्षसेन कृतं त्विदं॥ अविचार्यैव मे दत्तः शापस्ते मु
निसत्तम॥ तथापि मे वचो मोघं भवमेतद्भविष्यति॥ राक्षसं वपुरास्थाय रावणस्य सहायकृत्॥ तिष्ठता

स्वज्ञानवशतोवंधंप्रतिपद्यविमुह्यसि॥तस्मात्त्वं शुद्धभावेनज्ञात्वात्मानंसदास्मर॥विसृज्यममतांस
र्वत्रपुत्रदारगृहादिषु॥निरपेक्षोपिभोगःस्यात्तद्वत्कर्मकरत्वनावपि॥देहंलब्ध्वाविवेकाढ्यंद्विजत्वंवाविशेषतः॥त
त्रापिभारतेवर्षेकर्मभूमौसुदुर्लभे॥कोविद्वानात्मसात्कृत्वादेहंभोगानुगोभवेत्॥अतस्त्वंब्राह्मणोभूत्वापौल
स्त्यतनयोपिसन्॥अज्ञानी वसदाभोगान्अनुधावसिकिंबुधा॥इतःपरंवात्यक्त्वात्वंसर्वसंगं
समाश्रयः॥राममेवपरात्मानंभक्तिभावेनसर्वदा॥सीतांसमर्प्यरामायतत्पादानुचरोभव॥विमुक्तःस
र्वपापेभ्योविष्णुलोकंप्रयास्यसि॥नोचेद्गमिष्यसेधोधः॥पुनरावृत्तिवर्जितः॥अंगीकुरुष्वमद्वाक्यंहित
मेववदामिते॥सत्संगतिंकुरुभजस्वहरिंशरण्यंश्रीराघवंमरकतोपलकांतिकांतं॥सीतासमेतमनि
शंधृतचापबाणं सुग्रीवलक्ष्मणविभीषणसेवितांघ्रिं॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमा॰युद्धकांडे
चतुर्थःसर्गः॥ श्रुत्वाशुकमुखोद्गीतंवाक्यमज्ञाननाशनं॥रावणःक्रोधताम्राक्षोदहन्निवतमब्रवीत्
॥अनुजीव्यसिदुर्बुद्धेगुरुवद्भाषसेकथं।शासितारंत्रिजगतांत्वंमांशिक्षन्नलज्जसे॥इदानीमेवहन्मि
त्वांकिंतुपूर्वकृतंतव॥स्मरामितेनरक्षामित्वांयद्यपिवधोचितं॥इतोगच्छविमूढत्वमेवंश्रोतुंनमेक्षमं॥
मत्प्रसादद्द्रुतमुक्तोवेपमानोययौगृहं॥शुकोपिब्राह्मणःपूर्वंब्रह्मनिष्टोब्रह्मवित्तमः॥वानप्रस्थविधा

ने
वबावैरः॥ आरम्भोनामराजेंद्रकोटियूथपनायकः॥ पनसश्चमहावीर्यो मैंदश्चद्विविदस्तथा॥ नलश्चसे
तुकर्तासोऽपिकर्मसुतोवत्ली॥ वानराणांबलंनैवासंख्यानेवाकेश्वरः॥ शूराःसर्वेमहाकायाःसर्वेयुद्धा
त्रिकोटिभिः॥ वानराःसर्वेचूर्णयितुंल्येकारद्रोणगणैःसह॥ एतेषांबलसंख्यानंप्रत्येकंविच्यतेशृणु॥ येषां
कोटिसहस्राणिनवपंचसप्तच॥ तथात्रीणिसहस्राणितथावृंदशतानिच॥ सुग्रीवसचिवानांतेबलमे
तत्रकीर्तितं॥ अन्येषांतबलंनाहंवक्तुंशक्तोऽस्मिरावण॥ रामोनमानुषःसाक्षादादिनारायणःपरः॥ सी
तासाक्षाज्जगद्धात्रीचिच्छक्तिर्जगदात्मिका॥ तास्यामेवसमुत्पन्नंजगत्स्थावरजंगमं॥ तस्माद्रामस्य
सीताचजगतस्तस्यपुष्पवतौ॥ पितरौपृथिवीपालतयोर्वैरंकथंभवेत्॥ अथवातात्वयानीताजगन्माते
१०० वनकौ॥ क्षणनाशिनिसंसारेशरीरेक्षणभंगुरे॥ पंचभूतात्मकेराजन्पंचविंशतितत्त्वके॥ मलमांसा १००
स्थिदुर्गंधेभूयिष्ठेहेकृतालये॥ कैवास्थाव्यतिरिक्तस्यकायेनवजरात्मके॥ यत्कृतेब्रह्महत्यादिपातकानि
कृतानिते॥ भोगभोक्तातुयोदेहःसदेहोऽत्रपतिष्यति॥ पुण्यपापेसमायातेजीवेनसुखदुःखयोः॥ कारण
योगादिनात्मनःकरुतेनिद्रा॥ यावद्देहोऽस्मिकर्ताऽस्मीत्यात्मानंकुरुतेवशः॥ अध्यासस्तावदेवस्याज्जन्म
नाशादिसंभवः॥ तस्मात्त्वंत्यजदेहादौअभिमानंमहामते॥ आत्मातिनिर्मलःशुद्धोवित्तानात्माचलोऽमल

तयोर्विद्यतेसंधिर्देवदानवयोरिव॥पुरप्राकारमायांतिक्षिप्रमेकतरंकुरु॥सीतांवास्मैप्रयछाशुयुद्धंवादीयतांपुनो
॥मोमाहरामस्त्वंबूद्धिरावणंमद्वचःस्फुट॥यद्बलंचसमाश्रित्यसीतामेहृतवानसि॥तद्दर्शयगथाकामंससैन्यः
सहबांधवः॥श्वःकालेननगरींलंकांसप्रकारांसतोरणां॥राक्षसांचबलंपश्यशरैर्विध्वंसितंमया॥घोरंरोषमहंमो
क्षेबलंधारयरावण॥इत्युक्तोपररामैरामःकमललोचनः॥एकस्थानेगतायत्रचत्वारःपुरुषर्षभाः॥श्रीरामोल्लः
क्ष्मणश्चैवसुग्रीवश्चविभीषणः॥एकस्तत्रसम[illegible]समर्थोसितेषांलंकांनाशयितुंप्रभो॥उत्पाटनस्मीकरणोसर्वे
तिष्ठंतुवानराः॥तस्यपश्यबलंदृष्टंस्वरूपंप्रहरणानिच॥बधिष्यंतिपुरंसर्वेएकस्मिंतुतेत्रयः॥पश्यवानरसेनांत्वं
असंख्यातांप्रपूरितां॥गर्जंतिवानरास्तत्रपश्यपर्वतसंनिभाः॥नशक्तास्तेगणयितुंप्राधान्येनब्रवीमिते॥एषयो
निमुखोलंकांनर्दन्तिष्ठतिवानरः॥यूथपानांसहस्राणांशतेनपरिवारितः॥सुग्रीवसेनाधिपतिर्नीलोनाम्ना
ग्निनंदनः॥एषपर्वतशृंगाभःपद्मकिंजल्कसन्निभः॥स्फोटयत्यभिसंरब्धोलांगूलंचपुनःपुनः॥युवरा रना
जोंगदोनामवालिपुत्रोतिवीर्यवान॥येनदृष्टाजनकजारामस्यातीववल्लभः॥हनुमानेषविख्यातोहतोयेन
तवात्मजः॥श्वेतोरजतसंकाशोमहाबुद्धिर्दुराक्रमः॥तूर्णंसुग्रीवमागत्यपुनर्गछतिवानरः॥यस्त्वेषसिं
हसंकाशःपश्यत्यतुलविक्रमः॥रंभोनाममहासत्वोलंकांनाशयितुंक्षमः॥एषपश्यतिवैलंकांदिधक्षन्निव

संघाद्व्यतिरिक्त ईश्वरः॥ [illegible] जेको नु रूऊ उपाधि [illegible] सदा [illegible] नामितानि मुच्यसे॥ पतेद्भ्रमात्स्यंति केनो ह्यसाध
नेवह्स्पेमृणुश्चावद्दितो महात्मते॥ [illegible] र्मिकैः सुविज्ञेयान [illegible] सतेजवेत्तज्ञा न सतीवनिर्मलं॥ विशुद्धतत्वानुभ
वोभवेत्ततः॥ सम्यक्ज्ञविदित्वा परमंपदंव्रजेत॥ अतो भजस्वाद्य हरिं रमापतिं रामं पुराणं प्रकृतेः परं विभुं॥ विसृ
रक्ष ज्यमौर्ख्यं हृदि [redacted] शत्रु भावनां भजस्व रामं शरणागतिप्रियं॥ सीतां पुरस्कृत्य सपुत्रबांधवो रा[redacted] मं नम
स्कृत्य विमुच्यसे भयात्॥ रामं परात्मानमभावयन्जनो भक्त्या हृदिस्थं सुखरूपमद्वयं॥ कथं परं तीरमवा
प्नुयाज्जनो भवांबुधेर्दुःखतरंगमालिनः॥ नो चेत्त्वदज्ञाननमयेन वह्निना ज्वलंतमात्मानमरक्षितारि
वत्॥ न पश्य बाधः स्वकृतैश्च पातकैः॥ विमोक्ष्यसे कानु वतेन विष्यति॥ श्रुत्वामृतास्वादुसमाननाषितं त
८५ द्वायुसूनोर्दशकंधरो सुरः॥ अमृष्यमाणो ति रु[redacted] कपीश्वरं रक्तांतविलोचनोज्वलन्॥ कथं ममाग्रे विल जगादर्ं ४ ८५
पस्यभीतवत् प्लवंगमानामधमो सि दुष्टधीः॥ क एष रामः कतमो वनेचरो निहन्मि सुग्रीवयुतं नरा
99 धमं॥ त्वां वा वधिष्ये हत्वा जनकात्मजां ततो निहन्मि रामं सह लक्ष्मणं ततः॥ सुग्रीवमग्रे वलिनं कपीश्व
रं सवानरैर्हन्म्य चिरेण वानर॥ श्रुत्वा दशग्रीव[redacted] वचः समारुतिर्विवृद्धकोपेन दहन्निवासुरं॥ न
मे समा रावणकोटयोधमा रामस्य दासोहमपारविक्रम॥ श्रुत्वातिकोपेन हनूमतो वचो दशाननो॥

श्रु

धरासुतां मार्गयितुं दिशो दश ।। तत्राहमेकः पवनात्मजः कपीः सीतां विचिन्वन् शनकैः समागतः ।। दृष्टा म
यापद्मपलाशलोचना सीता कपित्वाद्विपिनं विनाशितं ।। दृष्ट्वा ततोहं रक्षसान्समागतान्मां हंतुकामान्धृतचाप
सायकान् ।। मया हतास्ते परिरक्षितं वपुः ।। प्रियो हि देहोखिलदेहिनां प्रभो ।। ब्रह्मास्त्रपाशेन निबध्य [redacted] मां त
तः समागमन्मेघनिनादनामकः ।। स्पृष्ट्वैव मां ब्रह्मवरप्रभावतस्त्यक्तं गतं सर्वमवेहि रावण ।। ▪ तथाप्यहं बद्ध
इवागतो हृत्प्रवक्तुं कामस्त्वकरुणारसार्द्रधीः ।। विचार्य लोकस्य विवेकतो गतिं न राक्षसीं बुद्धिमुपैहि रावण ।।
दैवीं गतिं संसृतिमोक्षहेतुकीं समाश्रयात्यंतहिताय देहिनः ।। त्वं ब्रह्मणो ह्युत्तमवंशसंभवः पौलस्त्यपु-
त्रोसि कुबेरबांधवः ।। दे[illegible]त्मबुद्ध्यापि च पश्य राक्षसो नास्यात्मबुध्या किमु राक्षसो न हि ।। शरीरबुद्धींद्रियदुः
खसंततिर्न ते न च त्वं तव निर्विकारतः ।। अज्ञानहेतोश्च तथैव संततेरसत्वमस्याः स्वपतो हि दृश्यवत् ।। इदं तु स
त्यं त[illegible] नास्ति विक्रि[redacted]या विकारहेतुर्न च ते ह्यद्वयात्मनः ।। यथा नभः सर्वगतो न लिप्यते तथा[redacted] वान् देहगतोपि
सूक्ष्मतः ।। देहेंद्रियप्राणशरीरसंगतिः ।। स्वात्मेति बुध्याखिलबंधनाय भवेत् ।। चिन्मात्रमेवाहमजो [redacted]
हमक्षरो ह्यानंदभावोहमिति प्रमुच्यते ।। देहोप्यनात्मा पृथिवीविकारजो न प्राण आत्मानिल एष ए
व सः ।। मनोप्यहंकारविकार एव नो न चापि बुद्धिः प्रकृतेर्विकारजा ।। आत्मा चिदानंदमयो विकारवान्देहादि

रं सागरं वीक्ष्य दुःखिता तरिष्यामः कथं घोरं सागरं वरुणालयं ॥ हंतव्यो स्माभिर्दैव रावणो राक्षसाधम ॥ इ
ति चिंताकुलाः सर्वे रामपार्श्वे व्यवस्थिताः ॥ रामः सीतामनुस्मृत्य दुःखेन महतावृतः ॥ विलप[illegible]न क्वी
सीतां बहुधा कार्यमानुषः ॥ अद्वितीयश्चिदात्मैकः परमात्मा सनातनः यस्तज्जानाति रामस्य स्वरूपं त
त्वतो जनः ॥ तं न स्पृशंति दुःखादि किमुतानंदमव्ययं ॥ दुःखहर्षभयक्रोधलोभमोहमदादयः ॥ अज्ञानलिं
गान्येतानि कुतः संति चिदात्मनि ॥ देहाभिमानिनो दुःखं नादेहस्य परात्मनः ॥ संप्रसादे द्वयाभावात्सुख सुषो प्रायाय
मात्रं हि दृश्यते ॥ बुद्ध्याद्यभावात्संशुद्धे दुःखं तत्र न दृश्यते ॥ अतो दुःखादिकं सर्वं बुद्धेरेव न संशयः ॥ रामः
परात्मा पुरुषः पुराणो नित्योदितो नित्यसुखो निरीहः ॥ तथापि मायागुणसंगतो सौ सुखीव दुःखीव विभाव्यते
५४ ऽबुधैः ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे प्रथमः सर्गः ॥ लंकायां रा
णे दृष्ट्वा कृतं कर्म हनूमता ॥ दुष्करं देवतैर्वापि ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥ आहूय मंत्रिणः सर्वानिदं वचनमब्र ५४
94 त् ॥ हनूमता कृतं कर्म भवद्भिर्दृष्टमेव तत् ॥ प्रविश्य लंकां दुर्धर्षां दृष्ट्वा सीतां दुरासदां ॥ हत्वा च राक्षसान्वीरान्
ऽक्षं मंदोदरीसुतं ॥ दग्ध्वा लंकां मे चोषेण लंघयित्वा च सागरं ॥ युष्मान्सर्वानतिक्रम्य स्वस्थो गात्पुनरेव सः ॥
किं कर्तव्यमतो स्माभिर्यूयं मंत्रविशारदाः ॥ मंत्रयध्वं प्रयत्नेन यत्क्षमं मे हितं भवेत् ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा

द्विविदश्च वच॥ नलो नीलः सुषेणश्च जांबवांश्च तथापरे॥ सर्वेश्रेष्ठं तु सर्वत्र सेनायाः शत्रुघातिनः॥ इत्याज्ञाप्य हरीन्
रामः प्रतस्थे सह लक्ष्मणः॥ सुग्रीवसहितो हर्षात् सेनामध्यगतो विभुः॥ वारणेंद्रनिभाः सर्वे वानराः कामरूपिणः॥
क्ष्वेल्लंतः परिगर्जंतो जग्मुस्ते दक्षिणां दिशं॥ भक्षयंतो ययुः सर्वे फलानि च मधूनि च॥ ब्रुवंतो रा[illegible]स्याग्रे हनिष्यामो परिवृत्तौ ४
घ रावणं॥ एवं ते वानरश्रेष्ठा गच्छंत्यतुलविक्रमाः॥ हरिभ्यामुह्यमानौ तौ तावुभौ रघूत्तमौ॥ नक्षत्रैः सवितौ
यद्वत् चंद्रसूर्याविवांबरे॥ आवृत्य पृथिवीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः॥ आस्फोरयंतः पुच्छाग्रान्नुदंतश्च पाद
पान्॥ शैलानारोहयंतस्ते जग्मुर्मारुतवेगतः॥ असंख्यातास्तु सर्वत्र वानराः॥ परिपूरिताः॥ हृष्टास्ते जग्मुरत्यर्थं
रामेण परिपालिताः॥ गत्वा चमूर्दिवारात्रं क्वचिन्नासज्जत क्षणं॥ काननानि विविचित्राणि पश्यन्मलयसह्ययोः॥ ते
सह्यं समतिक्रम्य मलयं च तथा गिरिं॥ आययुश्चानुपूर्वेण समुद्रं भीमदर्शनं॥ अवतीर्य हनुमतः रामः सुग्रीवसं
युतः॥ सलिलाभ्यासमासाद्य रामो वचनमब्रवीत्॥ आगता[illegible]स्मो वयं सर्वे समुद्रं मकरालयं॥ दूरोत्तुम
शक्यं नो निरुपायेन वानराः॥ सोहयं[illegible]न्ति[illegible]वसर्वेषां मायामानुषविग्रहः॥ अत्र सेनानिवेशोस्तु मं
त्रयामास्यता रेण॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं सुग्रीवः सागरांतिके॥ सेनां निवेशयत्तूर्णं घोरं रक्षितां कपिकुंज
रैः॥ ते पश्यंतो निषेदुस्ते सागरं भीमदर्शनं॥ महोच्चततरंगाढ्यं भीमनक्रभयंकरं॥ अथा[illegible]

रं शिवं॥ संकल्पनियतो भूत्वा गत्वा वाराणसीं नरः॥ आनीयगांगसलिलं रामेशमभिषिच्य च॥ समुद्रे क्षिप्तदु
रो व्रजत्प्राप्नोत्यसंशयं॥ कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानां चतुर्दश॥ द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानां तु विंशति
॥ तृतीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति॥ चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरितु श्रुतं॥ पंचमेन त्रयोविंशद्योजनानां स
मंततः॥ बबंध सागरे सेतुं नलो वानरसत्तमः॥ तेनैव जग्मुः कपयो योजनानां शतं द्रुतं॥ असंख्याताः सुवेलाद्रिं रुरुधुः
प्लवगोत्तमाः॥ आरुह्य मारुतिं रामो लक्ष्मणोप्यंगदं तथा॥ दिदृक्षुः राघवो लंकामारुरोह सुवेलं महत्॥ दृष्ट्वा लंकां
सुविस्तीर्णां नानाचित्रध्वजाकुलां॥ चित्रप्रासादसंबाधां स्वर्णप्राकारतोरणां॥ परिखाभिः शतघ्नीभिः संक्रमैश्च वि
राजितां॥ प्रासादोपरि विस्तीर्णे प्रदेशे दशकंधरः॥ मंत्रिभिः सहितो वीरैः किरीट दशकोज्वलः॥ नीलाद्रिशिख
राकारः कालमेघसमप्रभः॥ रत्नदंडैः सितच्छत्रैरनेकैरुपशोभितः॥ एतस्मिन्नंतरे व[illegible]द्रो प्रमुक्तो रामेण वै
सुकः॥ वानरैस्ताडितः सम्यक् कृच्छ्रान्नानमुपागतः॥ प्रहसन्रावणः प्राह पीडितः किं परैः शुक॥ रावणस्य व
चः श्रुत्वा शुको वचनमब्रवीत्॥ सागरस्योत्तरे तीरे ब्रुवंतं वचनं तथा॥ ततस्तूर्णं कपयो गृहीत्वा मां क्षणात्ततः॥
मुष्टिभिर्नखदंडैश्च हंतुं लोठुं प्रचक्रमुः॥ ततो मां राम रक्षेति क्रोशंतं रघुपुंगवः॥ विसृज्यतामिति प्राह विसृ
ष्टोहं कपीश्वरैः॥ ततोहमागतो भीत्या दृष्ट्वा तद्वानरं बलं॥ राक्षसानां बलौघस्य वानरेंद्रबलस्य च॥ ते

र्दूतप्रपतिस्तव॥ त्वामहं मायया छन्नं लीलया मानुषाकृतिं॥ जडबुद्धिर्जडो मूर्खोः कथं जानामि निर्गुणं॥ इदं एव
हि मूर्खाणां सन्मार्गः प्राप कः प्रजो॥ प्रसन्नो मम मरश्रेष्ठ पम्मूलां नकुटं यथा॥ शरणं ते व्रजामीश शरण्यं जनवत्स
लं॥ अनयो देहि मे राम लंकामार्गं दयानिधे॥ श्रीराम उवाच॥ अमोघोयं महाबाणः कस्मिन्देशे निपात्यतां॥ लक्ष्यं
दर्शय मे शीघ्रं बाणस्यामोघपातिनः॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा करे दृष्ट्वा महाशरं॥ महोदधिर्महातेजा राघवं वाक्य
मब्रवीत्॥ रामोत्तरप्रदेशे तु द्रुमकुल्य इति श्रुतः॥ प्रदेशस्तत्र बहवः पापात्मानो दिवानिशं॥ बाधंते मां रघुश्रेष्ठ
वानरः ७ तत्र ते पात्यतां शरः॥ रामेण सृष्टो बाणस्तु क्षणाद्दानीरमंडलं॥ हत्वा पुनः समागत्य तूणीरे पूर्ववत्संस्थितः॥ ततो १२
ब्रवीद्रघुश्रेष्ठं सागरो विनयान्वितः॥ नलः सेतुं करोत्वस्मिन् जले मे विश्वकर्मणः॥ सुतो धीमान् समर्थोस्मिन्का
र्ये लब्धवरो हरिः॥ कीर्तिं जानंतु तल्लोकाः सर्वलोकमलापहां॥ इत्युक्त्वा राघवं नत्वा ययौ सिंधुरदृश्यतां॥ ततो राम
व स्तु सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यां समन्वितः॥ नलमाज्ञापयच्छीघ्रं वानरैः सेतुबंधने॥ ततोतिहृष्टः प्लवगेंद्रयूथपैर्महानगेंद्र
ति प्रमेयुतो नलः॥ बबंध सेतुं शतयोजनायतं सुविस्तृतं पर्वतपादपैर्दृढं॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमा०लंका
कांडे तृतीयः सर्गः॥ सेतुमारभमाणस्तु तत्र रामेश्वरं शिवं॥ संस्थाप्य पूजयित्वाह रामो लोकहिताय च॥ प्र
णमेत्सेतुबंधे यो दृष्ट्वा रामेश्वरं हरं॥ ब्रह्महत्यादिपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः॥ सेतुबंधे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा रामेश्व

श्चर कोपसंरक्तलोचनः॥पश्यलक्ष्मण दुष्टोसौ वारिधिर्मामुपागतं॥नाभिनंदति दुष्टात्मा दर्शनार्थं ममानघ॥जा

नाति मानुषोयं मां किं करिष्यति वानरैः॥अद्यपश्य महाबाहो शोषयित्वामि वारिधिं॥पादेनैव गमिष्यंति वानरा

विगतज्वराः॥इत्युक्त्वा क्रोधताम्राक्ष आरोपितधनुर्द्धरः॥तूणीराद्बाणमादाय कालाग्निसदृशप्रभः॥संधाय

चापमाकृष्य रामो वाक्यमथाब्रवीत्॥पश्यंतु सर्वभूतानि रामस्य शरविक्रमं॥इदानीं भस्मसात्कुर्यां समुद्रं स

रितांपतिं॥एवं ब्रुवति रामे तु सशैलवनकानना॥चचाल वसुधा द्यौश्च दिशश्च तमसावृताः॥चक्षुभे साग

रो वेलां भयात्योजनमत्यगात्॥तिमिनक्रझषा मीनाः प्रतप्ताः परितत्रसुः॥एतस्मिन्नंतरे साक्षात्सागरो

दिव्यरूपधृक्॥दिव्याभरणसंपन्नः स्वभासा भासयन्दिशः॥स्वांतस्थदिव्यरत्नानि कराभ्यां परिगृह्य तं॥

५८ पादयोः पुरतः क्षिप्त्वा रामस्योपायनं बहु॥दंडवत्प्रणिपत्याह रामं रक्तांतलोचनं॥त्राहि त्राहि जगन्नाथ राम त्रैलोक्यरा ५८

मस्त्रैलोक्यरक्षक॥जडोहं राम ते सृष्टः सृजता निखिलं जगत्॥स्वभावमन्यथा कर्त्तुं कः शक्तो देवनिर्मितं॥

स्थूलानि पंचभूतानि जडान्येव स्वभावतः॥सृष्टानि भवतैतानि त्वदाज्ञां लंघयंति न॥तामसादहंकारा

द्भूतानि प्रभवंति हि॥कारणानुगमात्तेषां जडत्वं तामसं स्वतः॥निर्गुणस्त्वं निराकारो यदा मायागुणान्प्रभो॥

लीलयांगीकरोषि त्वं तदा वैराजनामवान्॥गुणात्मनो विराजश्च सत्त्वाद्देवा व्यभूविरे॥रजोगुणात्प्रजेशाद्या मन्यो

98

वैलक्ष्मणेन विशेषतः ॥ साधु साध्विति ते सर्वे वानरास्तुष्टुवुर्नृपं ॥ सुग्रीवोपि परिष्वज्य विभीषणमथाब्रवीत् ॥ विभीष
ण वयं सर्वे रामस्य परमात्मनः ॥ किंकरास्तस्य पुरतस्त्वं नत्वा राम परिग्रहात् ॥ रावणस्य विनाशे त्वं साहाय्यं कर्तुम
प्रेषितः ४ र्हसि ॥ विभीषण उवाच ॥ अहं कियान्सहायस्ते रामस्य जगतीपतेः ॥ किंतु दास्यं करिष्येहं तत्र यास्यामि त्वया सह ॥
दशग्रीवेण संदिष्टः शुको नाम महासुरः ॥ संस्थितो ह्यंबरे वाक्यं सुग्री[illegible]वमिदमब्रवीत् ॥ त्वं महाराज रावणो राजा भ्रातरं
राक्षसाधिपः ॥ महाकुलप्रसूतस्त्वं राजासि वनर[illegible]चारिणां ॥ मम भ्रातृसमानस्त्वं तव ना[illegible]स्त्यर्थविप्लवः ॥ अहं
श्वा यद्यहरं भार्यां राजपुत्रस्य किं तव ॥ किष्किंधां याहि हरिभिर्लंकाशक्या न दैवतैः ॥ प्राप्तुं किं मानवैरल्पसारैर्वानरयूथ प
पैः ॥ तं प्राप[illegible]यं तं वचनं तूर्णमुत्पुप्लुवानराः ॥ प्रापयन्नंतदा क्षिप्रं निःक्षतं दृढमुष्टिभिः ॥ वानरैर्हन्यमानस्तु शुको राममभा
ष्याब्रवीत् ॥ न दूतान् घ्नंति राजेंद्र वानरान्वारय प्रभो ॥ रामः श्रुत्वा तदा वाक्यं शुकस्य परिदेवितं ॥ मा वधिष्टेति रामस्ता
न्वारयामास वानरान् ॥ पुनरंबरमासाद्य शुकः सुग्रीवमब्रवीत् ॥ ब्रूहि राजन्दशग्रीवं किं वक्ष्यामि ब्रवाम्यहं ॥ सु
ग्रीव उवाच ॥ यथा वाली मम भ्राता तथा त्वं राक्षसाधमः ॥ हंतव्यस्त्वं मया यत्नात्सपुत्रबलवाहनः ॥ ब्रूहि मे
रामचंद्रस्य भार्यां हृत्वा क्व यास्यसि ॥ ततो रामाज्ञया धृत्वा शुकं बध्वा त्वरन्नयत् ॥ शार्दूलोपि ततः पूर्वं दृष्ट्वा कपिब
लं महत् ॥ यथावत्कथयामास रावणाय सरावणः ॥ दीर्घचिंतापरो भूत्वा निःश्वसन्नास मंदिरे ॥ ततः समुद्रमाव

इति लोकापवादो मे न विष्यति न संशयः ॥ तस्मादाहूय नंदं ते गत्वा युद्धाय वालिनं ॥ बाणेनैकेन तं हत्वा राज्ये त्वामभिषे
क्ष्ये ॥ तथेति गत्वा सुग्रीवः किष्किंधोपवनं द्रुतं ॥ कृत्वा शब्दं महानादं तमाहूयत वालिनं ॥ तच्छ्रुत्वा भ्रातृनिनादं रोष
ताम्रविलोचनः ॥ निर्जगाम महाबाहुः शीघ्रं सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ तमापतंतं सुग्रीवः शीघ्रं वक्षस्यताडयत् ॥ सुग्री
पुरि १४ वमप्यपि मुष्ट्या जघान क्रोधमूर्छितः ॥ वालिनमपि सुग्रीव एवं क्रुद्धौ परस्परं ॥ अयुध्येतामेकरूपौ दृष्ट्वा रामोपि वि
स्मितः ॥ न मुमोच तदा बाणं सुग्रीववधशंकया ॥ ततो दुद्राव सुग्रीवो वमन् रक्तं भयाकुलः ॥ वाली स्वभवनं
प्रायात् सुग्रीवो राममब्रवीत् ॥ किं मां घातयसे राम शत्रुणा भ्रातृरूपिणा ॥ यदि मद्वधने वांछा त्वमेव जहि मां
विभो ॥ एवं मे प्रत्ययं कृत्वा सत्यवादी रघूत्तम ॥ उपेक्षसे किमर्थं मां शरणागतवत्सल ॥ श्रुत्वा सुग्रीववचनं
६५ रामः साश्रुविलोचनः ॥ आलिंग्य मास्म भैषीस्त्वं दृष्ट्वा वामेकरूपिणौ ॥ मित्रघातित्वमाशंक्य मुक्तो वान्सायको ६५
न हि ॥ इदानीमेव ते चिह्नं करिष्ये भ्रमशांतये ॥ गत्वाहूय पुनः शत्रुं हतं द्रक्ष्यसि वालिनं ॥ रामो दृष्ट्वांशुपे भ्रात
हृनिष्पानिरिपुं ऋणत् ॥ इत्याश्वास्य स सुग्रीवं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ सुग्रीवस्य गले पुष्पमालामामुच्य पु
ष्पितां ॥ प्रेषयस्व महाभागं सुग्रीवं वालिनं प्रति ॥ लक्ष्मणस्तु तदा बध्वा गच्छ गच्छेति सादरं ॥ प्रेषयामास
सुग्रीवं सोपि गत्वा तथाकरोत् ॥ पुनरप्यद्भुतं शब्दं कृत्वा वालिनमाहूयत ॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितो वालिः क्रोधेन

द्वाणी मधुरं भायति क्षणं ॥ स ब्रह्मघ्नः सुरापो वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ न कांक्षे विजयं राम न च दारसुखादिकं ॥ भक्ति
मेव सदा कांक्षे त्वयि बंधविमोचिनीं ॥ त्वन्मायाकृतसंसारस्त्वदंशोहं रघूत्तम ॥ त्वत्पादभक्तिमाहात्म्यादिश्यञारिस्मिताने
संकरात् ॥ पूर्वं मित्रार्युदासीनाः त्वन्मायावृतचेतसः ॥ आसन्मेद्य न वत्पाद दर्शनादेव राघव ॥ सर्वं ब्रह्मैव मे भा
ति क्व मित्रं क्व च मे रिपुः ॥ यावत्त्वन्मायया बद्धस्तावद्गुणविशेषता ॥ सा यावदस्ति नानात्वं तावद्भवति नान्यथा ॥
यावन्नानात्वमज्ञानात्तावत्कालकृतं भयं ॥ अतोऽविद्यामुपास्तेयः सोंधे तमसि मज्जति ॥ मायामूलमिदं सर्वं पु
त्रदारादिबंधनं ॥ अतोत्सारय मे मायां त्वं दासीं तव रघूत्तम ॥ त्वत्पादपद्मार्पितचित्तवृत्तिस्त्वन्नामसंगीतकरा च
वाणी ॥ त्वद्भक्तिसेवानिरतौ करौ मे त्वदंगसंगं लभतां मदंगं ॥ त्वन्मूर्तिभक्तान्स्वगुरुं च चक्षुः पश्यत्वजस्रं स शृणोतु
कर्णः ॥ त्वज्जन्मकर्माणि च पादयुग्मं व्रजत्वजस्रं तव मंदिराणि ॥ अंगानि ते पादरजो विमिश्रतीर्थानि बिभर्त्त्वहिश
त्रुकेतो ॥ शिरस्त्वदीयं भवपद्मजाद्यैर्जुष्टं पदं राम नमत्वजस्रं [illegible] ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामाय
णे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे प्रथमः सर्गः ॥ इत्थं स्वात्मपरिष्वंगनिर्धूताशेषकल्मषं ॥ रामः सु
ग्रीवमालोक्य सस्मितं वाक्यमब्रवीत् ॥ मायां मोहकरीं तस्मिन्वितन्वन्कार्यसिद्धये ॥ सखे त्वदुक्तं यत्तन्मे स
त्यमेव न संशयः ॥ किंतु लोका वदिष्यंति मामेव रघुनंदनं ॥ कृतवान्किं कपीन्द्राय सख्यं कृत्वाग्निसाक्षिकं ॥

तालछेदाः २

त्रि

पश्यास्थिरस्तस्य दुंदुभेः पर्वतोपमं ॥ तत्क्षेपणे यदा शक्तिस्तदा त्वं वालिनो वधे ॥ इत्युक्त्वा दर्शयामास शिर
स्तद्गिरिसंनिभं ॥ दृष्ट्वा रामः स्मितं कृत्वा पादांगुष्ठेन चाक्षिपत् ॥ दशयोजनपर्यंतं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ साधु साध्वि
ति संप्राह सुग्रीवो मंत्रिभिः सह ॥ पुनरप्याह सुग्रीवो रामं भक्तपरायणं ॥ एते ताला महासाराः सप्त पश्य परं पूर्तेन
॥ एकैकं चालयित्वासौ निःपत्रं कुरुतेंजसा ॥ यदि त्वमेकबाणेन विधा छिद्रं करोषि चेत् ॥ हतस्त्वया तदा वा
ली विश्वासो मे प्रजायते ॥ तथेति धनुरादाय सायकं तत्र संदधे ॥ बिभेद च तथा रामः सप्त तालान्महाबलः ॥ ता
न्सप्त विनिर्भिद्य गिरिं भूमिं च सायकः ॥ पुनरागत्य रामस्य तूणीरे पूर्ववत्स्थितः ॥ ततोति हर्षात्सुग्रीवो राम
६४ रा माहातिविस्मितः ॥ देव त्वं जगतां नाथ परमात्मा न संशयः ॥ मत्पूर्वकृतपुण्यौघैः संगतोद्य मया सह ॥ त्वां भजंति ६४
महात्मानः संसारविनिवृत्तये ॥ त्वां प्राप्य मोक्षसचिवं प्रार्थयेहं कथं भवं ॥ दाराः पुत्राः धनं राज्यं सर्वं त्वन्मायया
कृतं ॥ अतोहं देव देवेश नाकांक्षेन्यत्प्रसीद मे ॥ आनंदानुभवं त्वाद्य प्राप्तोहं भाग्यगौरवात् ॥ मृदर्थं यतमानेन नि
धानमेव सत्यते ॥ अनाद्यविद्यासंसिद्धं बंधनं छिन्नमद्य नः ॥ यज्ञदानतपःकर्मपूर्तेष्टादिभिरप्यसौ ॥ न जीर्यते
पुनर्दीर्घा नजंते संसृतिः प्रभोः ॥ त्वत्पाददर्शनात्सद्यो नाशमेति न संशयः ॥ क्षणार्द्धमपि यच्चित्तं त्वयिति ष्ठ
स्य चंचलं ॥ तस्याज्ञानमनर्थानां मूलं नश्यति तत्क्षणात् ॥ तत्तिष्ठतु मनो राम त्वयि नान्यत्र मे सदा ॥ रामरामेति य

३५२

ग्रीं गोमतो वालीति दुःखितः॥ गुहाद्वारि शिलामेकां निधाय स्वगृहमागतः॥ ततो ध्रुवं मृतो वाली गुहायां स्वग्रामा
गतः॥ तच्छ्रुत्वा दुःखिताः सर्वे मामनिच्छंतमप्युत॥ राज्येऽभिषेचनं चक्रुः सर्वे वानरमंत्रिणः॥ शिष्टं तत्तु मया राज्यं
किंचित्कालमरिंदम॥ ततः समागतो वाली मामाह परुषं रुषा॥ वद्धुंध्यानंत्त्वंयित्वाम निजघान च मुष्टिभिः॥ त
तो निर्गत्य नगराद्धावं पर्याप्तिया॥ लोकान्सर्वान्परिक्रम्य ऋष्यमूकमुपाश्रितः॥ ऋषेः शापभयात्सोपि नायाति
मं गिरिं प्रभो॥ तदादि मम भार्यां सः स्वयं भुंक्ते विमूढधीः॥ अतो दुःखेन संतप्तो हृतदारो हृताश्रयः॥ वसाम्यद्य
भवत्पादसंस्पर्शात्सुखितोस्म्यहं॥ मित्रदुःखेन संतप्तो रामो राजीवलोचनः॥ हनिष्यामि तव द्वेष्यं शीघ्रं भार्या
प्रहारिणं॥ इति प्रतिज्ञामकरोत्सुग्रीवस्य पुरस्तदा॥ सुग्रीवोप्याह राजेंद्र वाली बलवतां बली॥ कथं हनिष्यति
भवान्देवैरपि दुरासदं॥ शृणु ते कथयिष्यामि तद्बलं नलिनांबर॥ कदाचित् दुंदुभिर्नाम महाकायो महाबलः॥
किष्किंधामगमद्भीमो महामहिषरूपधृक्॥ युद्धाय वालिनं रात्रौ समाहूयत भीषणः॥ तच्छ्रुत्वा सहमानोसौ वालीप
रमकोपनः॥ महिषं शृंगयोर्धृत्वा पातयामास भूतले॥ पादेनैकेन तं कायं आक्रम्यास्य शिरो महत्॥ हस्ताभ्यां भ्रा
मयन्छिंदन्तोलयित्वाक्षिपद्भुवि॥ पपात तच्छिरो राम मातंगाश्रमसंनिधौ॥ योजनात्पतितं तस्मात् मुनेराश्रममं
डले॥ रक्तवृष्टिः पपातोच्चैर्दृष्ट्वा तां क्रोधमूर्छितः॥ मतंगो वालिनं प्राह यद्यागंतासि मे गिरिं॥ इतः परं भगनचि
रान्मरिष्यसि न संशयः॥ एवं शापस्तदास्य ऋष्यमूकं न यात्यसौ॥ एतत्ज्ञात्वाहमप्यत्र वसामि निर्भयवर्जितः॥ राम

सोधमारोदमीश्वर॥ नमःसीतापते राम नमः कारुणिकोत्तम॥ रावणारे नमस्तेस्तु त्राहि मां भवसागरात्॥
ततः प्रसन्नः प्रोवाच श्रीरामो भक्तवत्सलः॥ वरं वृणीष्व भद्रं ते वांछितं वरदोस्म्यहं॥ विभीषण उवाच॥ ध
न्योस्मि कृतकृत्योस्मि कृतकार्योस्मि राघव॥ त्वत्पाददर्शनादेव विमुक्तोस्मि न संशयः॥ नास्ति मत्स
दृशो धन्यो नास्ति मत्सदृशः शुचिः॥ नास्ति मत्सदृशो लोके राम त्वन्मूर्तिदर्शनात्॥ कर्मबंधविनाशाय
ज्ञाय त्वत्तत्त्वं नं न तिलक्षणं॥ त्वद्ध्यानं परमार्थं च वद मे रघुनंदन॥ न याचे राम राज्यं द्रसुखं विषयसंभवं॥ त्व
त्पादकमले सक्ता भक्तिरेव सदास्तु मे॥ ओमित्युक्त्वा पुनः प्रीतो रामः प्रोवाच राक्षसं॥ शृणु वक्ष्यामि ते भद्रे
रहस्यं मम निश्चितं॥ मद्भक्तानां प्रशान्तानां योगिनां वीतरागिणां॥ हृदये सीतया नित्यं वसाम्यत्र न संशयः॥
९७ तस्मात्त्वं सर्वदा शांतः सर्वकल्मषवर्जितः॥ मां ध्यात्वा मोक्ष्यसे नित्यं घोरसंसारसागरात्॥ स्तोत्रमेतत्प
ठेद्यस्तु लिखेद्यः शृणुयादपि॥ मत्प्रीतये मम भीष्टे मम सारूप्यमाप्नुयात्॥ इत्युक्ताल्लक्ष्मणं प्राह श्रीरामो ९७
भक्तवत्सलः॥ पश्य पत्नी विदानीमेवेष मम संदर्शने फलं॥ लंकाराज्ये भिषेक्ष्यामि जलमानय सागरात्॥
यावच्चं[illegible] द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी॥ यावन्मम कथा लोके तावद्राज्यं करोत्वसौ॥ इत्यु
क्त्वा लक्ष्मणेनांबु समानीय कलशेन तं॥ लंकाराज्याधिपत्यार्थमभिषेकं रमापतिः॥ कारयामास सचि

91

तांजलिपुटो भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ विभीषण उवाच ॥ नमस्ते राम राजेंद्र नमः सीतामनोरम ॥ नमस्ते चं
डकोदंड नमस्ते भक्तवत्सल ॥ नमोनंताय रामाय शांतायामिततेजसे ॥ सुग्रीवमित्राय च ते रघूणां पतये न
मः ॥ जगदुत्पत्तिनाशानां कारणाय महात्मने ॥ त्रैलोक्यगुरवेनादिगृहस्थाय नमो नमः ॥ त्वमादिर्जगतां राम त्वमे
व स्थितिकारणं ॥ त्वमंते निधनं स्थानं स्वेच्छाचारस्त्वमेव हि ॥ चराचराणां भूतानां बहिरंतश्च राघव ॥ व्याप्यव्याप करणत्रय
करूपेण भवान्भाति जगन्मयः ॥ त्वन्मायया हृतज्ञाना नष्टात्मानो विचेतसः ॥ गतागतं प्रपद्यंते पापपुण्यवशा
त्सदा ॥ तावत्सत्यं जगद्भाति शुक्तिकारजतं यथा ॥ यावन्न ज्ञायते ज्ञानं चेत[illegible]न्यगामिना ॥ त्वदज्ञानात्सदा
क्ताः पुत्रदारागृहादिषु ॥ रमंते विषयान्सर्वानंते दुःखप्रदान्विभो ॥ त्वमिंद्रो[illegible]मो रक्षो वरु[illegible]श्च तथानिलः ॥
कुबेरश्च तथा रुद्रस्त्वमेव पु[illegible]त्तमः ॥ त्वमणोरणीयांश्च स्थूलात्स्थूलतरः प्रभो ॥ त्वं पिता सर्वलोकानां
माता धाता त्वमेव हि ॥ आदिमध्यांतरहितः परिपूर्णोच्युतोव्ययः ॥ त्वं पाणिपादरहितश्चक्षुःश्रोत्रविवर्जि
तः ॥ श्रोता द्रष्टा गृहीता च जवनस्त्वं खरांतकः ॥ कोशेभ्यो व्यतिरिक्तस्त्वं निर्गुणो निरुपाश्रयः ॥ निर्विकल्पो नि
र्विकारो निराकारो निरी[illegible]रः ॥ षड्भावरहितोनादिः पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ मायया गृह्यमानस्त्वं मनुष्य इव भाससे ॥
ज्ञात्वा त्वां निर्गुणमजं वैष्णवा मोक्षगामिनः ॥ अहं त्वत्पादसद्भक्तिनिःश्रेणीं प्राप्य राघव ॥ इच्छामि ज्ञानयोगाख्य

द्वयोः सेवन्निकं सीपरिपूर्णमानसाः ॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे युद्धकांडे द्वितीयसर्गः ॥ विभीषणो महाप्राज्ञश्चतुर्भिः मंत्रिभिः सह ॥ आगत्य गगने रामं संमुखे समवस्थितः ॥ उच्चैरुवाच भो स्वामिन् राम राजीवलोचन ॥ रावणस्यानुजो हं ते दासः हं तु विभीषणः ॥ नाम्ना भ्रात्रा निरस्तोहं त्वामेव शरणं गतः ॥ हितमुक्तं मया देव तस्यैवाविदितात्मनः ॥ सीतां रामाय वैदेहीं प्रेषयेति पुनः पुनः ॥ उक्तोपि न शृणोत्येष कालपाशवशं गतः ॥ विभीषणवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ विश्वासार्हो न ते राम मायावी राक्षसाधमः ॥ सीताहर्तुर्विशेषेण रावणस्यानुजो बली ॥ मंत्रिभिः सायुधैरस्माद्विवरे निहनिष्यति ॥ तदाज्ञापय मे देव वानरैर्हन्यतामयं ॥ मम वैवं भाति ते राम बुद्ध्या किं निश्चितं वद ॥ श्रुत्वा सुग्रीववचनं रामः सस्मितमब्रवीत् ॥ यदीच्छामि कपिश्रेष्ठ लोकान्सर्वान्सहेश्वरान् ॥ निमिषार्द्धेन संहन्यां सृजामि च निमिषतः ॥ अतो मया भयं दत्तं शीघ्रमानय राक्षसं ॥ सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो हृष्टमानसः ॥ विभीषणमथानीय दर्शयामास राघवं ॥ विभीषणस्तु साष्टांगं प्रणिपत्य रघूत्तमं ॥ हर्षगद्गदया वाचा भक्त्या च परयान्वितः ॥ रामं श्यामं विशालाक्षं प्रसन्नमुखपंकजं ॥ धनुर्बाणधरं शांतं लक्ष्मणेन समन्वितं ॥ कृ-

हं तु भो स्वकुल
दासवपादवन्द्ध
साधमः ॥ ते
लाः विरिक्तसवि
वेश्चतुर्भिः सहि
तो नेयात् ॥ त्वा
मेव नवमोहाय
मुमुक्षुः शरणं
नः अय ५६

96

ह्न्मितस्मिन्क्षणेनैवधिक्त्वांरक्षःकुलाधम॥रावणेनैवमुक्तःसन्नृपतंपसविभीषणः॥उत्पपातसभामध्या
द्गदापाणिर्महाबलः॥चतुर्भिर्मंत्रिभिःसार्द्धंगगनस्थोब्रवीद्वचः॥क्रोधेनमहताविष्टोराक्षसंदशकंधरं॥
माविनाशमुपैहीतिप्रियवादिनमेवमां॥धिक्करोषितपापिंस्त्वंज्येष्ठोभ्रातापितुःसमः॥कालोराघवरूपेण
जातोदशरथालये॥कालीसीताभिधानेनजाताजनकमंदिरे॥तावुभावागतावत्रभूमेर्भारापनुत्तये॥तेनैवप्रे
रितस्त्वंतुनशृणोषिहितंमम॥श्रीरामःप्रकृतेःसाक्षात्परस्तात्सर्वदास्थितः॥बहिरंतश्चभूतानांसमःसर्वत्रसं
स्थितः॥नामरूपादिभेदेनतत्तन्मयइवामलः॥यथानानाप्रकारेषुवृक्षेष्वेकोमहानलः॥तत्तदाकृतिभेदेन
भिद्यतेज्ञानचक्षुषां॥पंचकोशादिभेदेनतत्तद्रूपइवाबभौ॥नीलपीतादियोगेननिर्मलःस्फटिकोयथा॥स्वा
वनित्यमुक्तोपिस्वमायागुणबिंबितः॥कालःप्रधानंपुरुषोव्यक्तंचेतिचतुर्विधः॥प्रधानपुरुषाभ्यांसजगत्कृत्स्नं
सृजत्यजः॥कालरूपेणकलनांजगतःकुरुतेव्ययः॥कालरूपीसभगवान्रामरूपेणमायया॥ब्रह्मणाप्रार्थि
देवस्त्वद्वधार्थमिहागतः॥तदन्यथाकथंकुर्यात्सत्यसंकल्परघूत्तमः॥निहनिष्यतित्वांरामःसपुत्रबलवाहनं
॥हन्यमानंनशक्तोस्मिद्रष्टुंरामेणरावण॥त्वांराक्षसकुलंहत्स्वंततोगच्छामिराघवं॥मयिजातेसुखीभूत्वा
रमस्वभुवनेऽचिरं॥विभीषणोरावणवाक्यतःक्षणात्विसृज्यसर्वंसपरिच्छदंगृहं॥जगामरामस्यपदारविं

तोनाम व तप्रधानो विभीषणो मतिमतां वरिष्ठः ॥ श्रीरामपादद्वयमेकतानः श्रण्यदेवारिमुपोपविष्टः ॥ ॥ विलो
क्य कुंभकर्णवणादिदैत्यानुमत्तप्रमत्तान तिविस्मयेन ॥ विलोक्य कामातुरमप्रमत्तो दशाननं प्राह विशुद्धबुद्धि
॥ न कुंभकर्णेन्द्रजितौ च राजन् न तूर्ण[illegible]णाम हापार्श्वमहोदरौ तौ ॥ निकुंभकुंभौ च तथातिकायः स्थातुं न श
क्ता युधि राघवस्य ॥ सीतानिधानेन महाग्रहेण ग्रस्तोसि राजन्न च वेत्ति विमोहः ॥ तामेव सत्कृत्य महाधनेने
८५ न दत्वाभिरामाय सुखी भव त्वं ॥ यावन्न रामस्य शिताः शिलीमुखाः लंकाम[illegible]निव्याप्य शिरांसि रक्षसां ॥ छिंदं ८५
ति तावद्रघुनायकस्य भो तां जानकीं त्वं प्रतिदातुमर्हसि ॥ यावन्न गानाः कपयो महाबला हरिद्रतुल्यान्
खर्वं दृष्टयोधिनः ॥ त्वं कोसमाक्रम्य विनाशयंति ते तावद्द्रुतं देहि रघूत्तमाय तां ॥ जीवन्न रामेण विमोक्ष्यसे त्वं
गुप्तः सुरेंद्रैरपि शंकरेण ॥ न देवराजांकगतो न मृत्योः पाताललोकानपि संप्रविष्टः ॥ श्रुत्वेदं हितं पवित्रं च वि
भीषणवचः खलः ॥ प्रतिजग्राह नैवासौ म्रियमाण इवौषधं ॥ कालेन नोदितो दैत्यो विभीषणमथाब्रवीत् ॥
95 ॥ रावण उवाच ॥ भृणं तु राधासाः सर्वे मदधोवीकमीहशं ॥ मद्दत्तभोगैः पुष्टांगो मत्समीपे वसन्नपि ॥ प्रती
यमाचरत्येष ममैवाहितकारकः ॥ मित्रभावेन शत्रुर्मे जातो नास्त्यत्र संशयः ॥ अनार्येण कृतघ्नेन संग
तिर्मे न युज्यते ॥ विनाशमभिकांक्षंति ज्ञातीनां ज्ञातयः सदा ॥ यो न्यस्त्वेवं विधं ब्रूयात् वाक्यमेतन्निशाचरं

क्षसास्तमथाब्रुवन्॥देवशंकाकुतोरामात्त्वत्त्रिलोकजितारणे॥इंद्रस्तुवध्यानिर्दिष्टःपुत्रेणतवयत्न
नेन॥जित्वाकुवेरमानीयपुष्पकंतुभ्यंतेत्वया॥यमोजितःकालदंडाद्भयंनाभूत्तवप्रभो॥वरुणोदुंकृतेनै
वजिताःसर्वेपिराक्षसाः॥म महासुरोभीत्याकंन्यांदत्वास्वयंतव॥त्वद्वशेवर्त्ततेद्यापिकिमुतान्येम
हासुराः॥हनूमद्धर्षणंयत्तुतदवज्ञाकृतंचनः॥वानरोयंकिमस्माकंअस्मिन्पौरुषदर्शने॥इत्युपेक्षि
तमस्माभिर्द्धर्षणंतेनकिंभवेत्॥वयंप्रमत्ताःकिंतेनवंचितास्मोहनूमता॥यानीमोयदितःसर्वेकथंजी
वन्गमिष्यति॥आज्ञापयजराकृत्स्नंवद्धंवानरमानुषं॥कृत्वायास्यामहेसर्वेपुत्र्येकंवानियोजय॥कुं
भकर्णस्तदाप्राहरावणंराक्षसेश्वरं॥आरब्धंयत्त्वयाकर्मस्वात्मनाशायकेवलं॥दृष्टोसितदाभाग्यात्
त्वंरामेणमहात्मना॥यदिपश्यतिरामस्त्वांजीवन्नायासिरावण॥रामोनमानुषोदेवःसाक्षान्नाराय
णोव्ययः॥सतीभगवतीलक्ष्मीरामपत्नीयशस्विनी॥राक्षसानांविनाशायत्वयानीतासुमध्यमा॥विष
पिंडमिवागीर्यमहामीनोयथातथा॥आनीताजानकीपश्चात्त्वयाकिंवाभविष्यति॥यद्यप्यनुचितंक
र्मत्वयाकृतमजानता॥सर्वंसमंकरिष्यामिस्वस्थचित्तोभवप्रभो॥कुंभकर्णवचःश्रुत्वावाक्यमिंद्रजि
दब्रवीत्॥देवदेवममानुष्यंहत्वारामंसलक्ष्मणं॥सुग्रीवंवानरांश्चैवयुनरायास्यतेक्षणात्॥तवाग

हृष्टं ब्रवीमि ते॥ लंका दिव्यपुरी देव त्रिकूटशिखरे स्थिता॥ स्वर्णप्राकारसहिता स्वर्णाट्टालकसंयुता॥ परिघ
भिः परिवृता पूर्णा निर्मलोदकैः॥ नानोपवनशोभाढ्या दिव्यवापीनिरावृता॥ गृहैर्विविचित्रैश्च नाट्यैर्म
णिखितं च मयेभ्रुनैः॥ पश्चिमद्वारमासाद्य गवाक्षाः सहस्रशः॥ उत्तरे द्वारि तिष्ठंति सम्यग्वाक्षाः सपत्तयः॥
तिष्ठंत्यर्बुदसंख्याकाः प्राच्यामपि तथैव च॥ रथिनो राक्षसा वीरा द्वारं दक्षिणमास्थिताः॥ मध्यकक्ष्ये
प्यसंख्याता गजाश्वरथपत्तयः॥ रक्षयंति सदा लंकां नानास्त्रकुशला भृशं॥ संक्रमैर्विविधैर्लंका शतघ्नी
भिश्च संयुता॥ एवं स्थितापि देवेश श्रृणु मे तत्र चेष्टितं॥ दशाननबलस्य चतुर्थांशो मया हतः॥ दग्धा लंका
पुरी स्वर्णप्रकाराधर्षिता मया॥ शतघ्न्यः संक्रमाश्चैव नाशिता मे रघूत्तम॥ देव त्वद्दर्शनादेव लंका भस्मीभ
उ॰ ता भवेत्॥ प्रस्थानं कुरु देवेश गच्छामो लवणांबुधेः॥ तीरं सहमहावीरैर्वानरौघैः समंततः॥ श्रुत्वा हनुमतो उ॰
वाक्यं तु वाच रघुनंदन॥ सुग्रीव सैनिकान्सर्वान्प्रस्थानाय च चोदय॥ इदानीमेव विजयो मुहूर्तः परिवर्तते॥ अ
43 स्मिन् मुहूर्ते गत्वाहं लंकां राक्षससंकुलां॥ सप्राकारां सुदुर्धर्षां नाशयिष्ये सरावणां॥ आनेष्यामि च मे दक्षिण सीता
क्षिः स्फुरत्यदः॥ प्रयातु वाहिनी सर्वा वानराणां तरस्विनां॥ रक्षंतु यूथपाः सेनामग्रे पृष्ठे च पार्श्वयोः॥ हनुमं
तमथारुह्य गच्छाम्यग्रेऽङ्गदं ततः॥ आरुह्य लक्ष्मणो यातु सुग्रीव त्वं मया सह॥ गजो गवाक्षो गवयो मैंदो

कार्यं कृतं हनुमता देवैरपि सुदुष्करं॥ मनसापि यदन्येन कर्तुं शक्यं न भूतले॥ शतयोजनविस्तीर्णमितिं लंघयेत्क
पयोनिधिं॥ लंकां च राक्षसैर्गुप्तां को वा धर्षयितुं क्षमः॥ नत्य कार्यं हनूमता कृतं सर्वमशेषतः॥ सुग्रीवसहको
न्तो केन भूतो न भविष्यति॥ अहं च रघुवंशाश्च लक्ष्मणश्च कपीश्वरः॥ जानक्या दर्शनेनाद्य रक्षितास्मो हनूम
मता॥ सर्वथा सुकृतं कार्यं जानक्याः परिमार्गणं॥ समुद्रं [illegible] न सास्रता सीदतीव मनो मम॥ कथं नक्रझषाकी
र्णं समुद्रं [illegible] शतयोजनं॥ लंघयित्वा रिपुं हन्यां कथं द्रक्ष्यामि जानकीं॥ श्रुत्वा तु रामवचनं सु
ग्रीवः प्राह राघवं॥ समुद्रं लंघयिष्यामो महानक्रझषाकुलं॥ लंकां च विधिधिपि[illegible]निष्यामो यत्र रावणः॥
चिंतां त्यज रघुश्रेष्ठ चिंता कार्यविनाशनी॥ एतान्पश्य महासत्त्वान्शूरान्वानरपुंगवान्॥ त्वत्प्रियार्थं समुद्युक्ता
न्प्रवेष्टुमपि पावकं॥ समुद्रतरणे बुद्धिं कुरुष्व प्रथमं ततः॥ दृष्ट्वा लंकां दशग्रीवं हतं इत्येव मन्महे॥ न हि पश्या
म्यहं किंचित्त्रिषु लोकेषु राघव॥ गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे॥ सर्वथा नो जयो राम भविष्यति न संशयः
॥ निमित्तानि च पश्यामि तथाभूतानि सर्वशः॥ सुग्रीव[illegible]वचनं श्रुत्वा नतिवीर्यसमन्वितं॥ अंगीकृत्वाब्रवीद्रा
मो हनुमतं पुरःस्थितं॥ येन केन प्रकारेण लंघयामो महार्णवं॥ लंकास्वरूपं मे ब्रूहि दुःसाध्यं देवदानवैः॥ श्रु
त्वा तस्य प्रतीकारं करिष्यामि कपीश्वर॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्विनयान्वितः॥ उवाच प्रांजलिर्देव यथार

तमा॥ क्रोशंतीरामरामेतिदृष्ट्वा हा सीतेतिमुहुर्मुहुः स्मान्पर्वतोपरि॥ विमुच्याभरणान्याशुस्वोत्तरीयेणभामिनी
री ॥निरीक्ष्याधःपरित्यज्य क्रोशंतीतिनरद्वासा॥ नीतारक्षःनृपेणाश्वाशु गुहायामक्षिपंप्रभो॥ इदानीमपिपश्यत्वं
जानीहित्वं वानवा॥ इत्युक्त्वानीयरामाय दर्शयामासवानरः॥ विमुच्यरामस्तत्तदृष्ट्वाहा सीतेतिमुहुर्मुहु
हुः॥ हृदिनिःक्षिप्यतत्सर्वं रोदप्राकृतोयथा॥ आश्वास्यराघवंभ्राता लक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत्॥ अचिरेणै
वतद्रामप्राप्स्यतेजानकी[illegible]ना॥ वानरेंद्रसहायेन हत्वारावणमाहवे॥ सुग्रीवोप्याहहेरामप्रतिज्ञांकरवा
णिते॥ समरेरावणंहत्वा [illegible] तववदास्यामिजानकी॥ ततोहनुमान्प्रज्वाल्यतयोरग्निंसमीपतः॥ तौउ
६३ भौरामसुग्रीवौ अग्नौसाक्षिणितिष्ठति॥ बाहुप्रसार्यचालिंग्यपरस्परमकल्मषौ॥ समीपेरघुनाथस्य
सुग्रीवःसमुपाविशत्॥ रुदंतंकथयामासप्रणम्यरघुनायके॥ सखेशृणुममोदंतं वालिनायत्कृतं ६३
पुरा॥ मयपुत्रोप्यमायावी नाम्नापरमदुर्मदः॥ किष्किंधांसमुपागत्य वालिनंसमुपाह्वयन्॥ सिंहनादेनमहता
वालीतुतदमर्षणः॥ निर्ययौक्रोधताम्राक्षो जघानदृढमुष्टिना॥ दुद्रावतेनसंविग्नो जगामस्वगुहांप्रति॥ अनुद्रु
द्रावतंवालीमायाविनमहंतथा॥ ततःप्रविष्टमालोक्यगुहांमायाविनंरुषा॥ वालीमामाहतिष्ठत्वंबहिर्गुहा
त्स्यहंगुहां॥ इत्युक्त्वाविशत्सगुहां मासमेकंननिर्ययौ॥ मासादूर्ध्वंगुहाद्वारान्निर्गतंरुधिरंबहु॥ तंदृष्ट्वापरित

तेननिष्कासितोभार्यांहृत्वातस्यैववालिना॥तद्भयादृष्यमूकाख्यंगिरिमाश्रित्यसंस्थितः॥अहंसुग्रीवसचिवोवा
युपुत्रोमहामते॥हनुमान्नामविख्यातोह्यंजनीगर्भसंभवः॥तेनसख्यंत्वयायुक्तंसुग्रीवेणरघूत्तम॥भार्या
पहारिणंहंतुंसहायस्तेभविष्यति॥इदानीमेवगच्छामआगच्छयदिरोचते॥ उवाचरामः॥अहमप्यागतस्तेनस
ख्यंकपीश्वर॥सखमुक्तस्यापियत्कार्यंतत्करिष्याम्यसंशयं॥हनुमान्स्वेनरूपेणस्थितोराममथाब्रवीत्॥आ
रोहस्वतोममस्कंधौगच्छामःपर्वतोपरि॥यत्रतिष्ठतिसुग्रीवोमंत्रिभिःवालिनोभयात्॥तथेतितस्यारुरोहस्कंधे
रामःसलक्ष्मणः॥उत्पपातगिरेर्मूर्ध्निक्षणेनैवमहाकपिः॥वृक्षछायांसमाश्रित्यसंस्थितौरामलक्ष्मणौ॥हनूमा
नपिसुग्रीवमुपगम्यकृतांजलिः॥व्येतुतेभयमायातौराजन्श्रीरामलक्ष्मणौ॥शीघ्रमुत्तिष्ठरामेणसख्यंतेयोजि
त्रि तंमया॥अग्निसाक्षिणमारोप्यतेनसख्यंद्रुतंकुरु॥ततोतिहर्षात्सुग्रीवःसमागम्यरघूत्तमं॥वृक्षंसौख्यंस्वयंछि
त्वाविष्टरंस्वदत्तौमुदा॥हनुमान्लक्ष्मणःपादात्सुग्रीवायचलक्ष्मणः॥हर्षेणमहताविष्टासर्वेएवावतस्थिरे॥
लक्ष्मणस्त्वब्रवीत्सर्वंरामवृत्तांतमादितः॥वनवासाभिगमनंसीताहरणमेवच॥लक्ष्मणेनतेवचःश्रुत्वासुग्री
वोराममब्रवीत्॥अहंकरिष्येराजेंद्रसीतायाःपरिमार्गणं॥सहायमपितेरामकरिष्येशत्रुघातिनः॥शृणुराम
ते याद्दृष्टंकिंचिन्नेकथयाम्यहं॥एकदामंत्रिभिःसार्द्धंस्थितोहंगिरिमूर्द्धनि॥विहायसानीयमानाकेनचित्प्रमदा

सुविक्रमौ॥सुग्रीवस्तु गिरेर्मूर्द्धि चतुर्भिः सहवानरैः॥स्थित्वा ददर्शतौ यांतौ आरुरोह गिरेः शिरः॥तयोरदाद्धनूमं
तं कौ तौ वीरवरौ सखे॥गत्वा जानीहि भद्रं ते बटुर्भूत्वा द्विजाकृतिः॥वालिना प्रेषितौ किं वा मां हंतुं समुपागतौ॥ताभ्यां
संभाषणं कृत्वा जानीहि हृदयं तयोः॥यदि तौ दुष्टहृदयौ संज्ञां कुरु कराग्रतः॥साधुत्वे स्मितवक्त्रेण नूरवंजानीहि
९२ निश्चियं॥तथेति बटुरूपेण हनुमान्समुपागतः॥विनयावनतो भूत्वा रामं नत्वेदमब्रवीत्॥कौ युवां पुरुषव्याघ्रौ यु
वानौ वीरसंमतौ॥द्योतयंतौ दिशः सर्वाः प्रभया भास्कराविव॥युवां त्रैलोक्यकर्तारौ इति भाति मनो मम॥युवां प्रधान
पुरुषौ जगद्धेतू जगन्मयौ॥मायामानुषाकारौ चरंताविव लीलया॥भूभारहरणार्थाय भक्तानां पालनाय च॥अवतीर्णा
९२ विव परौ चरंतौ क्षत्रियाकृती॥जगत्स्थितिलयौ सर्गं लीलया कर्तुमुद्यतौ॥स्वतंत्रौ प्रेरकौ सर्वहृदयस्थाविहेश्वरौ॥नर
नारायणौ लोके चरंताविति मे मतिः॥श्रीरामो लक्ष्मणं प्राह पश्यैनं बटुरूपिणं॥शब्दशास्त्रमशेषेण श्रुतं नूनमनेकधा॥ ९२
॥अनेन भाषितं कृत्स्नं न किंचिदपशब्दितं॥ततः प्राह हनूमंतं राघवो ज्ञानविग्रहः॥अहं दाशरथी रामस्त्व
यं मे लक्ष्मणोनुजः॥सीतया भार्यया सार्द्धं पितुर्वचनगौरवात्॥आगतस्तत्र विपिने [illegible] तोहं दंडके द्विज॥तत्र भा स्थि
र्या हृता सीता रक्षसा केनचिन्मम॥तामन्वेष्टुमिहायातौ त्वं को वा कस्य वा वद॥ बटुरुवाच॥ सुग्रीवो नाम राजा
स्ते वानराणां महामतिः॥चतुर्भिः मंत्रिभिः सार्द्धं गिरिमूर्द्धनि तिष्ठति॥भ्राता कनीयान्सुग्रीवो वालिनः पापचेतसः॥

गेरघुनंदन॥मुहूर्तंतिष्ठराजेंद्रयावद्दग्धाकलेवरं॥यास्यामिभवनंरामतवविष्णोःपरंपदं॥इतिरामंसमामंत्र्य
विवेशाहुताशनं॥क्षणान्निर्धूयसकलमविद्याकृतबंधनं॥रामप्रसादाच्छबरीमोक्षंप्रापातिदुर्लभं॥किंदुष्करंजग
न्नाथेश्रीरामेभक्तवत्सले॥प्रसन्नेधमजन्मापिशबरीमुक्तिमापसा॥किंपुनर्ब्राह्मणमुख्याःपुण्याःश्रीरामचिं
तकाः॥मुक्तिंयांतीतितद्भक्तिर्मुक्तिरेवनसंशयः॥भक्तिर्मुक्तिविधायिनीभगवतःश्रीरामचंद्रस्यहेलोकाःकामदुघां
ङ्घ्रिपद्मयुगलंसेवध्वमत्युत्सुकाः॥नानाज्ञानविशेषमंत्रविततंत्यक्त्वासुदूरेभृशं॥रामंश्यामतनुंस्मरारिहृदये
भांतंभजध्वंबुधाः॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमामहेश्वरसंवादेआरण्यकांडेदशमोध्यायः॥कांडेसमारण्ये
सर्गाध्यात्मास्तेद्विपंचशतानिश्लोकाःपापहराःपार्वतीशोक्ताः॥इत्यारण्यकांडंसमाप्तं॥अतःपरंकिष्किंधाकांडः
॥ततः[redacted]सलक्ष्मणोरामःशनैःपंपासरस्तटं॥आगत्यसरसांश्रेष्ठंदृष्ट्वाविस्मयमाययौ॥क्रोशमात्रंसुविस्तीर्ण
मगाधममलंबरं॥उत्फुल्लांबुजकल्हारकुमुदोत्पलमंडितं॥हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकादिशोभितं॥जलकुक्कु
टकोयष्टिक्रौंचनीलोपनादितं॥नानापुष्पलताकीर्णंनानाफलनगावृतं॥सतांमनःस्वच्छजलंपद्मकिंजल्कवा
सितं॥ततोपस्पृश्यसलिलंपीत्वाश्रमहरंविभुः॥सानुजःसरसस्तीरेशीतलेनपथाययौ॥ऋष्यमूकगिरेःपार्श्वे
गच्छंतौरामलक्ष्मणौ॥धनुर्बाणकरौदांतौजटावल्कलमंडितौ॥पश्यंतौविविधान्वृक्षान्गिरेःशोभां

कपीश्वरः॥ आगत्यातमब्रवीत् देवक्रिरकात्वांमेरक्षितं॥ नष्टंमधुवनंतेद्य कुमारेणहनुमता॥ श्रुत्वा दधिमुखेनो
क्तं सुग्रीवो हृष्टमानसः॥ हनूमागतो न संदेहः सीता पवननंदन॥ नचेन्मधुवनं द्रष्टुं समर्थः कोन्यवेन्म॥ तत्रापि
वायुपुत्रेण कृतं कार्यं न संशयः॥ श्रुत्वा सुग्रीववचनं हृष्टो रामस्तमब्रवीत्॥ किमुच्यते त्वया राजन्वचः सीता
कथान्वितं॥ कोवा सम्यगमात[illegible] स्तस्मात्स्यानात्[illegible]त्सर्वं सुव्रत॥ सुग्रीव[illegible] स्त्वब्रवीद्वाक्यं देवदृष्टा वनीसुता
॥ हनुमत्प्रमुखाः सर्वे प्रविशामधुकाननं॥ भक्षयंती स्म सकलं ताडयंति स्म रक्षिणः॥ अश्रुत्वा देवकार्यं ते द्र
ष्टुं मधुवनं मम॥ न समर्थास्ततो देवी दृष्टा सीतेति निश्चितं॥ रक्षिणो वो नयं मास्त्वागत्वा वृतममाज्ञया॥ वानरान्
५८ गदमुखानानय शीघ्रं ममांतिकं॥ श्रुत्वा सुग्रीववचनं गत्वा ते वायुवेगतः॥ हनूमत्प्रमुखान्चुर्गच्छत स्म रशास
नात्॥ द्रष्टुमिच्छति सुग्रीवः सरामो लक्ष्मणान्वितः॥ युष्मास्मती वहृष्टास्ते न्वरिखंति वहावत्ला॥ तथेत्यंबरमास्था ५८
य प्लुतवानरोत्तमः॥ [illegible] मंतं पुरस्कृत्य युवराजं तथांगदं॥ रामसुग्रीवयोरग्रे निपेतुर्भुवि सत्वरं॥ साष्टांगं प्र
णिपत्याग्रे रामं पश्चाद्धरीश्वर॥ हनुमान्राघवं प्राह दृष्टा सीता निरामया॥ कुशलं प्राह राजेंद्र जानकी त्वां सुचा
न्विता॥ अशोकवनिकामध्ये शिंशुपामूलमाश्रिता॥ राक्षसीभिः परिवृता निराहारा कृशा प्रभो॥ हा राम राम रा
मेति शोचंती मलिनांबरा॥ एकवेणी मया दृष्टा शीतैराम्ब्य सिता शुभा॥ रक्षसंशाशांतरे स्थित्वा सूक्ष्मरूपेण त[illegible]

घावाशरपंजरैः॥ आगत्य वानरैः सार्द्धं हत्वा रावणमाहवे॥ मां नयेद्यदि रामस्य कीर्त्तिर्निर्वति शाश्वती॥ अतो गच्छ कथं वा
पि प्राणान्संधारयाम्यहं॥ इति प्रस्थापितो वीरः सीतया प्रणपत्य तां॥ जगाम पर्वतस्याग्रे गंतुं पारं महोदधेः॥ तत्र गत्वा म
नि० २ हासत्वः पादाभ्यां पीडयन्गिरिं॥ जगाम वायुवेगेन पर्वतस्तु महीतलं॥ गतो महीसमानत्वं त्रिंशद्योजनमुच्छ्रितं॥ मारुतिर्गि
रिनांतस्थो महाशब्दं चकार सः॥ तच्छ्रुत्वा वानराः सर्वे ज्ञात्वा मारुतिमागतं॥ हर्षेण महताविष्टाः शब्दं चक्रुर्महास्वनं॥ शब्दे ह्र० ४॥
नैव विज्ञानीमः कृतकार्यः समागतः॥ हनूमानेष पश्यध्वं वानरा वानरर्षभाः॥ एवं ब्रुवत्सु वीरेषु वानरेषु स मारुतिः॥ अव
तीर्य गिरेर्मूर्द्ध्नि वानरानिदमब्रवीत्॥ दृष्ट्वा सीता मया लंका धर्षिता च सकानना॥ संभाषितो दशग्रीवस्ततो हं पुनरागतः
॥ इदानीमेव गच्छामो रामसुग्रीवसंनिधिं॥ इत्युक्त्वा वानराः सर्वे हर्षेणालिंग्य मारुतिं॥ केचित्तु चुंबुर्लांगूलं ननृतुः केचिदु
त्सुकाः॥ हनूमता समेतास्ते जग्मुः प्रवर्षणं गिरिं॥ गच्छंतो ददृशुर्वीरा वनं सुग्रीवरक्षितं॥ मधुसंज्ञं तदा प्राहुरंगदं वान
रर्षभाः॥ क्षुधिता स्मो वयं वीर देह्यानुज्ञां महामते॥ भक्षयामः फलान्यद्य पिबामो मृतवन्मधु॥ संतुष्टा राघवं द्रष्टुं गच्छामो
देवसानुजं॥ अंगद उवाच॥ हनूमान्कृतकार्योयं पिबंतु तत्प्रसादतः॥ भक्षध्वं फलमूलानि त्वरितं हरिसत्तमाः॥ ततः
प्रविश्य हरयः पातुमारेभिरे मधु॥ रक्षिणस्तान नादृत्य दधिवक्त्रेण चोदिताः॥ पिबतस्ताडयामासुर्वानरान्वानरर्षभाः॥
ततस्तान्मुष्टिभिः पादैश्चूर्णयित्वा पपुर्मधु॥ ततो दधिमुखः क्रुद्धः सुग्रीवस्य स मातुलः॥ जगाम रक्षिभिः सार्द्धं यत्र राजा

भवेत्॥ आचार्योपासनं भद्रे मद्बुध्यामायया सदा॥ पंचमं पुण्यशीलत्वं यमादिनियमादि च॥ निष्टा मत्पूजने नित्यं
षष्ठं साधनमीरितं॥ मत्मंत्रोपासकत्वं च सांगं सप्तममुच्यते॥ मद्भक्तेष्वधिका पूजा सर्वभूतेषु मन्मतिः॥ बाह्यार्थे
षु विरागित्वं शमादिसहितं तथा॥ अष्टमं नवमं तत्त्वविचारं मम भामिनि॥ एवं नवविधं भक्तिसाधनं यस्य वा
भवेत्॥ स्त्रियो वा पुरुषस्यापि तिर्यग्योनिगतस्य वा॥ भक्तिः संजायते प्रेमलक्षणा शुभलक्षणे॥ भक्तौ संजातमा
त्रायां मत्तत्त्वानुभवस्तदा॥ ममानुभवसिद्धस्य मुक्तिस्तत्रैव जन्मनि॥ स्यात्तस्मात्कारणं भक्तिर्मोक्षस्येति सुनिश्चि
तं॥ प्रथमं साधनं यस्य भवेत्तस्य क्रमेण तु॥ भवेत्सर्वं ततो भक्तिर्मुक्तिरेवेति निश्चितं॥ तस्मान्मद्भक्तियुक्ता त्वं ततो
मां त्वामुपस्थितः॥ इतो मद्दर्शनान्मुक्तिस्तव नान्यत्र कारणं॥ यदि जानासि मे ब्रूहि सीता कमललोचना॥ कुत्रा
स्ते केन वा नीता प्रिया मे प्रियदर्शना॥ शबर्युवाच॥ देव जानासि सर्वज्ञ सर्वं त्वं विश्वभावन॥ तथापि पृच्छ
से यन्मां लोकाननुसृतः प्रभो॥ ततो हमभिधास्यामि सीता यत्राधुना स्थिता॥ रावणेन हृता सीता लंकायां वर्तते
धुना॥ इतः समीपे रामास्ति पंपानाम सरोवरं॥ ऋष्यमूकगिरिर्नाम तत्समीपे महानगः॥ चतुर्भिः मंत्रिभिः सार्धं सु
ग्रीवो वानराधिपः॥ भीतभीतः सदा तत्र तिष्ठत्यमितविक्रमः॥ वालिनश्च भयाद्भ्रातुस्तदगम्यमृषेर्भयात्॥ व
लिना तत्र गच्छ त्वं तेन सख्यं कुरु प्रभो॥ सुग्रीवेण च ते सर्वं कार्यं संपादयिष्यति॥ अहं चाग्निं प्रवेक्ष्यामि तवा

हृष्टा निद्रिवा निरामायं शबरी मुदा॥ फलान्यमृतकल्पानि ददौ रामाय भक्तितः॥ पादौ संपूज्य कुसुमैः सु
गंधैः सानुलेपनैः॥ कृतातिथ्यं रघुश्रेष्ठमुपविष्टं सहानुजं॥ शबरी भक्तिसंपन्ना प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत्॥
अत्राश्रमे रघुश्रेष्ठ गुरवो मे महर्षयः॥ स्थिता शुश्रूषणं तेषां कुर्वती समुपस्थिता॥ बहुवर्षसहस्राणि गतास्ते
ब्रह्मणः पदं॥ गमिष्यंतो ब्रुवन्मां त्वं वसात्रैव समाहिता॥ रामो दाशरथिर्जातः परमात्मा सनातनः॥ राक्षसानां
वधार्थाय ऋषीणां रक्षणाय च॥ आगमिष्यति चैकाग्रध्याननिष्ठा स्थिरा भव॥ इदानीं चित्रकूटाद्रावाश्रमे वसति
प्रभुः॥ यावदागमनं तस्य तावद्रक्ष्य कलेवरं॥ दृष्ट्वैव राघवं दग्ध्वा देहं यास्यसि तत्पदं॥ तथैवाकरवं राम त्वद्ध्या
नैकपरायणा॥ प्रतीक्षागमनं तेद्य सफलं गुरुभाषितं॥ तव संदर्शनं राम गुरूणामपि मे न हि॥ योषित्मूढाप्रमेय
त्मन्हीनजातिसमुद्भवा॥ तव दासस्य दासानां शततसंख्योतरस्य च॥ दासीत्वेनाधिकारोस्ति कुतः साक्षात्तवैव
हि॥ कथं रामाद्य मे दृष्टस्त्वं मनोवागगोचरः॥ स्तोतुं न जाने देवेश किं करोमि प्रसीद मे॥ श्रीराम उवाच॥ पुं
स्त्वे स्त्रीत्वे विशेषो वा जातिनामाश्रमादयः॥ न कारणं मद्भजने भक्तिरेव हि कारणं॥ यज्ञदानतपोभिर्वा वेदाध्यय
न कर्मभिः॥ नैव द्रष्टुमहं शक्यो मद्भक्तिविमुखैः सदा॥ तस्माद्भामिनि संक्षेपाद्वक्ष्येहं भक्तिसाधनं॥ सतां सं
गतिरेवात्र साधनं प्रथमं स्मृतं॥ द्वितीयं मत्कथालापस्तृतीयं मद्गुणेरिणं॥ व्याख्यातृत्वं मद्वचसां चतुर्थं साधनं
म२

सदा॥ त्वद्रूपमेवसततंध्यायन्नास्तेरघूत्तम॥ मणिकर्णिकांसदाकाश्यांतारकंब्रह्मवाचकं॥ रामरामेत्युपदिशन्
सदासंतुष्टमानसः॥ अतस्त्वंजानकीनाथपरमात्मासुनिश्चितः॥ सर्वेतेमा[illegible]मूढास्त्वांनजानं
तितत्वतः॥ नमस्तेरामभद्रायवेधसेपरमात्मने॥ अयोध्याधिपतेतुभ्यंनमःसौमित्रिसेवित॥ त्राहित्राहिज
गन्नाथमायामांनावृणोतुते॥ श्रीरामउवाच॥ तुष्टोहंदेवगंधर्वभक्त्यास्तुत्याचतेनघ॥ याहिमेपरमंस्थानं
योगिगम्यंसनातनं॥ जपंतियेनित्यमनन्यबुद्ध्याभक्त्यात्वदुक्तंस्तवमागमोक्तं॥ [illegible]ज्ञानसंभूतमेवंविदित्वायमांय
तिनित्यानुभवानुमेयं॥ इतिश्रीरामायणेमहध्यात्मउमामहेश्वरसंवादेआरण्यकांडेनवमोध्यायः॥ तत
ध्या स्तु[illegible]वरंसगंधर्वःप्रयास्यन्राममब्रवीत्॥ शबर्यास्तेपुरोनागेआश्रमेरघुनंदन॥ भक्तात्वत्पादकमलेभक्ति
६० मार्गविशारदा॥ त्वंप्रयाहिमहाभाग सर्वंतेकथयिष्यति॥ इत्युक्त्वाप्रययौसोपिविमानेनार्कवर्चसा॥ विष्णोः
पदंरामनामस्मरणफलमीदृशं॥ त्यक्त्वा[illegible]तद्विपिनंघोरंसिंहव्याघ्रादिदूषितं॥ शनैरायाश्रमपदंशबर्या भौलनी४
रघुनंदनः॥ शबरीराममालोक्यलक्ष्मणेनसमन्वितं॥ आयांतंरोमहर्षेणप्रत्युत्थायाचिरेणसा॥ पतित्वापाद ६०
योरग्रेहर्षपूर्णाश्रुलोचना॥ स्वागतेनाभिनंद्याथस्वासनेसन्न्यवेशयत्॥ रामलक्ष्मणयोःसम्यक्पादौप्रक्षा
ल्यभक्तितः॥ तज्जलेनाभिषिच्यांगमथार्घ्यादिभिरादृता॥ संपूज्यविधिवद्रामंससौमित्रिंसप[illegible]॥ संगृ
मद्रूपापार्थ

दिभिरावृते॥ सप्तभिरुत्तरयगुणैर्विराजोधारणाश्रयः॥ त्वमेव सर्वकैवल्यं लोकास्तेवयवाः स्मृताः॥ पातालं तेपा

दमूलं पार्ष्णिस्तव महातलं॥ रसातलं ते गुल्फौ तु तलातलमितीर्यते॥ जानुनी सुतलं राम ऊरू ते वितलं तथा॥ अतलं

च मही राम जघनं नाभिगतं नभः॥ भूर्लोकस्तु हृदयस्ते नुवश्च सर्वस्त्रस्थलः॥ उरस्थलं ते ज्योतींषि ग्रीवा ते महरुच्य

ते॥ वदनं जनलोकस्ते तपस्ते शंखदेशगं॥ सत्यलोको रघुश्रेष्ठ शीर्षण्यास्ते सदा प्रभो॥ इंद्रादयो लोकपाला बाहव

स्ते दिशः श्रुतिः॥ अश्विनौ नासिके राम वक्त्रं तेग्निरुदाहृतः॥ चक्षुस्ते सविता राम मनश्चंद्र उदाहृतः॥ भ्रूभंग एव का

लस्ते बुद्धिस्ते वाक्पतिर्भवेत्॥ रुद्रो हंकाररूपस्ते वाचः छंदांसि तेव्ययः॥ यमस्ते दंष्ट्रदेशस्थो नक्षत्राणि

दंताः द्विजालयः॥ हासो मोहकरी माया सृष्टिस्तेपांगमोक्षणं॥ धर्मः पुरस्ते धर्मश्च पृष्टभाग उदीरितः॥ निमिषोन्मेषणे रा

त्रिदिवा चैव रघूत्तम॥ समुद्राः सप्त ते कुक्षिर्नाड्यो नद्यस्तव प्रभो॥ रोमाणि वृक्षौषधयो रेतो वृष्टिस्तव प्रभो॥ महिमा ज्ञा

नशक्तिस्ते एवं स्थूलवपुस्तव॥ यदिदं स्थूलरूपे ते मनः संधार्यते नरः॥ अनायासेन मुक्तिः स्यात्ततोन्यत्र हि किंचन॥

अतोहं राम ते रूपं स्थूलमेवानुभावये॥ यस्मिन् ध्याते प्रेमरसः सरोमपुलको भवेत्॥ तदैव मुक्तिः स्याद्राम यदा ते स्थू

लभावकः॥ तदप्यास्तां तवैवाहं रूपं स्थूलमेवानुभावये॥ धनुर्बाणधरं श्यामं जटावल्कलभूषणं॥ अपी

च्यावयसं सीतां विचिंन्वंतं सलक्ष्मणं॥ इदमेव सदा मे स्यान्मानसे रघुनंदन॥ सर्वज्ञः शंकरः साक्षात्पार्वत्या सहितः

स्थितः

रूपं विचिंतये॥ २

ताकारः हतत्रत्पगोपुरं॥ तत्रैवं कस्तंनमादाय हत्वा तान्रक्षिणः क्षणात्॥ विचिंत्यकार्यशेषं स प्रसादाग्राद्गृह्
गृहं॥ उत्प्लुत्योत्प्लुत्य संदीप्तपुच्छेन महता कपिः॥ ददाह लंकामखिलां साट्टप्रासादतोरणां॥ हा तात पुत्र न
थेति क्रंदमानैः समंततः॥ व्याप्तं प्रासादशिखरेष्वारूढा दैत्ययोषितः॥ देवता इव दृश्यंते पतंत्यः पावके खिलाः
॥ विभीषणगृहं त्यक्त्वा सर्वं भस्मीकृतं पुरं॥ ततउत्प्लुत्य जलधौ हनूमान्मारुतात्मजः॥ लांगूलं मार्जयित्वा तः स्व
स्थचित्तो बभूव ह॥ वायोः प्रियसखित्वाच्च सीतया प्रार्थितोनलः॥ न ददाह हरेः पुच्छं बभूवात्यंतशीतलः॥ यन्नाम
संस्मरणधूतसमस्तपापाः तापत्रयानलमपीह तरंति सद्यः॥ तस्यैव किं रघुवरस्य विशिष्टदूतः संतप्यते कथम
सौ प्राकृतानलेन॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमा॰ सुंदरकांडे चतुर्थः सर्गः॥ सूत उवाच॥ ततः सीतां
नमस्कृत्य हनुमानब्रवीद्वचः॥ आज्ञापय तु मां देवि व्रजंतं राम संनिधिं॥ गच्छामि रामस्त्वां द्रष्टुमागमिष्यति स
त्वरः॥ इत्युक्त्वा त्रिः परिक्रम्य जानकीं मरुतात्मजः॥ प्रणम्य प्रस्थितो गंतुं इदं वचनमब्रवीत्॥ देवि गच्छामि भद्रं ते तू
र्णं द्रक्ष्यसि राघवं॥ लक्ष्मणं च ससुग्रीवं वानरायुतकोटिभिः॥ ततः प्राह हनूमंतं जानकी दुःखकर्षिता॥ त्वां दृष्ट्वा
विस्मृतं दुःखमिदानीं त्वं गमिष्यसि॥ इतः परं कथं वर्ते रामवार्ताश्रुतिं विना॥ मारुतिरुवाच॥ यद्येवं देवि मे
स्कंधमारोह क्षणमात्रतः॥ रामेण योजयिष्यामि मन्यसे यदि जानकि॥ सीतोवाच॥ रामः सागरमाशोष्य

अध्यात्मरामायणसुंदर कांडे २६

१८०

१८०

90

राक्षसमेकमब्रवीत्॥पार्श्वस्थितं मारयस्वेदृशः कपिं पश्यंतु सर्वे सुरमित्रबांधवाः॥निवारयामास ततो
विभीषणो महासुरं सायुधमुद्यतं वधे॥राजन्वधार्हो न न वेत्त्येकदूतवचनप्रतापपुष्टोऽपरराजवानरः॥हते
स्मिन्दूतवानरे दूते वार्ता को वा निवेदयेत्॥रामायस्त्वं यमुद्दिश्य परधाय समुपस्थितः॥अतो वधसमं किंचि
रा द्दण्डं चिंतय वानरे॥स विभीषणोक्तं तु हरिर्यदृष्ट्वायास्पतिद्रुतं॥रामः सुग्रीवसहितस्ततो युद्धं स वेत्ति वः॥
द्विभीषणवचः श्रुत्वा रावणोप्येनमब्रवीत्॥वानराणां हि लांगूले महामानो भवेत्किल॥अतो वस्त्रादिभिः पु
च्छं वेष्टयित्वा प्रयत्नतः॥वह्निना योजयित्वैनं भ्रामयित्वा पुरे नितः॥विसर्जयत पश्यंतु सर्वे वानरपुंगवाः॥तथेति किं
कराः सर्वे उत्थितास्त्वरयान्वशं॥वस्त्रागारात्तु वस्त्राणि समानीय सहस्रसः॥वेष्टि[illegible]ता मारुतेः पुच्छपूर्णं नैवाभवत्तदा
॥तथेति शाणपट्टैश्च वस्त्रैश्चान्यैर्वनेकशः॥नगरस्थानि वस्त्राणि सर्वाण्यानीय यत्नतः॥वेष्टितं मारुतेः पुच्छं तानाया
तिपूर्णतां॥[illegible]॥वस्त्राभावेन संजातः कृपया सूक्ष्मरूपवान्॥ततो हर्षेण ते दूता लांगुले वेष्टिते बुवन्॥तैलाते
र्वेष्टयामासुर्लांगूलं मारुतेः स्थिरं पुच्छाग्रे किंचिदनलं दीपयित्वाथ राक्षसाः॥रज्जुभिः सुदृढं बद्धा धृत्वा च वल्गिनो
सुराः समंताद्भ्रमयामासुश्चौरोयमिति वादिनः॥तूर्यघोषैर्घोषयंतस्ताडतो मुहुर्मुहुः॥हनुमतापितस्सर्वेस्तोदं किं
चिच्च कौतुकेन॥गत्वा तु पश्चिमद्वारसमीपं तत्र मारुतिः॥सूक्ष्मो बभूव बंधेभ्यो निःसृतः पुनरप्यसौ॥बभूव पर्व

यं

तपाशाबंधनं विलोक्य तं तं नगरं विनीतवत् ॥ ताताड्यनमुष्टितलैस्तु कोपनापौराः ॥ समंतादनुयातुमीहि
नु ॥ वृद्धास्त्रैमनं ह्मणमात्रसंगमं ॥ कृत्वागतेवृक्षवेगेणसत्वरं ॥ ज्ञात्वा हनुमानपि फल्गुर [illegible] निर्धृतो
ययौ कार्यविशेषगौरवात् ॥ संसांतरस्य तस्य च रावणस्य ॥ तं पुरो निधाया हवल्लारिजितदा ॥ वद्धो मया वृक्ष
वेगेण वानरः ॥ समागतो नेन हतामहासुरः ॥ यत् युक्तमत्रार्थविचार्य मंत्रिभिर्विधीयतामेष नलोकिकौ
हरिः ॥ ततो विलोक्याह स रावणेश्वरः ॥ प्रहस्त[illegible]स्थित[illegible]दिनं ॥ प्रहस्तपृष्ठेन मसौ किमागतः ॥ किम
त्र कार्य कुत एव वानरः ॥ वनं किमर्थं सकलं विन[illegible]तं हत[illegible]र्ण मम राक्षसा बलात् ॥ ततः प्रहस्तो हनु
८८ मंतमादरात् पृष्ठ केन प्रहितोसि वानर ॥ नयं च ते[illegible]विन[illegible]सि मया सत्यं वद स्वाखिलराक्षसन्निधौ ॥ प्रेषितोसि
ततोति हर्षात्पवनात्मजो रिपुं निरीक्ष्य लोककंटकासुरं ॥ वतुं प्रचक्रे रघुनाथसत्कथां क्रमेणरामं म
नसा स्मरन्मुहुः ॥ श्रिणु स्फुटं देव गणेश्च मित्र[illegible]रामस्य दूतो हम[illegible]रोष[illegible] ते ॥ यस्याखिलेशस्य हृ रा
८८ धुना त्वया नार्यास्वनाशाय मुनेव सा द्रुवि ॥ स राघवो स्येत्य मातंगपर्वतं सुग्रीव मैत्री मनलस्य सन्निधौ ८८
88 ॥ कृत्वैकबाणेन निहत्य वालिनं सुग्रीवमेवाधिपतिं चकार तं ॥ स वानराणामधिपो महाबलो महाबलवा
नरपूगकोटिभिः ॥ रामेण सार्द्धं सह लक्ष्मणेन नगोपुवर्षोभर्षयुतो वतिष्ठते ॥ संत्वोदितास्तेनमहाहरीश्वरा
स्वं

तद्बुद्धस्य सुतमे
घनादः सपदंद्
नेतारे ससंद

नदृष्ट्वाकाशेसमुद्भवः॥ गगनात्पतितोमूर्छितोनिमुद्गरेणव्यताड्यत॥ हत्वातमक्षंनिःशेषंबलंसंवीचकारसः॥ त
तच्छ्रुत्वाकुमारस्यवधंराक्षसपुंगवः॥ क्रोधेनमहताविष्टइंद्रजेतारमब्रवीत्॥ पुत्रगच्छाम्यहंतत्रयत्रास्तेपुत्र
हारिपुः॥ पितुःसुतंवचःश्रुत्वाशक्रजेतातमब्रवीत्॥ हत्वातमप्यवाबध्वाआनयिष्यामितेंतिकं॥ इंद्रजित्पि
तरंप्राहत्यजशोकंमहीपते॥ मयिस्थितेकिमर्थंत्वंनाथसेदुःखितंवचः॥ बध्वानेष्येद्रुतंतातवानरंब्रह्मपाशतः
॥ इत्युक्त्वातंनमस्कृत्यइंद्रजेतासुवीर्यवान्॥ रथेनमहतागच्छद्वृथानीकेनसंवृतः॥ आयांतंतमथोदृष्ट्वास्तंभमु
त्पाद्यवेगतः॥ उत्पपातनभोदेशंगरुत्मानिवमारुतिः॥ ततोरथंमंतंनेनसिंहनूमंतंशिलीमुखैः॥ विध्वातस
शिरोनागांश्चरतिनिश्चास्त्रैर्नैर्पुनः॥ हृदयस्य [illegible] पुगलंषष्टिरेवचवान्नधिं॥ नेदयित्वाततोघोरंसिंहनादमथाकरो
त्॥ ततोतिहर्षितहनुमान्स्तंभमुद्यम्यवीर्यवान्॥ जघानसारथिंसाश्वंरथंचाचूर्णयत्क्षणात्॥ ततोन्यर
थमास्थायमेघनादोमहाबलः॥ ततोब्रह्मास्त्रमादायबध्वावानरपुंगवं॥ निनायनिकटंराज्ञोरावणस्यमहा
बलः॥ यस्यनामसततंजपंतियेऽज्ञानकर्मकृतबंधनंक्षणात्॥ सद्यएवपरिमुच्यतत्पदंयातिकोटिरविभासु
रंशिवं॥ तस्यैवरामस्यपदांबुजं सदा हृत्पद्ममध्येप्रणिधायमारुतिः॥ सदैवनिर्मुक्तसमस्तबंधनःकिं
तस्यपाशैरितरैश्चबंधनैः॥ इतिश्रीमद [illegible] रामायणेउमामः सुंदरकांडेतृतीयःसर्गः॥ यांतंकपींद्रं

८७ नवं त्वमेव जानंतु मायां राक्षसनिर्मितां ॥ नाहमेनं विजानामि दुःखशोकसमाकुला ॥ इत्युक्ता त्वरितं गत्वा ८७
राक्षस्यो भयपीडिताः ॥ हनुमता कृतं सर्वं रावणायन्यवेदयत ॥ देव कश्चिन्महासत्त्वो वानराकृतिदेह
भृत् ॥ सीतया सह संभाष्य ह्यशोकवनिकां ह्यगात् ॥ उत्पाद्य चैत्यप्रासादं बभंजामितविक्रमः ॥ प्रासा
दरक्षिणः सर्वान् हत्वा तत्रैव तस्थिवान् ॥ तच्छ्रुत्वा तूर्णमुत्थाय वनभंगं महाप्रियं ॥ किंकरान्प्रेषयामा
स नियुतं राक्षसाधिपः ॥ निरीक्ष्य चैत्यप्रासादं प्रथमं तोरणसंस्थितः ॥ हनुमान्पर्वताकारो लोहस्तंभकृ
तायुधः ॥ किंचिल्लांगूलचलनो रक्तास्यो भीषणाकृतिः ॥ आयतं तं महासंघं राक्षसानां ददर्श सः ॥ चक
र सिंहनादं च श्रुत्वा ते मुमुहुर्भृशं ॥ हनूमंतमथो दृष्ट्वा किंकरा भीषणाकृतिं ॥ निजघ्नुर्विविधास्त्रौघैः स
र्वे राक्षसघातिनं ॥ तत उत्थाय हनुमान्मुद्गरेण समंततः ॥ निष्पिपेष क्षणादेव मशकानिव यूथपः ॥ निह
तान्किंकरान्श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ पंच सेनापतींस्तत्र प्रेषयामास दुर्मदान् ॥ हनुमानपि तान्सर्वा
न्पूर्ववद्वानरेश्वरः ॥ क्षणान्निःशेषतो हत्वा लोहस्तंभेन मारुतिः ॥ पूर्वस्थानमुपाश्रित्य प्रतीक्षन्राक्षसा
न्स्थितः ॥ रावण उवाच ॥ अक्ष गच्छ शीघ्रमेव त्वं वानरस्य वधाय च ॥ प्रयुतं राक्षसानां च गृहीत्वा वनमध्यगं
॥ वानरं बंधयित्वा तं समानय ममांतिके ॥ ततो जगाम बलवान्कुमारो ह्यक्षः प्रतापवान् ॥ तमुत्पपात हनुमा

अ॰रा॰२

रावणस्य कनिष्ठसुतः अक्षकुमारः १
सि

87

अस्मद्वचहापसंसन्नीतो लोकान्नमनुनः॥ इंद्राब्रह्मादिभिश्चापि न शक्यो रक्षितुं तदा॥ रामस्य पादयोरग्रेप
तद्वीत्पादयानिधिः॥ शरणागतमात्मानं काकं रामस्तमिदमब्रवीत्॥ अमोघमेतदस्त्रं मे दत्वैकाक्षमितो व्रज॥
सव्यं दत्वा ततः काकः एवं पौरुषवानपि॥ उपेक्षते किमर्थं मां इदानीं सोपि राघवः॥ हनुमानपि तां मातेत्युक्त्वा
सीतानुभाषितं॥ देवि त्वां यदि जानाति स्थितामत्र रघूत्तमः॥ करिष्यामि क्षणाद्भस्म लंकां राक्षसमंडितां॥ जा
नकी प्राह तं वत्स कथं त्वं योत्स्यसे सुरैः॥ अतिसूक्ष्मवपुः सर्वे वानराश्च भवादृशाः॥ श्रुत्वा तद्वचनं देव्याः पू
र्वरूपमदर्शयत्॥ मेरुमंदरसंकाशं रक्षोगणविभीषणं॥ दृष्ट्वा सीता हनूमंतं महापर्वतसन्निभं॥ हर्षेण म
हताविष्टा प्राह तं कपिकुंजरं॥ समर्थोसि महासत्व द्रक्ष्यंति त्वां महाबलं॥ राक्षसास्ते शुभः पंथा गच्छ रा
मांतिकं द्रुतं॥ ततः प्रस्थापितो गच्छन् जानकीं प्रणिपत्य सः॥ किंचित् दूरमपोगत्वा स्वात्मन्येवानुचिंतयन्
॥ कार्यार्थमागतो दूतः स्वामिकार्यविरोधतः॥ अन्यत्किंचिदसंपाद्य गच्छत्यधम एव सः॥ अतोहं किंचि
त्वा दन्यच्च कृत्वा दृष्ट्वाथ रावणं॥ संभाष्य च ततो रामं दर्शनार्थं व्रजाम्यहं॥ इति निश्चित्य मनसा वृक्षखंडान्म
हाबलः॥ उत्पाट्याशोकवनिकां निर्विशामकरोत्क्षणात्॥ सीताश्रयनगं त्यक्त्वा वनं शून्यं चकार सः॥ उ
त्पाटयंतं विपिनं दृष्ट्वा राक्षसयोषितः॥ अपृच्छन् जानकीं कोसौ वानराकृतिरुद्भटः॥ जानक्युवाच॥

नुः

सपुत्रं सबलं रामो यदि मां मोचयेत्स्वयं ॥ नन्वत्रस्य सहस्रांशो वीर्यं वीर वर्ण्यं यवर्सितं ॥ यथा मां तारयेद्रामो ह
त्वारीन्युद्धे दशाननं ॥ तथा यत्स्व हनुमन्वाचा धर्ममवाप्नुहि ॥ हनुमानपि तामाह देवि दृष्टोऽयदामया ॥
रामः सलक्ष्मणः शीघ्रं आगमिष्यति सायुधः ॥ सुग्रीवेण ससैन्येन हत्वा दशास्यं बलात् ॥ समानेष्यति
देवि त्वामयोध्यां नात्र संशयः ॥ तमाह जानकी रामः कथं वारिधिमां ततं ॥ तीर्त्वा यास्यत्यमेयात्मा वानर
णीकपैः सह ॥ हनुमानाह मे स्कंधावारुह्य पुरुषर्षभौ ॥ आयास्यतः ससैन्यश्च सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ विह
यसा क्षणेनैव तीर्त्वा वारिधिमाततं ॥ निर्दहिष्यति रक्षौघान् त्वत्कृते नात्र संशयः ॥ अनुज्ञां देहि मे देवि
८६ गच्छामि त्वरयान्वितः ॥ द्रष्टुं रामं सहभ्रात्रा त्वरयामि तवांतिकं ॥ देवि किंचिदभिज्ञानं देहि मे येन राघवः
॥ विश्वसेन्मां प्रयत्नेन ततो गंता समुत्सुकः ॥ ततः किंचिद्विचार्याथ सीता कमललोचना ॥ विमुच्य के
शपाशांते स्थितं चूडामणिं ददौ ॥ अनेन विश्वसेद्रामस्त्वां कपींद्र सलक्ष्मणः ॥ अभिज्ञानार्थमन्यच्च वद ८६
86 मि तव सुव्रत ॥ चित्रकूटगिरौ पूर्वमेकदारामिषेच्छया ॥ ततो रामः प्रबुध्याथ दृष्ट्वा पादं कृतव्रणं ॥ केन ते द्रु
हृतं चैतद्धि प्रियं मे दुरात्मना ॥ इत्युक्ता पुरतोपश्यन्वायसं मां पुनः पुनः ॥ अभिद्रवंतं रक्तास्यं नखतुंडै
स्तु कोपवान् ॥ तृणमेकमुपादाय दिव्यास्त्रेणाभियोज्य तत् ॥ चिक्षेप लीलया रामो वायसोपरि तज्ज्वलन् ॥

णा१

तः स्थितः ॥ ऋष्यमूकमगाद्रामः शबर्या वेदितः सुधीः ॥ सुग्रीवो ऋष्यमूकस्थो दृष्टवान् राम लक्ष्मणौ ॥ नी
तो माप्रेषयामास ज्ञातुं रामस्य हृद्गतं ॥ ब्रह्मचारी वपुर्धृत्वागतोहं रामसन्निधिं ॥ ज्ञात्वा रामस्य सद्भावं स्कं
धोपरि निधाय यौ ॥ नीत्वा सुग्रीवसामीप्यं सख्यं चाकरवं तयोः ॥ सुग्रीवस्य हृता नार्या वालिना ते रघूत्तमः ॥
जघानैकेन बाणेन ततो राज्येभ्यषेचयत् ॥ सुग्रीवे वानराणां सः प्रेषयामास वानरान् ॥ दिग्भ्यो महाबलान्वीरा
न्न वस्याः परिमार्गणे ॥ गच्छंतं राघवो दृष्ट्वा मामभाषत सादरं ॥ त्वयि कार्यमशेषं मे स्थितं मारुतनंदन ॥ ब्रूहि
मे कुशलं सर्वं सीतायै लक्ष्मणस्य च ॥ अंगुलीयकमेतन्मे परिज्ञानार्थमुत्तमं ॥ सीतायै दीयतां साधु मन्नामाङ्क
मुद्रितं ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ मह्यं कराग्रादंगुलीयकं ॥ प्रयत्नेन मया नीतं देवि पश्यांगुलीयकं ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ देव्यै
मुद्रिकां मारुतात्मजः ॥ नमस्कृत्वा स्थितो दूरात् बद्धांजलिपुटो हरिः ॥ दृष्ट्वा सीता प्रमुदिता रामनामांकितां त
दा ॥ मुद्रिकां शिरसा धृत्वा स्रवदानंदनेत्रजा ॥ कपे मे प्राणदाता त्वं बुद्धिमानसि राघवे ॥ रक्तोसि प्रियकारी त्वं
विश्वासोस्ति तवैव हि ॥ नो चेन्मत्संनिधिं चान्यं पुरुषं प्रेषयेत्कथं ॥ हनुमन् दृष्टमखिलं मम दुःखादिकं त्वया ॥
सर्वं कथय रामाय यथा मे जायते दया ॥ मासद्वयावधिः प्राणस्थास्यंति मम सत्तम ॥ नागमिष्यति चेद्रामो न
न्नितिमां महाखलः ॥ अतः शीघ्रं कपींद्रेण सुग्रीवेण समन्वितः ॥ वानरानीकपैः सार्द्धं हत्वा रावणमाहवे ॥

सपरितोवानरान्परिमार्गिणः॥ सीतायास्तत्र चैकोहं सुग्रीवसचिवो हरिः॥ संपातिवचनाच्छीघ्रं उल्लंघ्य
शतयोजनं॥ समुद्रं नगरीं लंकां विचिन्वञ्जानकीं शुभां॥ शनैरशोकवनिकां विचिन्वन्शिंशुपातरुं॥ आद्रा
क्षं जानकीमत्रशोचंतीं दुःखसंप्लुतां॥ रामस्य महिषीं देवीं कृतकृत्योहमागतः॥ इत्युक्त्वोपरराम माथ्यमास्
तिबुद्धिसत्तमः॥ सीताक्रमेणतत्सर्वं श्रुत्वा विस्मयमाययौ॥ किमिदं मे श्रुतं व्योम्नि वायुना समुदीरितं॥ स्व
प्नोवा मिममनोभ्रांतिर्यदि वा सत्यमेव तत्॥ निद्रा मे नास्ति दुःखेन जानाम्येतत्कुतो भ्रमः॥ येन मे कर्णपीयूषं व
चटकु ७ चनं समुदीरितं॥ सदृश्यतां महाभागः प्रियवादी ममाग्रतः॥ श्रुत्वा तज्जानकीवाक्यं हनुमान्पत्रखंडतः॥
अवतीर्य शनैः सीतायाः पुरतः समवस्थितः॥ कलविंकप्रमाणांगो रक्तास्यः पीतवानरः॥ ननाम शनैर्वै
८५ सीतां प्रांजलिः पुरतः स्थितः॥ दृष्ट्वा तं जानकी भीता रावणोयमुपागतः॥ मां मोहयितुमायातो मायया वानर ८५
कृतिः॥ इत्येवं चिंतयित्वा सा तूष्णीमासीदधोमुखी॥ पुनरप्याह तां सीतां देवि यं त्वं विशंकसे॥ नाहं तथावि
85 धो मातः त्यज शंकां मयि स्थितां॥ दासोहं कोशलेंद्रस्य रामस्य परमात्मनः॥ सचिवोहं हरींद्रस्य सुग्रीवस्य
शुभप्रदे॥ वायोः पुत्रोहमखिलप्राणभूतस्य शोभने॥ तच्छ्रुत्वा जानकी प्राह हनुमंतं कृतांजलिं॥ वानराणां
मनुष्याणां संगतिर्घटते कथं॥ यथा त्वं रामचंद्रस्य दासोहमिति भाषसे॥ तामाह मारुतिः प्रीतो जानकीं दृ

[illegible]मरे[illegible] [illegible]बलः॥[illegible]देहीमामात्मपैवंधनाय[illegible]तिष्ठांविनिश्चित्यबुद्धितांमरणायाप्यजौः . कीदृवि
[illegible] रुनुमानकिंचितविचाः=५

[illegible]त्रनिद्रावशमुपागता॥ तत्जितारा[illegible] [illegible]नीताऽतिविद्रुत्याः॥ त्रातारंनाधिगच्छंती दुः
[illegible]परिमूर्छिता॥ यस्मिन्कुःपूर्णनयना [illegible]ीदमब्रवीत्॥ प्रभातेनहंयापंतिराक्षस्योमां [illegible]संशयः॥
[illegible]मिवमरणंकेनोपायेनभवेत्॥ एवंसदुःखेनपरिप्लुतासाविमुक्त [illegible]ठेरुदतीचिराय [illegible]
[illegible]कंहृतनिश्चयमनौनजानतीकिंचिदुपायमंगना॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेसुंदरकांडेद्वितीय
सर्गः॥ ३ हंधनेनवामोक्ष्येश[illegible]यवेविना॥ जीवितेनफलंकिंचितविचार्येतदभाषत॥ शनैःशनैःस
हमरूपेजानक्याःश्रोत्रगंवचः॥ इक्ष्वाकुवंशसंभूतोराजादशरथोमहान्॥ अयोध्याधिपतिस्तस्यचत्वा
रोलोकविश्रुताः॥ पुत्रादेवसमाःसर्वेलक्षणैरुपलक्षिताः॥ रामश्चलक्ष्मणश्चैवभरतश्चशत्रुघ्नकः॥ ज्ये
ष्ठोरामःपितुर्वाक्याद्दंडकारण्यमागतः॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रासीतयाभार्ययासह॥ उवासगौतमीतीरे
पंचवट्यांमहामनाः॥ तत्रनीतामहाभागासीताजनकनंदनी॥ रहितेरामचंद्रेणरावणेनदुरात्मना॥ त
तोरामोतिदुःखार्तोमार्गमाणोथजानकी॥ जटायुषंपक्षिराजंअपश्यत्पतितंभुवि॥ तस्मैदत्वादिवंशी
घ्रंऋष्यमूकमुपागमत्॥ सुग्रीवेणकृतामैत्रीरामस्यविदितात्मनः॥ तद्भार्याहारिणंहत्वावालिनंरघुनंद
नः॥ राज्ये[illegible]भिषिच्यसुग्रीवंमित्रकार्यंचकारसः॥ [illegible]समानीयवानरान्वानरप्रभुः॥ प्रेषयामा

रेसीतायदिमिवज्ञागानवेत॥ तदा सर्वसुखोपेतारा[illegible]तिसामया॥ यदिमासद्वयादूर्द्ध्वमष्ठ्यांना
त्तिनंद्भृति॥ तदामेप्रातरुत्थायहत्वाकुरुत[illegible]मा तुंषी॥ सुताप्पययोरस्त्रीभिः रावणेंतःपुरालयं॥
राक्षस्योजानकीमित्यभीषयंत्यमत्रतज्ञैनैः॥ [illegible]कोजानकीमाहयौवनंतेवृथागतं॥ रावणेनसमा
साद्यसफलंतुनविष्यति॥ अपरावादकोपे[illegible] किंचिल्लेवेन[illegible] जानकी॥ इदानींछेद्यतामंगंकिंनरूपवपृ
थकृपृथक्॥ अन्यातुखड्गमुद्यम्यजा[illegible]तुमुद्यता॥ अन्याकरालवदनाविदार्यास्यमभाषयत॥
एवंतांभीषयंतीस्ताराक्षसीर्विकृताननाः॥ [illegible]नेवार्यत्रिजटारक्षाराक्षसीवाक्यमब्रवीत॥ शृणुध्वंदुष्
टराक्षस्योमद्वाक्यंवोहितंनवेत॥ नभीष[illegible]र[illegible]तीं नमस्कुरुतजानकीं॥ इदानीमेवमेस्वप्ने रामःक
८४ मललोचनः॥ ऐरावतंसमारूढो[illegible]तः॥ दग्ध्वालंकांपुरींकृत्स्नांहत्वारावणमाहवे॥
आरोप्यजानकीस्वांकेस्थितोदृष्टांगमन्[illegible]गोमयह्रदे तैलाभ्यक्तोदिगंबरः॥ अयमाहृतपुत्र ८४
पौत्रैश्चकृत्वावदनमालिकां॥ विभीषण[illegible]रा[illegible]निधौहृष्टमानसः॥ सेवांकरोतिरामस्यपादयोर्ने
त्रिसंयुतः॥ सर्वेप्पारावणिराभोहत्वास्वकुलमंजसा॥ विभीषणायाधिपत्यंदत्वासीतांमुनानमां॥ अं
केनिधायस्वपुरींगमिष्यतिनसंशयः॥ त्रिजटायावचःश्रुत्वाभीतास्ताराक्षसस्त्रियः॥ तूष्णीमसिस्त

84

सुंजन्मैमिनजानाति हृतत्वो निर्गुणोधम॥ त्वमानी नामयासाध्वि दुःखशोकसमाकुला॥ इदानीमपिना
यातिशक्तिहीनः कथं वृजेत॥ निःसत्वो निर्मि[illegible]मूढः पंडितमानवान्॥ नराधमं त्वदि मुखं किं करिष्य
सि भ्रामिनि॥ त्वय्यतीव समासक्तं मां नजत्स्वा[illegible]ना॥ देवगांधर्वनागानां यक्षकिंनरयोषितां॥ नविष्य
सि निंपो क्लीत्वं यदि मां प्रति [illegible]रे॥ रावणस्यैवं वचः श्रुत्वा सीतामर्षविजना[illegible] उवाचाधोमुखी नूनं
निधाय तृणमंतरे॥ राघवा[illegible]नूनं नंजिहुरूपं धृतं त्वया॥ रक्षितरा[illegible]न्यां त्वं शुनीव हविरध्वरे॥ कु
[illegible]वानसि मां नीचवनत्यफलं प्राप्य [illegible]चिरात्॥ यदा रामशराघातविदारित[illegible]पुर्भवान्॥ ज्ञानीषि मानुषं राम
गमि[illegible]सिय मां तिकिं॥ समुद्रं शोषयित्वा वा शरैर्वं धापि वारिधिं॥ हंतुं त्वां समरे रामो लक्ष्मणेन समन्वित
॥ आगमिष्यन्न संदेहो द्रक्ष्यसे राक्षसाधम॥ त्वां सपुत्रं सहबलं हत्वा नेष्यसि मां पुरं॥ श्रुत्वा रक्षःपतिः क्रुद्धो
[illegible] जानकाः परुषाक्षरं॥ वाक्यं क्रोधसमाविष्टो खड्गमुद्यम्य सत्वरः॥ हंतुं जनकराजस्य तनयां ताम्रलोच
न॥ मंदोदरी निवार्याह पतिं पतिहितेरता॥ त्यजैनां मानुषीं दीनां दुःखितां कृपणां कृशां॥ देवगांधर्वनागानां
बद्धाः संति वरांगनाः॥ त्वामेव वरयंतु चैमे दमत्तविलोचना॥ ततो वै दशग्रीवो राक्षसीर्वि कृताननाः
॥ पणमेव उग्रा रीताश्च विषमविति सकामना॥ तं[illegible]रिते जनकनादार[illegible]दिन॥ [illegible]साध्यत

ता

ज्ञात्वा रामं रमापतिं॥ वाली प्रणम्य पुरस्तात्सो रामं वचनमब्रवीत्॥ राम राम महाभाग जाने त्वां परमेश्वरं॥ अ
जानता मया किंचितुक्तं तत्क्षंतुमर्हसि॥ साक्षात्त्वच्छरघातेन विशेषेण तवाग्रतः॥ त्यजाम्यसून्महायोगी दुर्ल
भं तव दर्शनं॥ यन्नाम विवशो गृह्णन् म्रियमाणः परं पदं॥ याति साक्षात्स एव त्वं मम मृत्युपुरः स्थितः॥ देव जाना
मि पुरुषं त्वां श्रियं जानकीं शुभां॥ रावणस्य वधार्थाय जातं त्वां ब्रह्मणार्थितं॥ अनुज्ञानीहि मां राम याते त्वत्पदमु
त्तमं॥ मम तुल्यबलो बालः अंगदस्त्वं दयां कुरु॥ विशल्यं कुरु मे राम हृदयं पाणिना स्पृशन्॥ तथेति बाणमुद्धृत्य शुभेः
रामो पस्पर्श पाणिना॥ त्यक्त्वा तद्वानरं देहममरेंद्रोभवत्क्षणात्॥ वाली रघूत्तमशरान्निहतो विसृष्टो रामेण शी
तलकरेण सुखाकरेण॥ सद्यो विमुच्य कपिदेहमनन्यलभ्यं प्राप पदं परमहंसगणैर्दुरापं॥ इति श्रीमद
ध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे किष्किंधाकांडे द्वितीयोध्यायः॥ निहते वालिनि रणे रामेण परमात्मना
६७ ॥ दुद्रुवुः वानराः सर्वे किष्किंधां भयविह्वलाः॥ तारामूचुर्महाभागे हतो वाली रणाजिरे॥ अंगदं परिरक्षाय मंत्रिणः
६७ परिवारय॥ चतुर्द्वारकपाटादीन्बध्वा रक्षामहे पुरीं॥ वानराणां तु राज्येन नगिरेण धनेन वा॥ इदानीमेव ज्ञानमंगदं ६७
कुरु नाशिनि॥ निहतं वालिनं श्रुत्वा तारा शोकविमूर्छिता॥ अताडयत्स्वपाणिभ्यां शिरो वक्षश्च भूरिशः॥ किं मे देन
राज्येन न गिरेण धनेन वा॥ इदानीमेव निधनं यास्यामि पतिना सह॥ इत्युक्त्वा त्वरिता तत्र रुदती मुक्तमूर्द्धजा॥ ययौ त
राहित्राकार्त्तीयत्रवर्त्त कलेवरं॥ पतितं वालिनं दृष्ट्वा रक्तैः पांसुभिरावृतं॥ रुदंती नाथ नाथेति पतिता तस्य पादयोः॥

निपपातह॥नरामहूतैनिःसंज्ञोभूत्वाचेतनमापसः॥ततोवालीददर्शाग्रेरामंराजीवलोचनं॥धनु
रालंब्यवामेनहस्तेनान्येनसायकं॥विभ्राणंचीरवसनंजटामुकुटधारिणं॥विशालवक्षःसंभ्राज
हूनमाल्लाविभूषितं॥पीनस्कंधावीय तनुत्रंनवदूर्वादलच्छविं॥सुग्रीवलक्ष्मणाभ्यांपार्श्वयोःपरिसेवितं
॥विलोक्यराजानवैःप्राहवालीरामंविगर्हयन्॥किंमयापकृतंरामतवयेनहतोस्म्यहं॥राजन्धर्ममविज्ञायगतिंभ
मितेहृतं॥रक्षार्थंवंडेतिरोभूत्वात्यजनतामपिसायकं॥यशःकिंलप्स्यसेरामचोरवत्सत्यसंगरः॥यदिक्षत्रियस्य
पादामनोविश्वासमुद्भवः॥युद्धंकृत्वासमंक्षंमेप्राप्स्यसेतत्फलंतदा॥सुग्रीवेणकृतंकिंतेमया वानकृतंकिमु॥
रावणेनहृताभार्यातवराममहावने॥सुग्रीवंशरणंयातस्तदर्थमितिमुग्रमः॥बतरामनजानीषेमद्बलंलोकविश्रु
तं॥रावणंसकुलंवध्वाससीतंलंकयासह॥आनयामिमुहूर्तार्द्धाद्यदिचेच्छामिराघव॥धर्मिष्टइतिलोकेस्मि
न्कस्यसेरघुनंदन॥वानरंव्याधवद्धत्वाधर्मंकंलप्स्यसेवद॥अनदपंवानरंमांसंहत्वामांकिंकरिष्यसि॥इत्येवंव
दुर्भाषंतंवालिनंराघवोब्रवीत्॥धर्मस्यगोप्ताल्लोकेस्मिन्नरामिसशरासनः॥अधर्मकारिणंहत्वासधर्मपालया
म्यहं॥दुहितासगिनीवाभ्रातुर्भार्याचैवतथास्नुषा॥समायोरमतेतासांएकामपिविमूढधीः॥पातकीसतुविते
यःसवध्योरा जभिःसदा॥त्वंतुभ्रातुःकनिष्टस्यभार्यायांरमतेबलात्॥अतोमयाधर्मविदाहतोसिवनगोच
रः॥त्वंकपित्वाचजानीषेमद्दांतोविचिरंतिहि॥लोकंपुनातिसंचारैरतस्त्वांनातिभाषयेत्॥ततस्तत्त्वांनयसंविग्नो

त्राप्याहमुद्गांहंराहासीत्तनुमात्मनः॥ कदाचिद्देवराजानमभ्यद्रवमहंरुषा॥ सोपिवज्रेणमांरामशिरोदेशेभ्यता
डयत्॥ तदाशिरोगतंकुक्षौपादौचरघुनंदन॥ ब्रह्मदत्तवरान्मृत्युर्नाभून्मेवज्रताडनात्॥ मुखाभावेकथंजीवे
ऽयमित्यमराधिपं॥ ऊचुःसर्वेदयाविष्टामांविलोक्यास्यवर्जितं॥ ततोमांप्राहमघवाजठरेस्यान्मुखंतवेत॥
बाहूतेयोजनायामौभविष्यतर तोव्रज॥ इत्युक्तोत्रवसन्नित्यंबाहुभ्यांवनगोचरान्॥ भक्षयाम्य धनुबाहू
संवरितौमेत्वयानघ॥ इतःपरंमांस्वचितौचनिःक्षिप्याग्नीधनावता॥ अग्निनादह्यमानोहंत्वयारघुकुलोद्वह॥ पूर्व
रूपमनुप्राप्यनार्थीमार्गविहामिते॥ इत्युक्तोलक्ष्मणेनाशुश्वभ्रेनिर्माप्यतत्चितं॥ निःक्षिप्यप्रादहत्काष्ठैस्ततोदेहा-
त्समुत्थितः॥ कंदर्पसदृशाकारःसर्वाभरणभूषितः॥ रामंप्रदक्षिणंकृत्वासाष्टांगंप्रणिपत्यत॥ कृतांज
लिरुवाचेदंभक्तिगद्गदयागिरा॥ गंधर्वउवाच॥ स्तोतुमुत्सहतेमेद्यमनोरामातिसंभ्रमात॥ त्वामनंतम
नाद्यंतंमनोवाचामगोचरं॥ सूक्ष्मंतेरूपमव्यक्तंदेहद्वयविलक्षणं॥ दृग्रूपमितरत्सर्वंदृश्यंजडमनात्मकं॥ त
त्कथंत्वांविजानीयाद्व्यतिरिक्तंमनःप्रभो॥ बुद्ध्यात्माभासयोरैक्यंजीवइत्यभिधीयते॥ बुद्ध्यादिसाक्षीब्रह्मैवत
स्मिन्निर्विषयेखिलं॥ आरोप्यतेऽज्ञानवशान्निर्विकारेखिलात्मनि॥ हिरण्यगर्भस्तेसूक्ष्मंदेहंस्थूलंविराट्स्मृतं
॥ भावनाविषयोरामसूक्ष्मंतेध्यानमंगलं॥ भूतंभव्यंभविष्यंचयत्रेदंदृश्यतेजगत॥ स्थूलेंडकोशेदेहेतुमहदा

स्मण

रिवेष्टितौ॥ रामः प्रोवाच विहसन् पश्य लक्ष्मण राक्षसं॥ शिरःपादविहीनोयं यस्य वक्षसि चाननं॥ बाहुभ्यां लभते
यद्यत्तत्तद्भक्षन् स्थितो ध्रुवं॥ आवामपि तयोर्बाह्वोर्मध्ये संकलितौ ध्रुवं॥ गंतुमन्यत्र मार्गो न दृश्यते रघुनंदन॥ किं
कर्त्तव्यमितोस्माभिरिदानीं न त्यजेत्स नौ॥ लक्ष्मणस्तमुवाचेदं किं विचारेण राघव॥ आवामेकैकमव्यग्रौ छिंद्वो
रक्षोभुजौ ध्रुवं॥ तथेति रामः खड्गेन भुजं दक्षिणमच्छिनत्॥ तथैव लक्ष्मणो वामं चिच्छेद भुजमंजसा॥ ततोतिविस्मि
तो दैत्यः कौ युवां सुरपुंगवौ॥ मद्बाहुच्छेदकौ लोके दिवि देवेषु वा कुतः॥ ततोब्रवीद्धसन्नेव रामो राजीवलोचनः॥
अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथो महान्॥ रामोहं तस्य पुत्रोसौ भ्राता मे लक्ष्मणः सुधीः॥ मम भार्या जनक
जा सीता त्रैलोक्यसुंदरी॥ आवां मृगयया यातौ तदा केनापि रक्षसा॥ नीतां सीतां विचिन्वंतौ चागतौ घोरकाननं॥ दृ
ष्ट्वा वेष्टितावत्र तव प्राणरिरक्षया॥ छिन्नौ तव भुजौ त्वं च को वा विकटरूपधृक्॥ ॥कबंध उवाच॥ ॥धन्योहं यदि
राम त्वमागतोसि ममांतिकं॥ पुरा गंधर्वराजोहं रूपयौवनदर्पितः॥ विचरन् लोकमखिलं वरनारीमनोहरः॥ तप
सा ब्रह्मणो लब्ध्वामवध्यत्वं रघूत्तम॥ अष्टावक्रमुनिं दृष्ट्वा कदाचिद्धसं पुरा॥ क्रुद्धोसावाह दुष्टत्वं राक्षसो भव दु
र्मते॥ अष्टावक्रः पुनः प्राह वंदितो मे दयापरः॥ शापस्यांतं च मे प्राह तपसा द्योतितः प्रभुः॥ त्रेतायुगे दाशरथिर्भू
त्वा नारायणः स्वयं॥ आगमिष्यति ते बाहू छिंद्येते योजनायतौ॥ तेन शापाद्विनिर्मुक्तो भविष्यसि यथापुरा॥ इति

त्वं पुरे ह्यागमिष्यामि वा द्विरा ॥ इत्युक्त्वा तीक्ष्णतुंडेन चूर्णयामास तद्रथं ॥ बाहुभ्यां भेदपादाभ्यां चूर्णयामास तद्धनुः ॥
ततः सीतां परित्यज्य रावणः खड्गमाददे ॥ चिच्छेद पक्षौ सामर्षः पक्षी राजस्य धीमतः ॥ पपात किंचिच्छेषेण प्राणे
न भुवि पक्षिराट् ॥ पुनरन्यरथेनाशु सीतामादाय रावणः ॥ क्रोशंतीं राम रामेति त्रातारं नाध्यगच्छति ॥ हा राम
हा जगन्नाथ मां न पश्यसि दुःखितां ॥ रक्षसा नीयमानां स्वां भार्यां मोचय राघव ॥ हा लक्ष्मण महाभाग त्राहि मा
मपराधिनीं ॥ वाक्शरेण हतस्त्वं मे क्षंतुमर्हसि देवर ॥ इत्येवं क्रोशमानां तां रामागमनशंकया ॥ जगाम वायु
वेगेन सीतामादाय सत्वरः ॥ विहायसा नीयमाना सीता पश्यद्धोमुखी ॥ पर्वताग्रे स्थितान् पंच वानरान्वी
क्ष्य जानकी ॥ उत्तरीयार्द्धखंडेन विमुच्याभरणादिकं ॥ बध्वा विक्षेप रामाय कथयंत्विति पर्वते ॥ ततः समुद्रमुल्लं
घ्य लंकां गत्वा स रावणः ॥ स्वांतःपुरे रहस्ये तामशोकविपने क्षिपत् ॥ राक्षसीभिः परिवृतां मातृबुद्ध्यानुपा
लयन् ॥ कृशातिदीना परिकर्मवर्जिता दुःखेन शुष्यद्वदनातिविह्वला ॥ हा राम रामेति विलप्यमाना सीता
स्थिता राक्षसीवृंदमध्ये ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे आरण्यकांडे सप्तमोध्यायः ॥
॥७॥ रामो मायाविनं हत्वा राक्षसं कामरूपिणं ॥ प्रतस्थे स्वाश्रमं गंतुं ततो दूराद्ददर्श तं ॥ आयांतं लक्ष्मणं
दीनं मुखेन परिशुष्यता ॥ राघवश्चिंतयामास स्वात्मन्येव महामतिः ॥ लक्ष्मणस्तु न जानाति मायासीतां म
याकृतां ॥ यदि ज्ञात्वा मामितो दुःखसंतप्तः काममेष्यति ॥ तदा के नैव बुद्धिं वा सीता या समुपास्यते ॥ राघ एतं
ता त्वाप्यनं वंचयित्वा शोचामि प्राकृतो यथा ॥ यद्यं विरतो मत्वा तूर्णीं स्यास्यामि मंदिरे ॥ ए२
तदा राक्षसकोटिनां घोपायः केपंतवेत ॥ =२

५६

५६

ते॥ भिक्षुरुवाच॥ का त्वं कमलपत्राक्षि को वा भर्ता तवानघे॥ किमर्थमत्र ते वासो वने राक्षससेविते॥ ब्रूहि मे द्वित
तः सर्वं तद्वृत्तांतं निवेदय॥ सीतोवाच॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथो महान्॥ तस्य ज्येष्ठसुतो रामः
सर्वलक्षणलक्षितः॥ तस्याहं धर्मतः पत्नी सीता जनकनंदिनी॥ तस्य भ्राता कनीयांश्च लक्ष्मणो भ्रातृवत्सलः॥ पि
तुराज्ञां पुरस्कृत्य दंडके वस्तुमागताः॥ चतुर्दश समास्त्वां तु ज्ञातुमिच्छामि त्वं वद॥ भिक्षुरुवाच॥ पौलस्त्यतनयो
हं तु रावणो राक्षसाधिपः॥ त्वत्कामपरितप्तोहं त्वां नेतुं पुरमागतः॥ मुनिवेषेण रामेण किं करिष्यसि मां भज॥ भुंक्ष्व भो
गान्मया सार्द्धं त्यज दुःखं वनोद्भवं॥ श्रुत्वा तद्वचनं सीता भीता किंचिदुवाच तं॥ यद्येवं भाषसे मां त्वं नाशमेष्यसि राघ
वात्॥ आगमिष्यति रामोपि लक्ष्मणेन सहानु[illegible]जः॥ मां को धर्षयितुं शक्तो हरेर्भार्यां रमामयीं॥ रामबाणैर्विभिन्न
स्त्वं पतिष्यसि महीतले॥ इति सीतावचः श्रुत्वा रा[illegible]ः क्रोधमूर्छितः॥ स्वस्वरूपं दर्शयामास महापर्वतसन्निभं॥ द
शास्यं विंशतिभुजं कालमेघसमद्युतं॥ तं दृष्ट्वा वनदेवाश्च भूतानि च वितत्रसुः॥ ततो विदार्य धरणीं नखैरुद्धृ
तो २ त्य बाहुभिः॥ तोलयित्वा रथे क्षिप्त्वा ययौ क्षिप्रं विहायसा॥ हा राम हा लक्ष्मणेति रुदंती जनकात्मजा॥ तयोद्विग्नम
ना दीना पश्यंती भुवमेव सा॥ श्रुत्वा तत्क्रंदितं दीनं सीतायाः पक्षिसत्तमः॥ जटायु[illegible] स्थितः शीघ्रं नगाग्रात्तीक्ष्ण
तुंडकः॥ तिष्ठ तिष्ठेति संप्राह को गच्छति ममाग्रतः॥ मुषित्वा लोकनाथस्य भार्यां मूर्खो ह्यनालयात्॥ श्रुत्वा कोमं चपून

ला

त्रारणमहंरघुनंदनंप्रपद्ये॥गिरीन्द्रगिरिसुतामनोनिवासंगिरिवरधारिणमीहिताभिरामं॥सुरवर[illegible]
द्रसेवितांघ्रिंसुरवरदंरघुनायकंप्रपद्ये॥परधनपरदारवर्जितानांपरगुणभूतिषुतुष्टमानसानां॥पर[illegible]तात्मर
तात्मनांसुसेव्यंरघुवरमंबुजलोचनंप्रपद्ये॥स्मितरुचिरविकसिताननाब्जमतिसुलभंसुरराजनीलनीलं॥
सितजलरुहचारुनेत्रशोभंरघुपतिमीशगुरोर्गुरुंप्रपद्ये॥हरिकमलजशंभुरूपभेदात्त्वमिहविभासिगुणत्र
यानुवृत्तः॥रविरिवजलपरिपूरितोदपात्रेष्वमरपतिस्तुतिपात्रमीशमीडे॥रतिपतिशतकोटिसुंदरांगंशतप
थगोचरभावनाविदूरं॥यतिपतिहृदयेसदाविभातंरघुपतिमार्तिहरंप्रभुंप्रपद्ये॥इत्येवंस्तुवतस्तस्यप्रसन्नो
ऽभूद्रघूत्तमः॥उवाचगच्छभद्रंतेममविष्णोःपरंपदं॥शृणोतियइदंस्तोत्रंलिखेद्वादरतःपठेत्॥सयाति
५८ ममसारूप्यंपात्वंम[illegible]त्परायणः॥इतिराघवभाषितंतदाश्रुतवान्हर्षसमाकुलोद्विजः॥रघुनंदनसाम्यमा
स्थितःप्रययौब्रह्मसुपूजितंपदं॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमामहेश्वरसंवादेआरण्यकांडेऽष्टमोऽध्या ५८
यः॥ ततोरामोलक्ष्मणेनजगामविपिनांतरं॥पुनर्दुःखंसमाश्रित्यसीतान्वेषणतत्परः॥तत्राद्भुतसमाकारो
राक्षसःप्रत्यदृश्यत॥वक्षस्येवमहावक्त्रश्चक्षुरादिविवर्जितः॥बाहूयोजनमात्रेणव्यापारस्तस्यरक्षसः॥कबं
धोनामदैत्येंद्रःसर्वसत्वविहिंसकः॥तद्बाह्वोर्मध्यदेशेतौचरंतौरामलक्ष्मणौ॥ददर्शतुर्महासत्वंतद्बाहुप

वाडूलैडुस्थपिपाठः

तस्येति रामोऽपस्यस्पर्शतिदंतां पाणिनास्पृशात्॥ ततः प्राणान्परित्यज्य जटायुः पतितो भुवि॥ रामस्तमनुशोचि

त्वा बंधुवत्साश्रुलोचनः॥ लक्ष्मणेन समानाय्य काष्ठानि प्रददाह तं॥ स्नात्वा दुःखेन रामोपि लक्ष्मणेन समन्वि

तः॥ हत्वा वने मृगं तत्र मांसखंडान्समंततः॥ छिंद्वा[illegible]त्ते प्रादापद्राः पृथक्पृथगनेकधा॥ भक्ष्यंतु पक्षिणः सर्वे त

प्तो भवतु पक्षिराट्॥ इत्युक्त्वा राघवः प्राह जटायो गच्छ मत्पदं॥ मत्सारूप्यं भजस्वाद्य सर्वलोकस्य पश्यतः॥ ततोऽनं

तरमेवासौ दिव्यरूपधरः शुभः॥ विमानवरमारुह्य भास्वरं भानुसन्निभं॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटवरभूष

णैः॥ द्योतयन्स्वप्रकाशेन पीतांबरधरोऽमलः॥ चतुर्भिः पार्षदैर्विष्णोस्तादृशैरभिपूजितः॥ स्तूयमानो योगिग

णै राममाभाष्य सन्नतः॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा तुष्टाव रघुनंदनं॥ जटायुरुवाच ॥ अगणितगुणमप्रमेयमा

द्यं सकलजगत्स्थितिसंयमादिहेतुं॥ उपरममपरं परात्मभूतं सततमहं प्रणतोऽस्मि रामचंद्रं॥ निरवधिसुखमिंदि

राकटाक्षं क्षपितसुरेंद्रचतुर्मुखादिदुःखं॥ नरवरमनिशं नतोऽस्मि रामं वरदमहं वरचापबाणहस्तं॥ त्रिभुवन

कमनीयरूपमीड्यं रविशतभासुरमीहितप्रदानं॥ शरणदमनिशं सुरागमूले कृतनिलयं रघुनंदनं प्रपद्ये॥ भव

वि[illegible]पनदावाग्निनामधेयं भवमुखदैवतदैवतं दयालुं॥ दनुजपतिसहस्रकोटिनाशं रवितनयासदृशांबु

हरिं प्रपद्ये॥ अविरतभवभावनातिदूरं भवविमुखैर्मुनिभिः सदैव दृश्यं॥ भवजलधिसुतारणांघ्रि[illegible]पोतं

कोसुराधमः॥हालक्ष्मणेतिमद्वाक्यमनुकुर्वन्न्यपातकिं॥श्रुत्वामद्वाक्यसदृशंवाक्यंसीतापिकिंनवेत्ति॥इतिचिंतां
पर...त्मारामोदूरान्निववर्त्तते॥सीतातद्भाषितंश्रुत्वामारीचस्यदुरात्मनः॥सीतादुःखसंविग्नालक्ष्मणमब्रवि दम २
दमं...ीत्॥गच्छलक्ष्मणवेगेनभ्रातातेसुरपीडितः॥हालक्ष्मणेतिवचनंभ्रातुस्तेनशृणोषिकिं॥एतामाहल वी ५५
क्ष्मणोदेविरामवाक्यंनदूर्वेत्॥यःकश्चिद्राक्षसोदेवि...मायाब्रुवद्वचः॥रामस्त्रैलोक्यमप्ययंक्रुद्धोनाशय
ति...त्॥सकथंदीनवचनंभाषतेऽमरपूजितः॥क्रुद्धालक्ष्मणमालोक्यसीताबाष्पविलोचना॥प्राहलक्ष्म
णदुर्बुद्धेभ्रातुर्व्यसनकांक्षसि॥प्रेषितोभरतेनैवरामनाशाभिकांक्षिणा॥मांनेतुमागतोसित्वंरामनाशमुपस्थि
ते॥नप्राप्स्यसेत्वंमामद्यपश्यप्राणांस्त्यजाम्यहं॥नजानातीहशौरामःत्वंभार्याहरणोद्यतं॥रामादन्यंनस्पृशा
५५ मित्वांवाभरतमेववा॥इत्युक्त्वावक्ष्यमानासास्वबाहुभ्यांउरोदद्ध॥तच्छ्रुत्वालक्ष्मणःकर्णौपिधायातीवदुःखि ५५
तः॥मामेवंभाषितेचंडिधिक्त्वांनाशमुपेष्यसि॥इत्युक्त्वावनदेवेभ्यःसमर्प्यजनकात्मजां॥ययौदुःखातिसं
विग्नोराममेवशनैःशनैः॥ततोन्तरंसमालोक्यरावणोभिक्षुवेषधृक्॥सीतासमीपमगमत्स्फुरद्दंडकमंड
लुः॥सीतातंचविलोक्याशुनत्वासपूज्यनन्दितः॥कंदमूलफलादीनिदत्वास्वागतमब्रवीत्॥मुनेभुंक्ष्वफला
नी...कित्रमन्नस्वयपासुखं॥इदानीमेवमेभर्त्ताआगमिष्यतितेप्रियं॥करिष्यतिविशेषेणतिष्ठत्वंपथिरोच

मृगं वेदानयिष्यामि सीताविश्रामहेतवे ॥ गमिष्यामि मृगं बध्वा चानयिष्यामि सत्वरः ॥ त्वं प्रयत्नेन संतिष्ठ सीता
९२ संरक्षणेन्वितः ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ रामो मायामृगमनुद्रुतः ॥ मायायद्दाश्रयाल्लोकमोहिनी जगदाकृतिः ॥ निर्विका
रस्त्विदा भाति पूर्णोपि मृगमन्वगात् ॥ भक्तानुकंपी भगवानिति सत्यं वचो हरिः ॥ कर्तुं सीताप्रियार्थाय जानन्नपि मृ
गां ययौ ॥ अन्यथा पूर्णकामस्य रामस्य विदिता [redacted] न्मनः ॥ मृगेण वा स्त्रिया वापि किं कार्यं परमा
त्मनः ॥ कदाचिद् दृश्यते भ्यासे क्षणं धावति लीयते ॥ दृश्यते च ततो दूरादेवं मायां प्रहरन् ॥ ततो रामोपि विज्ञाय राक्षसो
यमिति स्फुटं ॥ विद्याधरास्त्रमादाय राक्षसं मृगरूपिणं ॥ पपात रुधिराक्तास्यो मारीचः पूर्वरूपधृक् ॥ हा हतोस्मि
महाबाहो त्राहि लक्ष्मण मां द्रुतं ॥ इत्युक्त्वा रामवद्वाक्यं पपात रुधिराननः ॥ यन्नाममात्रोपि मरणे स्मृत्वा तत्साम्य
प्नुयात् ॥ किमु तस्मै हरिं प्रत्यक्षे स्तेनैव निहतो सुरः ॥ तद्देहादुत्थितं तेजः सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ राममेवाविशद्
देवा विस्मयं परमं ययुः ॥ किं कर्म कृत्वा किं प्राप्तः पातकी मुनिहिंसकः ॥ अयं वा राघवस्यायं महिमा नात्र संशयः
॥ रामबाणेन संविद्धः पूर्वे राममनुस्मरन् ॥ तथा सर्वं परित्यज्य गृहवित्तादिकं च यत् ॥ हृदि रामं स ध्यात्वा त्वानि
र्धूतशेषकल्मषः ॥ अयं ते रामेण निहतः पश्यन् राममवाप सः ॥ द्विजो वा राक्षसो वापि पापी वा धार्मिकोपि वा ॥
त्यजन् कलेवरं रामं स्मृत्वा याति परं पदं ॥ इति तेन्योन्यमाभाष्य ततो देवा दिवं ययुः ॥ रामस्त[illegible] तयामास सम्प्रियमा

स्या
वेगतः॥ अब्रवीद्रावणं राजन्करोमि[illegible]तवप्रभो॥ इत्युक्तोरथमारुह्ययौततो रामाश्रमं प्रति॥ शुद्धजांबूनदप्र
भोमृगोभूद्रौप्यविंदुकः॥ रत्नशृंगोमणिखुरोनीलरत्नविलोचनः॥ विद्युत्प्रभोविमुग्धास्यो विचचारवनांतरे॥
रामाश्रमपदस्यांते सीतादृष्टिपथेचरन्॥ क्षणंचैवसमीपमागत्यपुनर्नयावृतः॥ एवंसमायामृगवेषरूप
धृक्चचार सीतांपरिमोहयन्खलः॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे आरण्यकांडे षष्ठो
ध्यायः॥ अथरामोपितत्सर्वं ज्ञात्वारावणचेष्टितं॥ उवाचसीतांमेकांते शृणु जानकिमद्वचः॥ रावणोभि
क्षुरूपेण ह्यागमिष्यतितेंतिके॥ त्वंतुछायांतदाकारांस्थापयित्वोटजेविश॥ अग्नावदृश्यरूपेण वर्षंतिष्ठममा
ज्ञया॥ रावणस्यवधांतेमांपूर्ववत्प्राप्स्यसेशुभे॥ श्रुत्वारामेरितंवाक्यंसापितत्रतथाकरोत्॥ मायासीतांबहिः ना ५४
मे ५४ स्थाप्यस्वयमंतर्दधेनले॥ मायासीता तदापश्यन्मृगंमायाविनिर्मितं॥ हसंती राममभ्येत्यप्रोवाचविनयान्विता
54 ॥ पश्यराममृगंचित्रंकनकरत्नभूषितं॥ विचित्रविंदुभिर्युक्तंचरंतमकुतोभयं॥ बद्ध्वादेहिममक्रीडामृगो
भवतिसुंदरः॥ तथेतिधनुरादायगच्छन्लक्ष्मणमब्रवीत्॥ रक्षत्वमतियत्नेनसीतांमत्प्राणवल्लभां॥ मायिनः
संतिविपनेराक्षसाघोरदर्शनाः॥ अतोत्रावहितःसाध्वीरक्षसीतामनिंदितां॥ लक्ष्मणोराममाहेदंदेवायंमृग
रूपधृक्॥ मारीचोत्रनसंदेहएवंनूतोमृगःकुतः॥ श्रीरामउवाच॥ यदिमारीचएवायंतदाहन्मिनसंशयः॥

वेत्॥रामआगतइहेतिशंकयाबाह्यकार्यमपिसर्वमत्यजत्॥निद्रयापरिवृतोयदास्वपेराममेवमनसानुचिंतयन्॥
स्वप्नदेशगतराघवंतदाबोधितोविगतनिद्रआस्थितः॥तद्वनंपिविमुच्यचाश्रमंराघवंप्रतिगृहंप्रयाहिमे॥रक्षसांद्व
सकुलंविरागतंततस्मृतौसकलमेवनश्यति॥तदितंवदतोममभाषितंपरिगृहाणपरमात्मनिराघवे॥त्यज
विरोधमतिंनिजजनहितः परमकारुणिकोरघुनंदनः॥अहमशेषमिदंमुनिवाक्यतोऽमृणवमादियुगेपरमेश्वरः॥ब्र
ह्मणार्थितउवाचसतंहरिःकिंतवेप्सितमहंकरवाणितत्॥ब्रह्मणोक्तमरविंदलोचनत्वंप्रयाहिमनुविमानुषंवपुः॥
दशरथात्मजभावमंजसाजहिरिपुंदशकंधरंहरे॥अतोनमानुषोरामःसाक्षान्नारायणोऽव्ययः॥मायामानुषवेषेण
वनेयातोतिनिर्भयः॥नूनारहूरणाप्यीयगछतालभद्रंसुखं॥श्रुत्वामारीचवचनंरावणःप्रत्यभाषत॥परमात्मायदारा
मःप्रार्थितोब्रह्मणाकिल॥मांहंतुंमानुषोभूत्वायदिसमागतः॥करिष्यत्यचिरादेवसत्यसंकल्पईश्वरः॥अतो
हंयत्नतःसीतामानेष्याम्येवराघवात्॥वधेप्राप्तेरणेवीरप्राप्स्यामिपरमंपदं॥यद्वारामंरणेहत्वासीतांप्राप्स्यामिनि
र्भयः॥अतोत्तिष्ठमहाभागविचित्रमृगरूपधृक्॥रामंसलक्ष्मणंशीघ्रंआश्रमाद्दतिदूरतः॥आकृष्यगच्छत्वंशीघ्रंसुखंति
ष्ठयथापुरा॥इतःपरंचयत्किंचिद्भाषसेमद्विभीषणं॥हनिष्याम्यसिनानेनत्वामद्यैवनसंशयः॥मारीचस्तद्वचःश्रु
त्वास्वात्मन्येवावचिंतयन्॥यदिमांराघवोहन्यात्तदामुक्तोभवाब्धितः॥मांहन्यात्यदिवैदुष्टस्तदामेनिरयोध्रु
वं॥रामादपिचमर्तव्यंमर्तव्यंरावणादपि॥उभयोरपिमर्तव्येवरंरामोनरावणः॥इतिनिश्चित्यमरणंरामादुत्थाय

स्थाकल्पवेम द्यापिरावण॥ वाल्मीकिमांके निर्विकस्यपदं संरन्हा एणयस॥ आगतस्तिपुरी केनपा नथामासमागरे॥ योजना

नांवातेरामस्तदादिनयविद्वलः॥ ८८

प८

53

संकेतापिविति किल॥ रामनामा सुतस्तस्य ईशः सत्यपराक्रमः॥ विवासयामासच
ग्रस्तियन्ताद्दशरथस्य संकेता... किल
तंवनंभवनंतं नप्रियः॥ भार्यायासहितं भ्रातालक्ष्मणेन समन्वितं॥ सत्रास्ते विपिने चौरेपंचवद्याश्रमेशुभे॥ तस्य
तं वनं भवनं तं न प्रियः॥ भार्यायासहितंभ्रातालक्ष्मणेनसमन्वितं॥ सत्रास्तेविपिनेचौरेपंचवद्याश्रमेशुभे॥ तस्य
भार्याविसालाक्षीसीतालोकविमोहिनी॥ रामोनिरपराधान्नेराक्षसान्भीमविक्रमान्॥ खरंचहत्वाविपिनेसुख
मास्तेतिनिर्नयः॥ भगिन्यामेसूर्पनखानिर्दोषायाश्चनासिकां॥ कर्तौविच्छेददुष्टात्मावनेतिष्टतिनिर्नयः॥ अत
स्त्वयासहायेनगत्वातत्प्राणवल्लभा॥ आनयिष्यामिविपिनेरहितेराघवेणतां॥ त्वंतुमायामृगोभूत्वास्याश्रमाद्दूप
नेष्यसि॥ रामंचलक्ष्मणंचैवतदासीताहरामहं॥ त्वंतुताव्रसहायेनकृतीस्यास्यसिपूर्ववत्॥ इत्येवंनाथमानेनं
रावणंवीक्ष्यविस्मितः॥ केनेदमुपदिष्टंतेमूलघातकरंवचः॥ सएववशीतुर्बध्यस्त्रयस्त्वन्नाशोपतीहते॥ रामस्य
पौरुषंस्मृत्वास्मृत्वातदेवाहंरामंपश्यामिसर्वतः॥ रकारादीनिनामानिरम्याणितस्यरावण॥ रत्नानिचमएणानिच
संत्रासंजनयंतिमे॥ देहकेपिपुनरप्यहंवनेपूर्ववैरमनुचिंतयन्हृदि॥ तीक्ष्णसृंगमृगरूपएकदामाहशैवदुर्निर
रीक्ष्यया॥ राघवंजनकजासमन्वितंलक्ष्मणेनसहितंप्रदर्षयन्॥ आगतोहमथहंतुमुद्यतोमांविलोक्यशरमेक
मादीपितं॥ तेनवामकरपद्मताडितोराक्षसंद्रपतितोस्मिसागरे॥ तत्प्रभृत्यहमिदंसमाश्रितःस्थानमूर्जितनिजज
यार्दितः॥ राममेवसततंविनावयेभीतिभीतइवभोगरहया॥ राजरत्नरमणीयरथादिकं॥ ..त्रयोयदिगतंनयंन

॥नस्मी कुर्यान्न संदेह इति जानाति मम प्रभो॥ यदि [illegible] सा तव भार्या स्यात्स फलं तव जीवितं॥ यतो यतस्त्व राजेंद्र यथा तेव
ञ्छनाजनेव तं॥ सीता राजीवपत्राक्षी सर्वलोकैकसुंदरी॥ सा ज्ञाद्रामस्य पुरतः स्यातुल्वं न हि मेः प्रभो॥ मायया
मोहयित्वा तु प्राप्स्यसे तां रघूत्तमं॥ श्रुत्वा [illegible] वाकौस्वदा नमान [illegible] दिजिसनदा॥ आश्वास्य जगती नीराजा प्रविवेश
स्व वेश्म के॥ तत्र चिंतापरो भूत्वा निद्रां रात्रौ न [illegible] द्भवान्॥ एकेन रामेण कथं मनुष्यमात्रेण नष्टः सबलः खरो मे॥ भ्रा
ता कथं वै बलवीर्यदर्पयुतो विनष्टो वत राघवेण॥ यद्वा न रामो मनुजः परेशो मां तु कामः सबलं वलौघैः॥ संप्रार्थि
तोयं द्रुहिणेन पूर्वं मनुष्यरूपो रघुवंशजातः कुलेऽ[illegible]॥ व[illegible]ध्यो यदि स्यां परमात्मनाहं वैकुंठराज्यं परिपालयेयं॥ नो चेदि
दं राक्षसराज्यमेव भोक्ष्ये चिरं राममतो व्रजा[illegible]॥ इत्थं विचिंत्याखिलराक्षसेंद्रो रामं विदित्वा परमेश्वरं हरिं॥ विरो
धबुद्ध्यैव हरिं प्रयामि द्रुतं न तथा भगवान् प्रसीदेत्॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे आरण्य
कांडे पंचमोध्यायः॥ वि[illegible]त्यैवं निशायां स प्रभाते रथमास्थितः॥ रावणो मनसा कार्यमेकं निश्चित्य बुद्धिमान्॥
ययौ मारीचसदनं परपारोदधे[illegible]॥ मारीचस्तत्र मुनिवज्जटावल्कलधारकः॥ ध्यायन् हृदि परमात्मानं निर्गु
णं गुणभासकं॥ समाधिविरमे पश्चाद्रावणं गृहमागतं॥ दृष्ट्वा तमुत्थाय चालिंग्य पूजयित्वा यथाविधिः॥ कृता
तिथ्यं सुखासीनं मा[illegible]चो वाक्यमब्रवीत्॥ समागमनमेतत्ते रथेनैकेन रावण॥ चिंतापर इवाभासि हृदि कार्यं वि
विचिंतयन्॥ ब्रूहि मे न ह्यकार्यं चेत्करवाणि तव प्रियं॥ न्याय्यं चेद्धृदि राजेंद्र ज्ञिनं मां स्पृशेन्न तत्॥ रावण उवाच॥

त्रिस्थो तिष्टकसे त्वं विरूपकरणं तव॥ कृतं तेन केन वा नेंद्रयमेन वरुणेन वा॥ कुबेरेणाथ वा बुद्धिं नास्ति
कुर्यात्तले न तं॥ राक्षसीतमुवाचेदं त्वं प्रमत्तविमूढधीः॥ पानासक्तः स्त्रीविजितः शठः सर्वत्र लक्ष्यसे॥
चा चारुचक्षुर्विहीनः त्वं कथं राजा भविष्यसि॥ खरश्च निहतः संख्ये दूषणः त्रिशिरास्तथा॥ चतुर्दशसहस्र
स्राणि राक्षसानां महात्मनां॥ निहता निमिषेणैव रामेणाऽसुरशत्रुणा॥ जनस्थानमशेषेण मुनीनां निर्भयं
कृतं॥ न जानासि विमूढस्त्वं यत एवमयोच्यसे॥ रावण उवाच॥ को वा रामः किमर्थं वा कथं तेनासुरा हताः
॥सम्यक्कथय मे तेषां मूलघातं करोम्यहं॥ शूर्पनखा उवाच॥ जनस्थानादहं याता कदाचिद्गौतमीतटे॥
५२ तत्र पंचवटीनाम पुरा मुनिजनाश्रय॥ तत्राश्रमे मया दृष्टो रामो राजीवलोचनः॥ धनुर्बाणधरः श्रीमान् जटा म्री
वल्कलमंडितः॥ कनीयाननुजस्तस्य लक्ष्मणोपि तथाविधः॥ तस्य भार्या विशालाक्षी रूपिणी श्रीरिवापरा॥ ५२
५२ देवगंधर्वनागानां मनुष्याणां तथाविधा॥ न दृष्टा न श्रुता राजन् द्योतयंतीव वनं मुजं॥ आनेतुमहमुद्युक्ता तां
भार्यार्थं तव मानघ॥ लक्ष्मणो नाम तद्भ्राता विच्छेद मम नासिकां॥ कर्णौ च नोदितस्तेन रामेण स महाबलः॥
ततोऽहं भृशमतिदुःखेन रुदंती खरमन्वगां॥ सोपि रामं समासाद्य योद्धुं राक्षसयूथपैः॥ ततः क्षणेन रामेण तेनै
व बलशालिना॥ सर्वे तेन विनष्टा वै राक्षसा भीमविक्रमाः॥ यदि रामो मनः कुर्यात्त्रैलोक्यं निमिषार्द्धतः॥

मामेवं हृतवान्वर्त्मना॥ वदमेतं वधिष्यामि कालकल्पमपि क्षणात्॥ तस्य भ्राता तेनैव चोदितः॥ यदि त्वं कुलजा
तोसि वीरोसि त्रिदिवौ रिपु॥ तयोस्तु रुधिरं यास्ये नश्ययैतौ सुदुर्मदौ॥ नो चेत्प्राणान्परित्यक्ष्ये यस्यां नियमसादनं
॥ तच्छ्रुत्वा चरितं प्राग्गात् खरः क्रोधेन मूर्छितः॥ चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीम [illegible] कर्मणां॥ चोदयामास रामस्य
समीपं वधकांक्षया॥ खरश्च त्रिशिराश्चैव दूषणश्चैव राक्षसः॥ सर्वे ते रामं ययुः शीघ्रं नानाप्रहरणोद्यताः॥ आ
त्वा कोलाहलं तेषां रामः सौमित्रिमब्रवीत्॥ श्रूयते विपुलः शब्दो नूनमायांति राक्षसाः॥ न विष्यति महद्युद्धं नूनम
द्य मया सह॥ सीतां नीत्वा गुहां गत्वा तत्र तिष्ठ महाबल॥ हंतुमिच्छाम्यहं सर्वान्राक्षसान्घोररूपिणः॥ अत्र
किंचित्त्वया तर्क्यं शापितोसि ममोपरि॥ तथेति सीतामादाय लक्ष्मणो दूरं ययौ॥ रामः परिकरं बध्वा धनुरादा
य निष्ठुरं॥ तूणीरावक्षयशरौ बध्वा यत्नोन्मर्दितुं॥ ततस्ते आगत्य रक्षांसि रामस्योपरि चिक्षिपुः॥ आयुधानि वि
चित्राणि पाषाणान्पादपानपि॥ तानि चिछेद रामोपि लीलया तिलशः क्षणात्॥ ततो बाणसहस्रेण हत्वा तान्स
र्वान्राक्षसान्॥ खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसं॥ जघान प्रहरार्द्धेन सर्वानेव रघूत्तमः॥ लक्ष्मणोपि गुहामध्या
त्सीतामादाय राघवे॥ समर्प्य राक्षसान्दृष्ट्वा हतान्विस्मयमाययौ॥ सीता रामं समालिंग्य प्रसन्नमुखपंकजा॥ श
स्त्रव्रणानि चांगेषु ममार्ज जनकात्मजा॥ सापि दुद्राव दृष्ट्वा तान् हतान्राक्षसपुंगवान्॥ लंकां गत्वा सभामध्ये
क्रोशंती पादसंनिधौ॥ रावणस्य पपातोर्व्यां भगिनी तस्य रक्षसः॥ दृष्ट्वा तां रावणः प्राह भगिनीं भयविह्वलां॥ कि

तामाहरामनामाहंमयोध्याधिपतेःसुतः॥ एषामेसुंदरीभार्यासीताजनकनंदिनी॥ सतुभ्राताकनीयान्मेलक्ष्मणोती
वसुंदरः॥ किंकृत्यंतेमयाब्रूहिकार्यंपेनुवनिसुंदरि॥ इतिरामवचःश्रुत्वाकामार्त्तासाब्रवीदिदं॥ एहिराममयासार्द्धंरमस्व
गिरिकानने॥ कामार्त्ताहंनशक्नोमित्यक्तुंत्वांकमलेक्षणं॥ रामःसीतांकटाक्षेणपश्यन्सस्मितमब्रवीत्॥ भार्याम
मैषाकल्याणीविद्यतेह्यनपायिनी॥ त्वंतुसापत्न्यदुःखेनकथंस्थास्यसिसुंदरि॥ बहिरास्तेममभ्रातालक्ष्मणोतीव
सुंदरः॥ तवानुरूपोभवितापतिस्तेनैवसंचर॥ इत्युक्तालक्ष्मणंप्राहपतिर्मेभववसुंदर॥ भ्रातुराज्ञांपुरस्कृत्यसं
[illegible]ग्रामोद्यमाचिरं॥ इत्याह[illegible]राक्षसीघोरालक्ष्मणंकाममोहिता॥ तामाहलक्ष्मणःसाध्विदासोहंतस्यधीमतः
॥ दासीभविष्यसित्वंतुततोदुःखतरंनुकिं॥ तमेवगच्छभद्रंतेसतुराजाखिलेश्वरः॥ तच्छ्रुत्वापुनरप्यागाद्राघवंदु
ष्टमानसा॥ कोपाद्रामकिमर्थंमांभ्रामयस्यनवस्थितः॥ इदानीमेवतांसीतांभक्षयामितवाग्रतः॥ इत्युक्त्वाविकटाकाराजानकीमनुधावती॥ श्रीरामउवाच॥ लक्ष्मणगच्छसीघ्रंवैस्वीयखड्गेनसंयुतः॥ ततोरामाज्ञयाखड्गमादा
यपरिगृह्यतां॥ चिछेदकर्णौनासांचलक्ष्मणोलघुविक्रमः॥ ततोघोरध्वनिंकृत्वारुधिराक्तवपुर्द्रुतं॥ क्रंदमानापपाता
ग्रेखरस्यपरुषाक्षरा॥ किंमेतदितितामाहखरःखरतराक्षरः॥ केनैवंकारितासित्वंमृत्योर्वक्त्रानुवर्त्तिना॥ वदमेतंव
धिष्यामिकालकल्पमपिक्षणात्॥ तमाहराक्षसीरामःसीतालक्ष्मणसंयुतः॥ दंडकेनिर्भयंकुर्वन्नास्तेगोदावरीतटे॥

...नि॥ ...सततपुत्रानां त्वक्तिरव्यभिचारिणी॥ मयिसंजायतेनित्यंततः किमवशिष्यते॥ अतोमद्भक्तियुक्तस्य
...नंविज्ञानमेव च॥ वैराग्यं च भवेच्छीघ्रं ततो मुक्तिमवाप्नुयात्॥ कथितं सर्वमेतत्ते तव प्रश्नानुसारतः॥ अस्मिं
न्मनः समाधाय यस्तिष्टेत्स तु मुक्तिभाक्॥ नवक्तव्यमिदं यत्नान्मद्भक्तिविमुखाय हि॥ मद्भक्ताय प्रदातव्यमाहूया
पि प्रयत्नतः॥ य इदं तु पठेन्नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः॥ अज्ञानपटलध्वांतं विधूय परिमुच्यते॥ मद्भक्तानां मम योगि
नां सुविमलस्वांतातिशांतात्मनां मत्सेवाभिरतात्मनां च विमलज्ञानात्मनां सर्वदा॥ संगाय: कुरुते स दोद्यतमतिः
स्तस्सेवनानन्यधीर्मोक्षस्तस्य करेस्थितो हम निशं दृश्यो भवेन्नान्यथा॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्व
र स... वादे आरण्यकांडे चतुर्थोध्याय:॥ तस्मिन्काले महारण्ये राक्षसी कामरूपिणी॥ विचचार महासत्वा जन
स्थाननिवासिनी॥ एकदा गौतमीतीरे पंचवट्याः समीपतः॥ पद्मवज्रांकुशांकानि पदानि जगतीपतेः॥ दृष्ट्वा का
मपरितात्मा पादसौंदर्यमोहिता॥ पश्यंती सा शनैरायाद्राघवस्य निवेशनं॥ तत्र दृष्ट्वा रमानाथं सीतया सह संस्थि
तं॥ कंदर्पसदृशं रामं दृष्ट्वा कामविमोहिता॥ राक्षसी राघवं प्राह कस्य त्वं कः किमाश्रमे॥ युक्तोयं तापसैः सा
...ं किंतत्रमेवद॥ अहं शूर्पणखा नाम राक्षसी कामरूपिणी॥ भगिनी राक्षसेंद्रस्य रावणस्य महात्मनः॥ खरेण स
हितात्राहं वसाम्यत्रैव सद्वने॥ राज्ञा दत्तं च मे सर्वं मुनिनिष्पावसाम्यहं॥ त्वां तु वेदितुमिच्छामि वद मे वनितावर॥

न्ना
न॥ पश्यन्तो पैतिसीतेतिविलपन्नतिदुःखतः॥ एवंमायामनुचरन्नसक्तोपिरघूत्तमः॥ आसक्तइवमूढानांभा
तितत्त्वविदांनहि॥ एवंविचिन्वन्सकलंवनंसर्वंनामक्रमज्ञरामः सलक्ष्मणः॥ भग्नंरथंछत्रंचापंकूबरं पतितंभू प
वि॥ दृष्ट्वालक्ष्मणमाहेदंपश्यलक्ष्मणकेनचित्॥ नीयमानांजनकजांतंजित्वान्योजहारतां॥ ततःकिंचिद्दुवेना
गो गत्वापर्वतसंनिभं॥ रुधिराक्तवपुर्दृष्ट्वारामोवाक्यमथाब्रवीत्॥ एषवैनक्षयित्वातांजानकींशुभदर्शनां॥
चोतेविविक्तेतिष्ठप्रः पश्यपश्यन्निमिषंस्थावरं॥ चापमानायशीघ्रंमेबाणंचरघुनंदन॥ श्रुत्वारामवचनंजटायुः
श्रि प्राहदीनवत्॥ मांनमारयभद्रंतेम्रियमाणंस्वकर्मणा॥ अहंजटायुस्तेभार्याहारिणंसमनुद्रुतः॥ रावणंतत्र
युद्धंमेबभूवारिविमर्दन॥ तस्यवाहान्रथंचापंछित्वाहंतेनिपातितः॥ पतितोस्मिजगन्नाथप्राणांस्त्यक्ष्यामि
५७/0 पश्यमां॥ तच्छ्रुत्वाराघवोदीनंकंठप्राणंददर्शह॥ हस्ताभ्यांसंस्पृशन्रामोदुःखाश्रुवृतलोचनः॥ जटा ५७
योवद्मेनाप्तीकेननीतामुखाननः॥ मत्कार्यार्थंहतोसित्वमतोमेप्रियबांधवः॥ जटायुःसन्नयावाचावक्त्राद्र
क्तंसमुद्वमन्॥ उवाचरावणोनामराक्षसोभीमविक्रमः॥ आदायमैथिलींसीतांदक्षिणाभिमुखोययौ॥ इतो
वक्तुंनमेशक्तिःप्राणांस्त्यक्ष्यामितेग्रतः॥ दिष्ट्यादृष्टोसिरामत्वंम्रियमाणेनमेनघ॥ परमात्मासिविष्णुस्त्वं
मायामनुजरूपधृक्॥ अंतकालेपिदृष्ट्वात्वांमुक्तोहंरघुसत्तम॥ हस्ताभ्यांस्पृशमांरामपुनर्यास्यामितेपदं॥

कुलं हत्वा सीतामनो स्थिता पुनः ॥ मयैव स्थापितं नीत्वा या स्येयो ध्यामतं द्वितः ॥ अद्दं मनुष्यभावेन [illegible] व्र
स्त्रणार्पितः ॥ मनुष्य भावा मापन्नः कं चित्कालं वसामि को ॥ ततो माया मनुष्यस्य चरित्रमनकृण्वतो ॥ मुनिः
स्पादप्रयासेन मुक्तिर्मार्गानुवर्तिनां ॥ निक्षिप्येदंत दाहृष्ट्वा लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् ॥ किमर्थमागतोसि त्वं सीतां
त्यक्त्वा मम प्रियां ॥ नीता वा भक्षिता वापि राक्षसैर्जनकात्मजा ॥ लक्ष्मणः प्रांजलिः प्राह सीता दुर्वचनं रुदत
॥ हा लक्ष्मणेति वचनं राक्षसोतेस्म कृतं तया ॥ त्वदा कर्ण्य हं शंकात्वा मां गच्छेति त्वराब्रवीत् ॥ रुदंती सा मयाप्रो
क्ता देवी राक्षसभाषितं ॥ नेदं रामस्य वचनं स्वस्था न व सुशोभने ॥ इत्येवं सांत्विता साध्वी मया प्रोवाच मां पुनः
॥ यदुक्तं तद्वचो राम दुर्वाच्यं पुरतस्तव ॥ कर्णौ पिधाय निर्गत्यागतो हं त्वां समीक्षितुं ॥ रामस्तु लक्ष्मणं प्राह तथाप्यनु
चितं कृतं ॥ त्वया स्त्रीवाक्यविश्वासं कृत्वा त्यक्त्वा पुनानना ॥ नीता वा भक्षिता वा सा राक्षसैर्नीचसंश्रयः ॥ इति चिंता
पुरो रामः स्वाश्रमं त्वरितो ययौ ॥ तत्रादृष्ट्वा जनकजां विलापातदुःखितः ॥ हा प्रिये क्व गतासि त्वं नासि पूर्ववदाश्रमे ॥
ल
त्रायकामहिमो हार्यं लीलया क्व विलीयसे ॥ इत्या विचिन्वन् वनं सर्वं नापश्यत्जानकीं लता ॥ वनदेवाः कुतः सीतां
ब्रुवंतु मम वल्लभां ॥ मृगाश्च पक्षिणो वृक्षा दर्शयंतु मम प्रियां ॥ इत्येवं विपिने रामः सीता न कुत्रचित् ॥ सर्वज्ञः सर्व
हृक्वापि नापश्यत् रघुनंदनः ॥ आनंदोप्यन्वशोचत् मन्त्रलोप्यनुधावति ॥ निर्मित्रोनिरहंकारोप्यखंडानंद ॥
मे
ला र

त्मा ३ श्री

भु परमा[illegible]चे पर्यायो नात्रेते दंभी॥ मानाभावस्तथा दंभहिंसादिपरिवर्जनं॥ पराक्षेपादिसहनं सर्वत्रावक्रता तथा॥
मनोवाक्कायसद्भक्त्या सद्गुरोः परिसेवनं॥ बाह्याभ्यंतरसंशुद्धिः स्थिरता सत्क्रियादिषु॥ म[illegible]नोवाक्कायदंडश्च विष
येषु निरीहता॥ निरहंकारता जन्मजराद्यालोचनं तथा॥ असक्तिः स्नेहशून्यत्वं पुत्रदारधनादिषु॥ इष्टानिष्टागमे नित्यं
चित्तस्य समभावना॥ मयि सर्वात्मके रामे ह्यनन्यविषया मतिः॥ जनसंबाधरहितः शुद्धदेसनिषेवणं॥ प्राकृतैर्जनसं
घेष्वरतः सर्वदा भवेत्॥ आत्मज्ञाने सदा योगो वेदांतार्थावलोकनं॥ उक्तैरेतैर्भवेत्ज्ञानं विपरीतैर्विपर्ययः॥ बुद्धि
प्राणमनोदेहाहंकृतिभ्यो विलक्षणः॥ चिदात्माहं नित्यशुद्धो बुद्ध एवेति निश्चयः॥ येन ज्ञानेन संवेत्ति तज्ज्ञानं निश्चितं
[illegible]॥ विज्ञानं च तदेवैतत्साक्षादनुभवेद्यथा॥ आत्मा सर्वत्र पूर्णः स्याच्चिदानंदात्मकोव्ययः॥ बुद्ध्याद्युपाधिरहितः
परिणामादिवर्जितः॥ स्वप्रकाशेन देहादीन्भासयन्ननपावृतः॥ एक एवाद्वितीयश्च सत्यज्ञानादिलक्षणः॥ असं
५० गः स्वप्रभो द्रष्टा विज्ञानेनावगम्यते॥ आचार्यशास्त्रोपदेशा[illegible]दैक्यज्ञानं यदा भवेत्॥ आत्मनो जीवपरयोर्मूलाविद्या ५०
50 तथैव हि॥ लीयते कार्यकरणैः सहैव परमात्मनि॥ सावस्था मुक्तिरित्युक्ता ह्युपचारोयमात्मनि॥ इदं मोक्षस्वरूपं
ते कथितं रघुनंदन॥ ज्ञानविज्ञानवैराग्यसहितं मे परात्मनः॥ किं त्वेतद्दुर्लभं मन्ये मद्भक्तिविमुखात्मनां॥ चक्षु
ष्मतामपि यथा रात्रौ सम्यक् न दृश्यते॥ यद्वत् दीपसमेतानां दृश्यते सम्यगेव हि॥ एवं मद्भक्तियुक्तानामात्मास
म्यक्प्रकाशते॥ मद्भक्तेः कारणं किंचित् वक्ष्यामि शृणु तत्वतः॥ मद्भक्तसंगमः सेवा मद्भक्तानां निरंतरं॥ एकाद
श्युपवासादि मम पर्वानुमोदनं॥ मत्कथाश्रवणे पाठे व्याख्याने सर्वदा रतिः॥ मत्पूजापरिनिष्ठा च मम नामादिकी

मूलफलादीनि लक्ष्मणोनुदिनं तयोः ॥ आनीय प्रददौ रामसेवातत्परमानसः ॥ धनुर्बाणधरो नित्यं रात्रौ जागर्त्ति स
र्वतः ॥ स्नानं कुर्वंत्यनुदिनं त्रयस्ते गौतमीजले ॥ उभयोर्मध्यगा सीता कुरुते च गमागमौ ॥ आनीय सलिलं नित्यं लक्ष्म
णः प्रीतमानसः ॥ सेवते हरहः प्रीत्या एवमासन्सुखं त्रयः ॥ एकदा लक्ष्मणो राममेकांते समुपस्थितं ॥ विनयावन
तो भूत्वा पप्रच्छ परमेश्वरं ॥ भगवान् श्रोतुमिच्छामि मोक्षस्यैकांतिकीं गतिं ॥ त्वत्तः कमलपत्राक्ष संक्षेपाद्वक्तुमर्ह
सि ॥ ज्ञानं विज्ञानसहितं भक्तिवैराग्यबृंहितं ॥ आचक्ष्व मे रघुश्रेष्ठ वक्ता नान्योस्ति भूतले ॥ श्रीरामउवाच ॥ शृणु वक्ष्यामि
ते वत्स गुह्याद्गुह्यतमं परं ॥ यद्विज्ञाय नरो जह्यात्सद्यो वैकल्पिकं भ्रमं ॥ आदौ मायास्वरूपं ते वक्ष्यामि तदनंतरं ॥ ज्ञानस्य
साधनं पश्चात्ज्ञानं विज्ञानसंयुतं ॥ ज्ञेयं च परमात्मानं यत्ज्ञात्वा मुच्यते भयात् ॥ अनात्मनि शरीरादावात्मबुद्धिस्तु या भ
वेत् ॥ सैव माया तयैवासौ संसारः परिकीर्त्तितः ॥ रूपे द्वे निश्चिते पूर्वं मायायाः कुलनंदन ॥ विक्षेपावरणे तत्र प्रथमं कल्प
यज्जगत् ॥ लिंगाद्यब्रह्मपर्यंतं स्थूलसूक्ष्मविभेदतः ॥ अपरं त्वखिलं ज्ञानं रूपमावृत्य तिष्ठति ॥ मायया कल्पितं विश्वं परमा
त्मनि केवले ॥ रज्जौ भुजंगवद्भ्रांत्या विचारे नास्ति किंचन ॥ श्रूयते दृश्यते यद्यत्स्मर्यते वा नरैः सदा ॥ असदेव हि तत्सर्वं य
था स्वप्नमनोरथौ ॥ देह एव हि संसारवृक्षमूलं दृढं स्मृतं ॥ तन्मूलः पुत्रदारादिबंधः ते नान्यथात्मनः ॥ देहश्च स्थूलभूता
नां पंचतन्मात्रमेव च ॥ अहंकारश्च बुद्धिश्च इंद्रियाणि तथा दश ॥ चिदाभासो मनश्चैव मूलप्रकृतिरेव च ॥ एतत्क्षेत्र[illegible]
मिति ज्ञेयं देह इत्यभिधीयते ॥ एतैर्विलक्षणो जीवः परमात्मा निरामयः ॥ तस्य जीवस्य विज्ञाने साधनान्यपि मे शृणु ॥ जीव

पुण्येतुपुण्यकाननमंदिरेतः॥ अस्तिपंचवटीनाम्नाश्रमोगौतमीतटे॥ नेतव्यस्तत्रतेकालःशेषोर-
घुकुलोद्वह॥ तत्रैववहुकार्याणिदेवानांकुरुसत्पते॥ श्रुत्वातदगस्त्यसुभाषितंवचःस्तोत्रंचतत्वार्थस
मन्वितंविभुः॥ मुनिंसमाभाष्यमुदान्वितोययौ॥ प्रदर्शितंमार्गमशेषविद्धरिः॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउ
मामहेश्वरसंवादेआरण्यकांडेतृतीयोध्यायः॥ मार्गेव्रजन्ददर्शाथशैलशृंगमिवस्थितं॥ ददृंजटायुषंरा
मः किमेतदितिविस्मितः॥ धनुरानम्यसौमित्रेराक्षसोयंपुरःस्थितः॥ इत्याहलक्ष्मणंरामोहनिष्याम्यृषिभ
५८ क्षकं॥ तच्छ्रुत्वारामवचनंगृध्रराजस्तयपीडितः॥ वध्यार्होहंनतेरामपितुस्तेहंप्रियःसखा॥ जटायुनामभद्रं
तेगृध्रोहंप्रियकृत्तव॥ पंचवट्यामहंवत्स्यतवैवप्रियकाम्यया॥ मृगयायांकदाचित्तुप्रयातेलक्ष्मणेपिच॥
के सीताजनकन्यामेरक्षितव्याप्रयत्नतः॥ श्रुत्वातद्गृध्रवचनंरामःस्निह्मब्रवीत्॥ साधुगृध्रमहाराजत्वयैव भाग
कुरुमेप्रियं॥ अत्रैवमेसमीपस्थोनातिदूरेवनेवस॥ इत्यामंत्र्यतमालिंग्ययथौपंचवटींप्रभुः॥ लक्ष्मणेनसह ५८
भ्रात्रासीतयारघुनंदनः॥ गत्वातेगौतमीतीरेपंचवट्यांसुविस्तरं॥ मंदिरंकारयामासलक्ष्मणेनसुबुद्धिना॥
तत्रतेन्यवसन्सर्वेगंगायाउत्तरेतटे॥ कंदवपनसाम्रादिफलवृक्षसमाकुले॥ विविक्तेजनसंबाधवर्जिते
नेत्ररम्यस्थले॥ विनोदयन्जनकजांलक्ष्मणेनविपाचिता॥ यथापुरासुरवरोरामोदेवलोकइवामरः॥ कंद

49

ह्याभूरता॥ अविद्यावशगायेतुनित्यंसंसारिणश्चते॥ विद्याभ्यासरतायेतुनित्यमुक्तास्तएवहि॥ लोके
त्वद्भक्तिनिरतास्त्वन्मंत्रोपासकाश्चये॥ विद्याप्रादुर्भवेत्तेषांनेतरेषांकदाचन॥ अतस्त्वद्भक्तिसंपन्नामुक्ताए
वनसंशयः॥ त्वद्भक्त्यमृतहीनानांमोक्षःस्वप्नेपिनोभवेत्॥ किंरामबहुनोक्तेनसारंकिंचिद्ब्रवीमिते॥ सा
धुसंगतिरेवात्रमोक्षहेतुरुदाहृता॥ साधवःसमचित्तायेनिस्पृहाविगतैषिणः॥ दांताःप्रशांतास्त्वद्भक्तानिवृत्ता
खिलकामना॥ इष्टप्राप्तिविपत्त्योश्चसमाःसंगविवर्जिताः॥ संन्यस्ताखिलकर्माणःसर्वदाब्रह्मतत्पराः॥ य
मादिगुणसंपन्नाःसंतुष्टायेनकेनचित्॥ सत्संगमोभवेद्यर्हित्वत्कथाश्रवणेरति॥ समुदेतिततोभक्तिस्त्व
यिरामसनातने॥ त्वद्भक्तावुपपन्नायांविज्ञानंविपुलंस्फुटं॥ उदेतिमुक्तिमार्गोयमाद्यश्चतुरसेवितः॥ तस्मा
द्राघवसद्भक्तिस्त्वयिमेप्रेमलक्षणा॥ सदाभूयाद्धरेसंगस्त्वद्भक्तेषुविशेषतः॥ अद्यमेसफलंजन्मभवत्संद
र्शनादभूत्॥ अद्यमेक्रतवःसर्वेबभूवुःसफलाःप्रभो॥ दीर्घकालंमयातप्तमनन्यमतिनातपः॥ तस्यैहतपसो
रामफलंतवसदार्चनं॥ सदामेसीतयासार्द्धंहृदयेवसराघव॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिस्मृतिःस्यान्मेसदात्वयि॥
इतिस्तुत्वारमानाथंअगस्त्योमुनिसत्तमः॥ ददौचापंमहेंद्रेणरामार्थेस्थापितंपुरा॥ अक्षय्यौबाणतूणीरौखड्गौ
रत्नविभूषितः॥ जहिराघवभूभारंसर्वराक्षसमंडलं॥ यदर्थमवतीर्णोसिमाययामनुजाकृतिः॥ इतोयोजन

कृतांजलिरुवाचेदं ब्रह्मास्तोभगवानृषिः॥ त्वदागमनमेवाहं प्रतीक्षन्समवस्थितः॥ यथा क्षीरसमुद्रांते ब्रह्मणा
प्रार्थितः पुरा॥ भूमेर्भारापनुत्त्यर्थं रावणस्य वधाय च॥ तदादि दर्शनाकांक्षी तव राम तपश्चरन्॥ वसामि मुनिभिः
सार्द्धं त्वामेव परिचिंतयन्॥ सृष्टेः प्रागेक एवासीन्निर्विकल्पोनुपाधिकः॥ त्वदाश्रया त्वद्विषया माया ते शक्तिरुच्य
ते॥ त्वामेव निर्गुणं शक्तिरावृणोति यदा तदा॥ अव्याकृतमिति प्राहुर्वेदांतपरिनिष्ठिताः॥ मूलप्रकृतिरित्येके प्रा
हुर्मायेति केचन॥ अविद्या संसृतिर्बंधइत्यादि बहुधोच्यते॥ त्वया संक्षोभ्यमाणा सा महत्तत्त्वं प्रसूयते॥ महत्तत्त्वा
दहंकारः त्वया संचोदिताद्भूत्॥ अहंकारो महत्तत्त्वसंवृतस्त्रिविधोभवत्॥ सात्विको राजसश्चैव तामसश्चेति
५८ जायते॥ तामसात्सूक्ष्मतन्मात्राण्यासन्भूतान्यतः परं॥ स्थूलानि क्रमशो राम क्रमोत्तरगुणानि ह॥ राजसा
नीन्द्रियाण्येव सात्विकाद्देवता मनः॥ तेभ्योभवत्सूत्ररूपं लिंगं सर्वगतं महत्॥ ततो विराट् समुत्पन्नः स्थूलाद्भू
48 तकदंबकात्॥ विराजः पुरुषात्सर्वं जगत्स्थावरजंगमं॥ देवतिर्यग्मनुष्याश्च कालकर्मक्रमेण तु॥ त्वं रजोगुणतो
ब्रह्मा जगतः सर्गकारणं॥ सत्त्वाद्विष्णु[illegible] स्त्वमेवास्य पालकः सद्भिरुच्यते॥ लये रुद्रस्त्वमेवास्य त्वन्माया
गुणभेदतः॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या वृत्तयो बुद्धिजा गुणैः॥ तासां विलक्षणो राम त्वं साक्षी चिन्मयोव्ययः॥ स
स्त्वं लीलां यदा कर्तुमिच्छसि रघुनंदन॥ अंगीकरोषि मायां वै तदा त्वं गुणवानिव॥ राम माया द्विधा भाति विद्याविद्ये
ति ते सदा॥ प्रवृत्तिमार्गनिरता अवि द्यां [illegible] त्वद्भक्तिनिरता ये च ते वै वि
द्यावर्त्तिनः॥ निवृत्तिमार्गनिरता वेदांतार्थविचारकाः॥ [illegible]

प्रातरुत्थाय तेनागमदगस्त्यस्य मंडलं॥ सर्वर्तुफलपुष्पाढ्यं नानामृगगणैर्युतं॥ पक्षिसंघैश्च विविधैर्नादितं नंदनो
पमं॥ ब्रह्मर्षिभिर्देवर्षिभिः सेवितं मुनिमंदिरं॥ सर्वतो ललितं साक्षाद् ब्रह्मलोकमिवापरं॥ बहिरेवाश्रमस्याथ
स्थित्वा रामोऽब्रवीन्मुनिं॥ सुतीक्ष्ण गच्छ त्वं शीघ्रमागतं मां निवेदय॥ अगस्त्यमुनिवर्याय सीतया लक्ष्मणेन च॥
महाप्रसाद इत्युक्त्वा सुतीक्ष्णः प्रययौ गुरोः॥ आश्रमं त्वरया तत्र ऋषिसंघसमावृतं॥ उपविष्टं रामतत्त्वैर्वि
शेषेण समायुतं॥ व्याख्यानं राममंत्रार्थं शिष्येभ्यः स्वातिभक्तितः॥ दृष्ट्वागस्त्यं मुनिश्रेष्ठं सुतीक्ष्णः प्रययौ मुनिः
॥ दंडवत्प्रणिपत्याह विनयावनतः सुधीः॥ रामो दाशरथिर्ब्रह्मन् सीतया लक्ष्मणेन च॥ आगतो दर्शनार्थं
ते बहिस्तिष्ठति सांजलिः॥ अगस्त्यस्तदोवाच॥ शीघ्रमानीयतां वत्स रामं मम हृदि स्थितं॥ तमेव ध्यायमानोऽहं कांक्षमा
णोऽत्र संस्थितः॥ इत्युक्त्वा स्वयमुत्थाय मुनिभिः सहितो द्रुतं॥ अगस्त्यात्परया भक्त्या गत्वा राममथाब्रवीत्॥ आगच्छ
राम भद्रं ते दिष्ट्या तेऽद्य समागमः॥ प्रियातिथिर्मम प्राप्तोऽस्यद्य मे सफलं दिनं॥ रामोऽपि मुनिमायांतं दृष्ट्वा हर्षसमाकु
लः॥ सीतया लक्ष्मणेनापि दंडवत्पतितो भुवि॥ द्रुतमुत्थाप्य मुनिराट् राममालिंग्य भक्तितः॥ तद्गात्रस्पर्शजाह्लाद
स्रवन्नेत्रजलाकुलः॥ गृहीत्वा करमेकेन करेण रघुनंदनं॥ जगाम स्वाश्रमं हृष्टमनसा मुनिपुंगवः॥ सुखोपविष्टं सं
पूज्य पूजया बहुविस्तरं॥ भोजयित्वा यथान्यायं भोज्यैर्वन्यैरनेकधा॥ सुखोपविष्टमेकांते रामं शशिनिभाननं॥

रामनमसःपरतःस्थितस्य ॥ दृग्रूपमत्रत्त्वमसतामधिगोचरोपि त्वन्मंत्रपूतहृदयेषुसदाप्रसन्नः ॥ पश्यामि
रामनतकरूपमरूपिणोपिमायाविडंबनकृतंसुमनुष्यवेषं ॥ कंदर्पकोटिसुभगंकमनीयचापबाणंदयार्द्रनयनं
स्मितचारुवक्त्रं ॥ सीतासमेतमजिनांबरमप्रधृष्यंसौमित्रिणानियतसेवितपादपद्मं ॥ नीलोत्पलद्युतिम
नंतगुणंप्रशांतंमद्भागधेयमनिशंप्रणमामिरामं ॥ जानंतुरामतवरूपमशेषदेशकालाद्युपाधिरहितं
घनचित्प्रकाशं ॥ प्रत्यक्षतोद्यममगोचरमेतदेवरूपंविभातुहृदयेनपरंविकांक्षे ॥ इत्येवंस्तुवतस्तस्यरामः
सस्मितमब्रवीत् ॥ मुनेजानामितेचित्तंनिर्मलंमदुपासनात् ॥ अतोहमागतोद्रष्टुमहतेनान्यसाधनं ॥ मन्मंत्रो
पासकालोकेमामेवशरणंगताः ॥ निरपेक्षानान्यगतास्तेषांदृश्योहमन्वहं ॥ स्तोत्रमेतत्पठेद्यस्तुत्वत्कृतंमत्
प्रियंसदा ॥ सद्भक्तिर्मेभवेत्तस्यज्ञानंचविमलंभवेत् ॥ त्वंममोपासनादेवविमुक्तोसीहसर्वतः ॥ देहांतेम ४७
मसायुज्यंलप्स्यतेनात्रसंशयः ॥ गुरुंतेद्रष्टुमिच्छामिह्यगस्त्यंमुनिनायकं ॥ किंचित्कालंतत्रवस्तुंमनोमे
47 त्वरयत्यलं ॥ सुतीक्ष्णोपितथेत्याहश्वोगमिष्यसिराघव ॥ अहमप्यागमिष्यामिचिरादृष्टोमहामुनिः ॥ अ
थप्रातर्मुनिनासमेतोरामःससीतःसहलक्ष्मणेन ॥ अगस्त्यसंभाषणलोलमानसःशनैरगस्त्यानुजमंदि
रंययौ ॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेआरण्यकांडेद्वितीयोध्यायः ॥ अथरामःसुतीक्ष्णेनजानक्यालक्ष्मणे
नच ॥ अगस्त्यस्यानुजस्थानंमध्याह्नेसमपद्यत ॥ तेनसंपूजितःसम्यक्भुक्त्वामूलफलादिकं ॥ परेद्युः

षीणांमस्तकानिहि॥ राक्षसैर्भक्षितानीत्यापमन्हानांसमाधितः॥ अनिप्रायांमुनीनांतेपश्यंतोनुचरंतिहि॥ श्रुत्वा
वाक्यंमुनिनांसनयदैन्यसमन्वितं॥ प्रतिज्ञामकरोद्रामोवधायात्रोपरक्षसां॥ श्रीरामउवाच॥ अद्यसर्वेऋषिगणाज्ञा
ले २ नंतुममताषितं॥ सकलं[illegible]राक्षसकुलंनाशयिष्याम्यसंशयं॥ अद्यप्रारभ्यऋषयः सुखिनः संतुदंडके॥ एतदर्थमहं
जातोब्रह्मणाप्रार्थितःपुरा॥ योगमायाप्यसंजाता एषाजनकनंदनी॥ अनयालक्ष्मणेनापिकरिष्येराक्षसंक्षयं॥ इत्य
हि क्त्वामुनिभिःसार्द्धंचित्वाकान्तेउवासह॥ पूज्यमानःसदातत्रमुनिभिर्वनवासिभिः॥ जानक्यासहितोरामोलक्ष्मणेनस
मन्वितः॥ उवासकतिचित्तत्रवसुतीक्ष्णः॥ स्वयमागतः॥ अगस्त्यशिष्योरामस्यमंत्रोपासनतत्परः॥ विधिवत्पूज
यामासनतुत्वंकंठेनोचन॥ सुतीक्ष्णउवाच॥ त्वन्मंत्रजाप्यहमनंतगुणाप्रमेयसीतापतेशिवविरंचिसमाश्रि
तांघ्रे॥ संसारसिंधुतरणामलपादपोतरामाभिरामसततंतवदासदासः॥ मामद्यसर्वजगतामधिगोचरस्त्वंत्व
न्माययासुतकलत्रगृहांधकूपे॥ मग्नंनिरीक्ष्यमलपुंजमलपिंडमोहपाशानुवंधहृदयंस्वयमागतोसि॥ त्वंसर्वभूत
हृदयेषुकृतालयोपित्वन्मंत्रजाप्यविमुखेषुतनोषिमायां॥ त्वन्मंत्रसाधनपरेष्वपयातिमायासेवानुरूपफल
दोसियथाकृतानुरागः॥ विश्वस्यसृष्टिलयसंस्थितिहेतुरेकस्त्वन्माययात्रिगुणयाविधिरीशविष्णुः॥ नासीश
मोहितधीयाविविधाकृतीत्वंपश्यंविःसलिलपात्रगतोह्यनेकः॥ प्रसन्नतोऽद्यनवतस्वरणारविंदंपश्यामि

कल्याणंसीतासहायंसलक्ष्मणंतं॥कोवादयालुःस्मृतकामधेनुरन्योजगत्यांरघुनायकाद्दहो॥स्मृतोमयानित्य
मनन्यभाजाज्ञात्वाचमतिंमेस्वयमेवयातः॥पश्यन्त्विदानींद्विजेशोरामोदाशरथिःप्रभुः॥ब्रह्मास्त्वदेहंगच्छामि
वह्नौलोकमकल्मषः॥अयोध्याधिपतिर्नित्यंहृदयेराघवःसदा॥यद्वामांकेस्थितासीतामेघस्येवतडिल्लता॥
इतिरामंचिरंध्यात्वादृष्ट्वाचपुरतःस्थितं॥प्रज्वाल्यसहसावह्निंदग्ध्वापंचात्मकंवपुः॥दिव्यदेहधरःसाक्षाद्य
यौलोकपतेःपदं॥ततोमुनिगणाःसर्वेदंडकारण्यवासिनः॥आजग्मूराघवंद्रष्टुंशरभंगनिवेशनं॥दृष्ट्वामुनिस
मूहंतेजानकीरामलक्ष्मणाः॥प्रणेमुःसहसा[illegible]भूमौमायामानुष[illegible]रूपिणः॥आशीर्भिरभिनंद्याथरामं
४६ सर्वेहृदिस्थितं॥ऊचुःप्रांजलयःसर्वेधनुर्बाणधरंहरिं॥भूमेर्भारावतारायजातोसिब्रह्मणार्थितः॥जानीम
स्त्वांहरिंलक्ष्मींजानकींलक्ष्मणंतथा॥शेषांशंशंखचक्रेचभरतंसानुजंतथा॥अतश्चादौऋषीणांत्वंदुःखं
46 मोक्तुमिहार्हसि॥आगच्छयाम्योमुनिसेवितानिवनानिसर्वाणिरघूत्तमक्रमात्॥द्रष्टुंसुमित्रासुतजानकीभ् ४६
यांतदादयास्मासुदृढाभविष्यति॥इतिविज्ञापितोरामःकृतांजलिपुटैर्विभुः॥जगाममुनिभिःसार्द्धंद्रष्टुंमु
निवनानिसः॥ददर्शतत्रपतितान्यनेकानिशिरांसिसः॥अस्थिभूतानिसर्वत्ररामोवचनमब्रवीत्॥अ
स्थानिकस्मात्तानिकिमर्थंपतितानिवै॥केनवापातितानीतिपप्रच्छवंमुनीश्वराः॥तमूचुर्मुनयोरामरघ

मिरुजन्वोपशांतये॥त्वन्नामसंकीर्तनमेववाणीकरोतुमेकर्णपुटंत्वदीयं॥कथामृतंपानकरद्वयंतेपा
दारविंदार्चनमेवकुर्यात्॥शिरश्चमेपादयुगंप्रणामंकरोतुनित्यंभवदीयमेव॥नमस्तुभ्यंभगवतेविश्व
स्पानंदमूर्तये॥आत्मारामायरामायसीतारामायवेधसे॥प्रपन्नंपाहिमांरामयास्यामित्वदनुज्ञया॥देवलो
कंरघुश्रेष्ठमायामांमावृणोतुते॥इतिविज्ञापितस्तेनप्रसन्नोरघुनंदनः॥ददौवरंतदाप्रीतोविराधायमहामति
॥गच्छविद्याधराशेषमायादोषगुणोज्झितः॥त्वयामद्दर्शनात्सद्योमुक्तोज्ञानवतांवरः॥मद्भक्तिर्दुर्लभालोके
जाताचेन्मुक्तिदायका॥अतस्त्वंभक्तिसंपन्नःपरंयाहिममाज्ञया॥रामेणरक्षोनिधनंसुघोरंशापाद्विमुक्तिंवरदा
नमेव॥विद्याधरत्वंपुनरेवलब्ध्वारामंगृणन्नेतिनरोखिलार्थान्॥इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेउमामहेश्वरसंवा
देआरण्यकांडेप्रथमोध्यायः॥विराधेस्वर्गतेरामोलक्ष्मणेनचसीतया॥जगामशरभंगस्यवनंसर्वसुखावहं॥
शरभंगस्ततोदृष्ट्वारामंसौमित्रिणासह॥आयांतंसीतयासार्द्धंसत्वरादुत्थितःसुधीः॥अभिगम्यसुसंपूज्यविष्ट
रेषूपवेशयत्॥आतिथ्यमकरोत्तेषांकंदमूलफलादिभिः॥प्रीत्याहशरभंगोपिरामंभक्तिपरायणः॥बहुकालमिहै
वासंतपसेकृतनिश्चयः॥तवसंदर्शनाकांक्षीरामत्वंपरमेश्वरः॥अद्यमेतपसासिद्धंयत्पुण्यंबहुविद्यते॥तत्सर्वं
तवदास्यामिततोमुक्तिंव्रजाम्यहं॥समर्प्यरामस्यमहत्सपुण्यंफलेविरक्तःशरभंगयोगी॥चितिंसमारोह्यद
प्रभेदंरामंससीतंसहसाप्रणम्य॥ध्यायन्चिरंराममशेषहृत्स्थंदूर्वादलश्याममलंभुजांक्षं॥चीरांबरंस्निग्धजटा
बु

मागतौ घोरं वनं व्यालनिषेवितं॥ श्रुत्वा रक्षो वचो रामः स्मयमान उवाच तं॥ अहं रामस्त्वयं भ्राता लक्ष्मणो
ममसंमतः॥ एषा सीता मम प्राणवल्लभा वयमागताः॥ पितुर्वाक्यं पुरस्कृत्य परिशिष्यमार्यैर्नवादृशां॥ श्रुत्वा तद्रा
मवचनं अट्टहासमथाकरोत्॥ व्यादाय वक्त्रं वा कुंभं शूलमादाय सत्वरः॥ मां जानासि राम त्वं विराधं लोकविश्रु
तं॥ मद्भयान्मुनयः सर्वे त्यक्त्वा वनमितो गताः॥ यदि जीवितुमिच्छास्ति त्यक्त्वा सीतां निरायुधौ॥ पलायेतां न चे
त्तौ भक्षयामि युवामहं॥ इत्युक्त्वा राक्षसः सीतामादातुमभिदुद्रुवे॥ रामश्छित्त्वा तद्बाहू शरेण प्रहसन्निवा॥ त
तः परितोऽभ्याव्यादाय विकटं मुखं॥ राममभ्यद्रवद्रामश्छित्त्वा द परिधावतः॥ पदद्वयं विराधस्य तदद्भुतमिवाभ
८५ वत्॥ ततः सर्पइवास्येन ग्रसितुं राममापतत्॥ ततोऽर्द्धचंद्राकारेण बाणेनास्य महीक्षितः॥ चिच्छेदस्य शिरो येन प ८५
पात धरणीतले॥ ततः सीतां समालिंग्य प्रशशंस रघूत्तमं॥ ततो दुंदुभयो नेदुर्दिवि देवगणेरिताः॥ ननृतुश्चाप्स
रो दृष्ट्वा जगुर्गंधर्वकिंनराः॥ विराधकायादतिसुंदराकृतिर्विभ्राजमानो विमलांबरावृतः॥ प्रतप्तचामीकरवी
45
[illegible] रुनृपेण द्दृष्टरूपतामेगामनेरविर्ययणा॥ प्रणम्य रामं प्रणतार्तिहारिणं॥ भवप्रवाहोपरमं गुणाकरं॥ प्रणम्य
नृपः प्रणनाम दंडवत्प्रपन्नसर्वार्तिहरं प्रसन्नधीः॥ श्रीराम राजीवदलायताक्ष विद्याधरोऽहं विमलप्रकाशः
दुर्वाससा कारणकोपमूर्तिना शप्तः पुरा सोऽद्य विमोचितस्त्वया॥ इतः परं त्वच्चरणारविंदयोः स्मृतिः सदा

सर्वे वैश्यपुरं त्वरयाश्रमं ॥ ततो ति विपिनं घोरं झिल्लिकारवनादितं ॥ नानामृगगणाकीर्णं सिंहव्याघ्रादिभि
र्वृतं ॥ राक्षसैर्घोररूपैश्च सेवितं रोमहर्षणं ॥ प्रविश्य विपिनं घोरं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ इतः परं प्रयत्नेन
गंतव्यं वचनेन मे ॥ धनुः गुणेन शरं ज्ञात्वा तूणानपि करे धृतः ॥ अग्रे यास्याम्यहं पश्चात्त्वमवैदेहि धनुर्धर
आवयोर्मध्यगा सीता मायेवात्मपरात्मनोः ॥ वक्षाम्यारयेत्सर्वे च दुष्टरक्षो भयं महत् ॥ विद्यते दण्डकार
ण्येऽस्मिंस्तं पूर्वमरिंदम ॥ इत्येवं भाषमाणौ तौ गमतुः सार्द्धयोजनं ॥ तत्रैकां पुष्करिणीं पश्यतेकह्लारकुमुदोत्प
लैः ॥ अंबुजैः शीतलोदेन शोभमानां च दृष्टपतः ॥ तत्समीपमथागम्य पीत्वा तत्सलिलं शुभं ॥ कुसुमेनि ३
त्यास्य सेवृक्षच्छायामुपाश्रिता ॥ ततो ददृशुरायांतं महासत्त्वं भयानकं ॥ करालदंष्ट्रवदनं भीषयंतं स्वगा
र्जितैः ॥ वामांशेन्यस्तशूलाग्रग्रंथितानेकमानुषं ॥ नक्षयंतं गजं व्याघ्रं महिषं वनगोचरं ॥ अपरोपितधनु
ष्कृत्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ पश्य भ्रात महाकायो राक्षसोयमुपागतः ॥ आयात्यभिमुखं वेगेन भीतिं एनमय
मावहन् ॥ सज्जीकृत्य धनुस्तिष्ठ मा नैर्जनकनंदिनि ॥ इत्युक्त्वा बाणमादाय स्थितो राम इवाचलः ॥ स तु दृष्ट्वा
र मानायं लक्ष्मणं जानकी तदा ॥ अट्टहासं ततः कृत्वा भीषयन्निदमब्रवीत् ॥ कौ युवां चापतूणीरजटावल्क
लधारिणौ ॥ मुनिवेषधरौ बालौ स्त्रीसहायौ सुदुर्मदौ ॥ सुंदरौ वनमेवत्र प्रविष्टौ कमलोपमौ ॥ किमर्थं

ध्यात्वा तं रामं सीतासमन्विते लक्ष्मणेऽनुव्रते रामं पुनः प्राह कृताञ्जलिः राम त्वमेव भुवनानि वि
धाय तेषां संरक्षणाय सुरमानुषतिर्यगादीन् देहान्बिभर्षि न च देहगुणैर्विलिप्तस्त्वत्तो विभेत्य
खिलमोहकरी च माया ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकांडे नवमोऽध्या
यः ॥ अध्यात्मरामचरिते अयोध्याकांडे नवैव सर्गाः सप्तशतानि श्लोकाः पुण्यमोक्षप्रदाः पुंसां इत्ययो
ध्याकांड समाप्तः ॥ अथ अरण्यकांड प्रारंभः ॥ अथ तत्र दिनं स्थित्वा प्रभाते रघुनंदनः ॥ स्नात्वा
मुनिं समामंत्र्य प्रयाणायोपचक्रमे ॥ मुनेगाश्रमहेसर्वे मुनिमंडलमंडिते ॥ विपिनं दंडकं यत्र त्वमातप्रमि
हार्हसि ॥ मार्गप्रदर्शनार्थाय शिष्यान्दातुमर्हसि ॥ श्रुत्वा रामस्य वचनं प्रहस्यात्रिर्महायशाः ॥ सि रा:
४४ र्वेषां मार्गद्रष्टा त्वं तव को मार्गदर्शकः ॥ तथापि दर्शयिष्यंति तव लोकानुसारिणः ॥ इति शिष्यान्समा
दिश्य स्वयं किंचित्तमन्वगात् ॥ रामेण वारितः प्रीत्या अत्रिः स्वभवनं ययौ ॥ क्रोशमात्रं ततो गत्वा दद
र्श महतीं नदीं ॥ अत्रेः शिष्याननु वाचेदं रामो राजीवलोचनः ॥ नद्याः संतरणे कश्चिदुपायो विद्यते न
वा ॥ ऊचुः सुविद्यते नौका सुदृढा रघुनंदन ॥ तारयिष्यामहे युष्मान्वयमेव क्षणादिह ॥ ततो ना ४४
वि समारोप्य सीतां राघवलक्ष्मणौ ॥ क्षणात्संतारयामासुर्नदीं मुनिकुमारकाः ॥ रामाभिनंदिताः

द श्री

रम

नत्वा कृता: चित्रकूटे स्थितं ज्ञात्वा सीतया लक्ष्मणेन ते दृष्ट्वा तत्र जनसंबाधं रामस्त्यक्त्वा जतं गिरिं दंड
कारण्यगमने कार्यमनुचिंतयन् अन्वयात्सीतया भ्रात्रा त्र्यत्रेराश्रममुत्तमं सर्वसुखसंवा
सेजनसंबाधवर्जितं गत्वा मुनीमुपासीनं प्रासयतेतपावनं दंडवत्प्रणिपत्याह रामोहमभिवा
दयेत् पितुराज्ञां पुरस्कृत्य दंडकाननमागत: वनवासमिषेणापि धन्योहं दर्शनात्तव श्रुत्वा रा
मस्य वचनं ज्ञात्वा रामं हरिं परं पूजयामास विधिवद्भक्त्या परमया मुनि: वन्यै: फलै: कृतातिथ्यं स पप्ये
पविष्टं रघूत्तमं सीतां च लक्ष्मणं चैव संतुष्टो वाक्यमब्रवीत् भार्या मेऽतीव संहृष्टा ह्यनसूयेति वि
श्रुता तपश्चरंती सुचिराद्धर्मज्ञा धर्मवत्सला अंत: तिष्ठति तां सीता पश्यत्वरिनिषूदन त
थेति जानकी प्राह रामो राजीवलोचन: गच्छ देवि नमस्कृत्य शीघ्रमेहि पुन: शुभे तथेति राम
वचनं सीता चापि तदाकरोत् दंडवत्पतितामग्रे सीतां दृष्ट्वाति हृष्टधी: अनसूया समालिंग्य
वत्से सीते सादरं दिव्ये ददौ कुंडले द्वे निर्मिते विश्वकर्मणा दुकूले ददौ तस्यै निर्मले च क्रि संयु
ता अंगरागं च सीतायै ददौ दिव्यं शुभानना नत्यक्ष्यतेंगशोभा हांह्यनेकमलानने पति
व्रतं पुरस्कृत्य राम मन्वेहि जानकि कुशली राघवो यातु त्वया सह पुनर्गृह भोजयित्वा य

न्य

मब्रवीत् । यदुक्तं मां महाभागेनान्न तं सत्यमेव तत् । मयैव प्रेरिता वाणी तव वक्त्राद्विनिर्गता । देवकार्यार्थसि
४३ द्ध्यर्थं अत्र दोषः कुतस्तव । गच्छस्व हृदि मां नित्यं भावयंती दिवानिशं । सर्वत्र विगतस्नेहा मद्भक्त्या मोक्ष्यसे
चिरात् । अहं सर्वत्र समदृक् द्वेष्यो वा प्रिय एव वा । नास्ति कल्पतरोरिव भजतोनुभजाम्यहं । मन्मायामोहि
तधियो मामम्ब मनुजाकृतिं । सुखदुःखाद्यनुगतं जानंति न तु तत्वतः । दिष्ट्या मद्गोचरं ज्ञानमुत्पन्नं ते भवा
पहं । स्मरंती तिष्ठ भवने लिप्यसे न च कर्मभिः । इत्युक्ता सा परिक्रम्य रामं सानंदविस्मया । प्रणम्य शत
शो भूमौ ययौ गेहं मुदान्विता । भरतस्तु सहामात्यैर्मातृभिर्गुरुणा सह । अयोध्यामगमच्छीघ्रं राममेवानु
चिंतयन् । पौरजानपदान्सर्वानयोध्यायां मुदा रथी । स्थापयित्वा यथान्यायं नंदिग्रामं ययौ स्वयं । त
त्र सिंहासने नित्यं पादुके स्थाप्य भक्तितः । पूजयित्वा यथा रामं गंधपुष्पाक्षतादिभिः । राजोपचारैरखि
लैः प्रत्यहं नियतव्रतः । फलमूलाशनो दांतो जटावल्कलधारकः । अधःशायी ब्रह्मचारी शत्रुघ्नसहि
तस्तदा । राजकार्याणि सर्वाणि यावंति पृथिवीपतेः । तानि पादुकयोः सम्यक् निवेदयति राघवः । गण
यन्दिवसान्नेव रामागमनकांक्षया । स्थितो रामार्पितमनाः साक्षाद्ब्रह्ममुनिर्यथा । रामस्तु चित्रकूटा
द्रौ न्यवसन्मुनिसेवितः । सीतया लक्ष्मणेनापि किंचित्कालं मुदावसत् । नागराश्च सदा यांति रामदर्श ४३

ग्याविष्टः साष्टांगं प्रणपत्य च कृतांजलीपुटो भूत्वा वचनं चेदमब्रवीत् भरत उवाच पादुके देहि राजेंद्र राज्या-

य तव पूजिते तयोः सेवां करोम्येव यावदागमनं तव इत्युक्त्वा पादुके दिव्ये योजयामास पादयोः रामस्य तद्

दौ रामो भरताया तिनन्दितः गृहीत्वा पादुके दिव्ये भरतो रत्नभूषिते रामं पुनः परिक्रम्य प्रणनाम पुनः पु-

नः भरतः पुनराहेदं भक्त्यागद्गदया गिरा नवपंचसमान्ते तु प्रथमे दिवसे यदि नागमिष्यसि चेद्राम प्र-

विशामि महावलं वाढमित्येव तं रामो भरतं सैन्यवर्त्तयत् ससैन्यः सवसिष्ठश्च शत्रुघ्नसहितः सुधीः सर्वा

श्रमेतु स्थिः सार्द्धं गमनायोपचक्रमे कैकेयी राममेकांते सवक्त्रेत्रजलाकुला प्रांजलिः प्राह हे राम तव राज्य

विघातनं कृतमया दुष्टधिया मायया ते विमोहिता क्षमस्व मम दौरात्म्यं क्षमासारा हि साधवः त्वं सा-

क्षाद्विष्णुरव्यक्तः परमात्मा सनातनः मायामानुषरूपेण मोहयस्यखिलं जगत् त्वयैव प्रेरितो लोकः कुरुते

साधुसाधु वा त्वदधीनमिदं विश्वमस्वतंत्रं करोति किं यथा कृत्रिमनर्त्तक्यो नृत्यंति कुहकेच्छया त्वदधी-

नातथा माया नर्त्तकी वहुरूपिणी त्वयैव प्रेरिताहं च देवकार्यं करिष्यता पापिष्ठं पापमनसा कर्माचरम-

िदम् अद्य दृष्टोऽसि मम देवानामप्यगोचरः पाहि विश्वेश्वरानंत जगन्नाथ नमोऽस्तु ते छिंधि स्नेहम-

यं पाशं पुत्रवित्तादिगोचरं त्वज्ज्ञानामलखड्गेन त्वामहं शरणं गता कैकेय्या वचनं श्रुत्वा रामः सस्मित

ती २

४२

इत्युदीरितमाकर्ण्य रामस्य भरतोऽब्रवीत् तथैवं वीरवस्त्रेणो वने वत्स्यामि सुव्रत चतुर्दशसमास्त्वं तु राज्यं
कुरु यथासुखं श्रीराम उवाच पित्रा दत्तं तवैवैतद्राज्यं मह्यं वनं ददौ मत्सत्यं यदि त्वं कुर्यामसत्यं पूर्ववत्स्थि
तं भरत उवाच अहमप्यागमिष्यामि सेवेऽहं लक्ष्मणो यथा नोचेत्प्रायोपवेशेन त्यक्ष्याम्येतत्कलेवरं
इत्येवं निश्चयं कृत्वा दर्भेषु नास्तीर्य वाग्यतः मनसापि विनिश्चित्य प्राङ्मुखोपविवेश सः भरतस्यापि निर्बं
धं दृष्ट्वा रामोऽपि विस्मितः नेत्रान्तसंज्ञां गुरवे चकार रघुनन्दनः एकान्ते भरतं प्राह वसिष्ठो ज्ञानिनां वरः
वत्स गुह्यं शृणुष्वेदं मम वाक्यात्सुनिश्चितं रामो नारायणः साक्षाद्ब्रह्मणा याचितः पुरा रावणस्य वधा
र्थाय जातो दशरथात्मजः योगमायापि सीतेति जाता जनकनन्दिनी शेषोऽपि लक्ष्मणो जातो राममन्वे
ति सर्वदा रावणं हन्तुकामास्ते गमिष्यन्ति न संशयः कैकेय्या वरदानादि यद्यन्निष्ठुरभाषणं सर्वं देवकृतं
नोचेदेवं सा भाषेत कथं तस्मात्त्यज राघवं तात रामस्य विनिवर्तने निवर्तस्व महासैन्यो मातृभिः सहि
तः पुरं रावणं सकुलं हत्वा शीघ्रमेवागमिष्यति इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं भरतो विस्मयान्वितः गत्वा स
मीपं रामस्य विस्मयोत्फुल्ललोचनः भरतो ददर्श श्रीरामं ब्रह्मांडमंडले अतसीपुष्पसंकाशं पीतवास
समुन्नतं चतुर्भुजं शंखचक्रगदापंकजधारिणं प्रकृत्या सहितं रामं सीतया योगमायया दृष्ट्वैवं विस्म

४२

जेत्ने उपविष्टंसमागम्यभरतोराममब्रवीत् राम राम महाभागस्वात्मानमभिषेचय राज्यंपालयपैत्रं
तेज्येष्टस्त्वंमेपितायथा क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रजापरिपालनं इष्ट्वायज्ञैर्बहुविधैःपुत्रानुत्पाद्यतंतवे
राज्येपुत्रंसमारोप्यगमिष्यसितपोवनं इदानींवनवासस्यकालोनैवप्रसीदमे मातुर्मेदुःकृतंकिंचित्स्मर्तुं
नार्हसिपाहिनः इत्युक्त्वाचरणौभ्रातुःशिरस्याधायभक्तितः रामस्यपुरतःसाक्षाद्दंडवत्पतितोभुवि उ
त्थाप्यराघवःशीघ्रमारोप्यांकेतिभक्तितः उवाचभरतंरामःस्नेहार्द्रनयनःशनैः शृणुवत्सप्रवक्ष्यामित्वयो
क्तंतत्तथैवतत् किंतुमामब्रवीत्तातोनववर्षाणिपंचच उषित्वादंडकारण्येपुरंपश्चात्समाविश इदानींभरता
येदंराज्यंदत्तंमयाखिलं ततःपित्रैवसुव्यक्तंराज्यंदत्तंतवैवहि दंडकारण्यराज्यंमेदत्तंपित्रातथैवच अतःपि
तुर्वचःकार्यमावाभ्यामतियत्नतः पितुर्वचनमुल्लंघ्यस्वतंत्रोयस्तुवर्त्तते सजीवन्नेवमृतकोदेहांतेनि
रयंव्रजेत् तस्माद्राज्यंप्रशाधित्वंवयंदंडकपालकाः भरतस्त्वब्रवीद्रामंकामुकोमूढधीःपिता स्त्रीजि
तोभ्रांतहृदयउन्मत्तोयदिवक्ष्यति तत्सत्यमितिनग्राह्यंभ्रांतवाक्यंयथासुधीः श्रीरामउवाच नस्त्री
जितःपिताब्रूयान्नकामीनैवमूढधीः पूर्वंप्रतिश्रुतंतस्मैसत्यवादीददौभयात् असत्याद्भीतिरधि
कामहतांनरकादपि करोमीत्यहमप्येतत्सत्यंतस्मैप्रतिश्रुतं कथंवाक्यमहंकुर्यामसत्यंराघवोपिसन्

कौपरिसंचिविश्यपुनः पुनः संपरिषस्वजेविभुः ॥ अथ ता मातरः सर्वाः सर्वाः समाजग्मु[illegible]रा व्यिताः ॥ रा
घवं दृष्ट्वा कामास्तास्त षार्ता गोर्यथा जले ॥ रामः स्वमातरं वीक्ष्य दुःखमुत्पाद्य पादयो ॥ ववंदे साश्रुपुत्रमा
लिंग्यातीव दुःखिता ॥ इतरासांस्व तथा नत्वा जननीं रघुनंदनः ॥ ततः समागतं दृष्ट्वा वसिष्ठं रघुनंदनः ॥
साष्टांगं प्रणपत्याह धन्योस्मीति पुनः पुनः ॥ यथार्हमुपवेश्याथ पा[illegible]हृत्स्य वीनिवरघूद्वहः ॥ पितामे कुशली किं
वा मां किमाह तिदुःखितः ॥ वसिष्टस्तमुवा[illegible]तिरघुनंदनः ॥ त्वद्वियोगाधितप्तात्मा त्वामेव परिचिंत
यन् ॥ रामरामेति सीतेति लक्ष्मणेति ममार ह ॥ श्रुत्वा त्वकर्णशूलाभं गुरोर्वचनमंजसा ॥ हा हतोस्मीति प
तितो रुदन्रामः सलक्ष्मणः ॥ ततो नु रुरुदुः सर्वा मातरश्च तथापरे ॥ हा तात मां परित्यज्य प्कगतोसि घृ
४१ णाकरः ॥ अनाथोस्मि महाबाहो मां को वा लालयेदितः ॥ सीता च लक्ष्मणश्चैव विलेपतुरतोनुगं ॥ वसिष्ठः शां
तवचनैः शमयामास तं शुचं ॥ ततो मंदाकिनीं गत्वा स्नात्वा ते वीतकल्मषाः ॥ राज्ञे तु जलं तत्र सर्वे ते जल ६८ ४१
कांक्षिणे ॥ पिंडान्निर्वापयामास रामो लक्ष्मणसंयुतः ॥ इंगुदीफलपिण्याकरचितान्समधुप्लुतान् ॥ वयं
प[illegible]दत्ताः पितरस्तद्दत्ता स्मरतिनादिताः ॥ इति दुःखाश्रुपूर्णाक्षो पुनः स्नात्वा गृहं ययौ ॥ सर्वे रुदित्वा सुचिरं
स्नात्वा जग्मुस्तथाश्रमं ॥ तस्मिंस्तु दिवसे सर्वे उपवासं प्रचक्रिरे ॥ ततः परेद्युर्विमले स्नात्वा मंदाकिनी

द्रष्टिमंडलं ॥ कुत्रास्ते सीतया सार्द्धं लक्ष्मणेन रघूत्तमः ॥ चित्रकूटगिरेः पश्चाद्गंगाया उत्तरे तटे ॥ विविक्ते रामस
दनं रम्यं काननमंडितं ॥ सफलै राम्रपनसैः कदलीखंडसंवृतं ॥ चंपकैः कोविदारैश्च पुन्नागैः बहुलैस्त
सथाः ॥ एवं दर्शितमार्गोऽसौ मुनिभिर्भरतो गतः ॥ दृष्ट्वा ध्येयो रघुश्रेष्ठश्च वने ऽमं विंणासद ॥ ददर्श दूराद्ध्वजति
न्नासुरं स्तुवं रामस्याश्रमे मुनिवृंदसेवितं ॥ वृक्षाग्रसंलग्नसुवल्कलाजिनं रामाभिरामं भरतः स सानुजः ॥
इति श्रीमदध्यात्मरामायणेऽयोध्याकांडेऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ अथ गत्वाश्रमपदं समीपं भरतो मुदा सी
तारामपदैर्युक्तं पवित्रमतिशोभनं ॥ स तत्र वज्रांकुशवारिजांकितध्वजादिचिह्नानि पदानि सर्वतः ॥ दद
र्श रामस्य भुवोऽतिमंगलान्यचेष्टयत्पादरजःसु सानुजः ॥ अहो सुधन्योऽहमहो निरामपदारविंदांकि
तभूतलानि ॥ पश्यामि यत्पादरजो विमृग्यं ब्रह्मादिदेवैः श्रुतिभिश्च नित्यं ॥ इत्यद्भुतप्रेमरसप्लुताशयो
विगाढचेता रघुनाथभाववैः ॥ आनंदजाश्रुस्नपितस्तनांतरः शनैर्ययौ आश्रमसन्निधिं हरेः ॥ स तत्र दृ
ष्ट्वा रघुनाथमास्थितं दूर्वादलश्यामलमायतेक्षणं ॥ जटाकिरीटं नववल्कलांबरं प्रसन्नवक्त्रं तरु
णारुणद्युतिं ॥ विनोदयंतं जनकात्मजां तदा सौमित्रिणा सेवितपादपंकजं ॥ तदाभिदुद्राव रघूत्तमं शुचा
तत्पादयुग्मं च त्वराश्रितोऽग्रहीत् ॥ रामस्तमाकृष्य सुदीर्घबाहुर्दोभ्यां परिष्वज्य सिषिंच नेत्रजैः जलैरंका
सिं ॥

र्तमानसः त्रातुमर्हसिमां देवशुद्धोवाशुद्धमेवच समराजेनकिंस्वामिन्रामेतिष्ठतिराजनि किंकरोहंमुनिश्रेष्ठ
श्रीरामचंद्रस्यशाश्वतः यतोगत्वामुनिश्रेष्ठरामस्यचरणांतिके पतित्वाराज्यसंभारान्समर्प्यात्रैवराघवं ॥ अ
निषिंच्यवसिष्ठाद्यैःपौरजानपदैःसह नेष्येयोध्यांरमानाथंदासोसेवेतिनीचवत् इत्युदीरितमाकर्ण्यभरत
स्यवचोमुनिः आलिंग्यमूर्द्धिघ्रायप्रशशंससविस्मयः वत्सज्ञातंपुरैवैतत्तवविघ्नंज्ञानचक्षुषा माशुचस्त्वं
७ त्वंपरोन्नतःश्रीरामेलक्ष्मणादपि आतिथ्यंकर्तुमिच्छामिसैन्यस्यतवानघ अद्यभुक्त्वाससैन्यस्त्वंश्वोगंतारा
मसन्निधिं यथाज्ञापयतिभवांस्तथेतिभरतोब्रवीत् भरद्वाजस्तदापःस्पृष्ट्वामौनीहोमगृहेस्थितः दध्यौका
मदुघांकामवर्षिणींकामदांमुनिः ॥ आगतास्मिरणादेवततःकामानपूरयत् ॥
[illegible] सउक्तामधुकसर्वंयथाकामयथालौकिकं भरतस्यससैन्यस्ययथेष्टंचमनोरथं तथाववर्षसकलं ६०
तृप्तास्तेसर्वेसैनिकाः वसिष्ठपूजयित्वाग्रेशास्त्रदृष्टेनकर्मणा पश्चात्ससैन्यंभरतंतर्पयामाससयोगिराट् उ
षित्वादिनमेकंतेआश्रमेस्वर्गसन्निभे आमंत्र्यचपुनःप्रातर्भरद्वाजंमहाभुजः भरतस्तत्कृतानुज्ञःप्रय
यौरामसन्निधिं चित्रकूटमनुप्राप्यदूरेसंस्थाप्यसैनिकान् रामंसंदर्शनाकांक्षीप्रययौभरतस्स्वयं शत्रु
घ्नेनसुमंत्रेणगुहेनचपरंतपः तपस्विमंडलंसर्वं विचिन्वानोन्यवर्तयत् सदृष्ट्वारामभुवनमप

नमस्कृत्वाप्रययौपश्च
ज्ञानसरज्ञीनोसः
भरद्वाजकृतानुज्ञो
क्षीपार्थैःसमंत्रिभिः

नस्यमपिहृष्टधीः अहं रामस्य दासा ये तेषां दासस्य किंकरः यदि स्यां सफलं जन्म मम नूपात्र संशयः
भ्राता तीनास्ति यदि तत कथय स्वमारिवलं यत्र तिष्ठति विनत्राक्षो गच्छाम्यानेतुमंजसा गुहस्तं मुद्द्द्रयं ता त्वास्ते
हृमणाब्रवीत् देव त्वमेव धन्योसि यस्य ते न तिरीदृशी रामे राजीवपत्राक्षे सीतायां लक्ष्मणे तथा चित्रकू
टाद्रिनिकटे मंदाकिन्या विदूरतः मुनीनामाश्रमपदे रामस्तिष्ठति सानुजः जानक्या सहितानंदात्सुखमा
स्ते किल प्रभुः तत्र गच्छाम हे शीघ्रं गंगां तर्तुमिहार्हसि इत्युक्त्वा त्वरितं गत्वा नावः पंचशतानि हू समानयत्स
सैन्यस्य तर्तुं गंगां महानदी स्वयमेवानिनायैकां राजनावं गुहस्तदा आरोप्य भरतं तत्र शत्रुघ्नं राममातृ
रं वसिष्ठं च तथान्यत्र कैकेयीं चान्ययोषितः तीर्त्वा गंगां ययौ शीघ्रं भरद्वाजाश्रमं प्रति दूरे स्थाप्य महासैन्यं
भरतः सानुजो ययौ आश्रमे मुनिमासीनं ज्वलंतमिव पावकं दृष्ट्वा ननाम भरतः साष्टांगमतिभक्तितः
ज्ञात्वा दाशरथिं प्रीत्या पूजयामास मौनिराट् पप्रच्छ कुशलं दृष्ट्वा जटावल्कलधारिणं राज्यं प्रशासतस्तेद्य कि
मेतद्वल्कलादिकं आगतोसि किमर्थं त्वं विपिनं मुनिसेविते भरद्वाजवचः श्रुत्वा भरतः साश्रुलोचनः सर्वं जा
नासि भगवन् सर्वभूताशयस्थितः तथापि पृच्छसे किंचित्तवानुग्रह एव मे कैकेय्या यत्कृतं कर्म रामराज्यविघा
तनं वनवासादिकं वापि न हि जानामि किंचन भवत्पादयुगं मेद्य प्रमाणं मुनिसत्तम इत्युक्त्वा पादयुगलं मुनेः स्पृष्ट्वा

तःसर्वतोदिशः इतिसर्वान्समादिश्यगुहोभरतमागतः उपायनानिसंगृह्यविविधानिबहूनिच प्र
ययौज्ञातिभिःसार्द्धंबद्धतूणैर्विविधायुधैः निवेद्योपायनान्यग्रेभरतस्यसमंततः दृष्ट्वाभरतमासीनंसा
नुजंसहमंत्रिभिः चीराम्बरंघनश्यामंजटामुकुटधारिणं राममेवानुशोचंतंरामरामेतिवादिनं नामाम
शिरसाभूमौगुहोहमितिचाब्रवीत् शीघ्रमुत्थाप्यभरतोगाढमालिंग्यसादरं पृष्ट्वानामयमव्यग्रःसखा
यमिदमब्रवीत् भ्रातस्त्वंराघवेणात्रसमेतःसमवस्थितः रामेणालिंगितःसार्द्रनयनेनामलात्मना
धन्योसिकृतकृत्योसियत्त्वयापरिभाषितः रामोराजीवपत्राक्षो●लक्ष्मणेनचसीतया यत्ररामस्त्वया
दृष्टःतत्रमांनयसुव्रत सीतयासहितोयत्रसुप्तस्तद्दर्शयस्वमे तंरामस्यप्रियतमोभक्तिमानसिना
संस्मृत्य गयवान् इतिसंस्मृत्यरामंसाश्रुविलोचनः गुहेनसहितस्तत्रयत्ररामस्थितोनिशि ययौददर्शशयन
३८५ स्थलंकुशसमावृतं सीताभरणसंलग्नंस्थानेविंदुभिरंचितं दुःखसंतप्तहृदयोभरतःपर्यदेवयत् अ ३८५
होतिसुकुमारीयासीताजनकनंदनी प्रासादेरत्नपर्यंकेकोमलास्तरणेशुभे रामेणसहिताशेतेसाकथं
कुशसंस्तरे सीतारामेणसहितादुःखेनममदोषतः धिग्मांजातोसिकैकेय्यांपापराशिसमोमतः मन्नि
मित्तमिदंक्लेशंरामस्यपरमात्मनः अहोतिसफलंजन्मलक्ष्मणस्यमहात्मनः राममेवसदान्वेतिव

सन्निमानवित्राद्दितुः तत्रासनेसमासीनस्वतुर्मुखस्वापरः आनीयभरतंतत्रउपवेश्यसहानुजं अब्रवीद्वचनं
देशकालोचितमरिंदमं वत्सराज्येनिषिद्धपामरत्वामद्यपितृशासनात्कैकेय्यायाचितराज्यंत्वदर्थेपुरुषर्षभ सत्य
संधोदशरथःप्रतिज्ञायददौकिल अभिषेकोनवत्सत्वद्यमुनिभिर्मंत्रपूर्वकं तच्छ्रुत्वाभरतोप्याहममराज्येन
किंमुने रामोराजाधिराजस्त्ववयंतस्यैवकिंकरा सुप्रभातेगमिष्यामिरामसमानेतुमंजसा अहंपूर्यंमातरस्वकैकेयी
राक्षसीविना हनिष्याम्यधुनैवाहंकैकेयींमातृगंधिनी किंतुमांनोरघुश्रेष्ठःस्त्रीहंतारंसहिष्यति ततःस्वकृते
गच्छामिपादचारेणदंडकान् शत्रुघ्नसहितस्तूर्णंयूयंगच्छतुवानवा रामोयथावनंयातस्तथाहंवल्कलांबरः
फलमूलकृताहारःशत्रुघ्नसहितःमुने भूमिशायीजटाधारीयावद्रामोनिवर्तते इतिनिश्चित्यभरतस्तूष्णी
मेवावतस्थिवान् साधुसाध्वितितंसर्वेप्रशंसंतोसमुदान्विताः ततःप्रभातेभरतेगच्छंतंसर्वसैनिकाः अनज
ग्मुःसुमंत्रेणनोदिताःसाश्वकुंजराः कौशल्याद्याराजदारावसिष्ठप्रमुखाद्विजा छादयंतोनुवंसर्वेपृष्ठतःपा
र्श्वतोगमन्ततः शृंगवेरपुरंगत्वागंगाकूलेसमंततः उवासमहतीसेनाशत्रुघ्नपरिचोदिताः आगतंभरतंश्रु
त्वागुहःशंकितमानसः महत्यासेनयासार्द्धमागतोभरतःकिल पापंकर्तुंनचायातिरामस्यविदितात्मनः
गत्वातद्धृदयंज्ञेयंयदिशुद्धस्तरिष्यति गंगांनोचेत्समाकृष्यनावतिष्ठंतुसायुधाः ज्ञातयोमेसमायत्ताःपश्यं

त्पयस्तव देहीप्राक्तनेदेहोत्थकर्मणा देहवान्पुनः तेहेहोत्येन च पुनरेवं देहःसदात्मनः यथा त्यजति वै
जीर्णंवासो गृह्णाति नूतनं तथा जीर्णं परित्यज्य देही देहं पुनर्नवं भजत्येवसदा तत्र शोकस्यावसरः कुतः
आत्मा न म्रियते नैव जायते वर्द्धते न च षड्भावरहितोनंतः सत्यप्रज्ञानविग्रहः आनंदरूपो बुद्ध्यादिसं
गीलय विवर्जितः एक एव परो ह्यात्मा ह्यद्वितीयोः समोस्थिरः इत्यात्मानं दृढं ज्ञात्वा त्यक्त्वा शोकं कुरु क्रि
यां तैलद्रोण्याः पितुर्देहं उद्धृत्य सविवेश ह इक्ष्वाकुरूपथान्याय्यं अस्माभिः रघुनंदनः इति संबोधि
तः साक्षाद्गुरुणा भरतस्तदा विसृज्याज्ञानजं शोकं चक्रे सविधि[illegible]यशोप्यसहस्तत्रा: उद्दिश्य पितरं
तत्र ब्राह्मणेभ्यो धनं बहु: ददौ गवां सहस्राणि ग्रामान् रत्नांबराणि च वसिष्ठेन सह भ्राता मंत्रिभिः परिवा
रितः तथापि न सुखं लेभे भरतः सानुजः सदा अवसत्स्वगृहे तत्र राममेवानुचिंतयन् एवं क्रियांपराङ्क
५८ त्वा मुक्त्वा सौपितृकार्येण ततो गृहं समागत्य सोपाध्यायः सहानुजः रामे गृहे प्रव्रजाते सह जनकसुता
लक्ष्मणेन समं सुघोरं मातामे राक्षसी वधूः हतिहृदयं दर्शनादेव सद्यः गच्छाम्यरण्यं मद्यास्थिरमतिरखि ५८
ले लं दूरतो पास्य राज्यं रामं सीतासमेतं स्मितरुचिरमुखं नित्यमेवानुसेवे ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणेउ
मामहेश्वरसंवादे सप्तमोध्यायः ॥७॥ वसिष्ठो मुनिभिः सार्द्धं मंत्रिभिः पौरवासिभिः राजसभां देवसत्ता

छिपं गुरुणोतेन
[illegible]
धिः संस्कृत्य सपितु
र्देहं विधिदृष्टेन कर्म
णा एकादशेहनि
[illegible]
पारगान् [illegible]
सविधवः ६

षा सएवंभरतोवीक्ष्यविलपंतींनृशंसकां पादौ गृहीत्वाप्राहेदंशृणुमातर्वचोमम कैकेय्याय कृतंकर्मरामरा
ज्याभिषेचने अन्यद्वायद्विज्ञानामिसामया चोदितायदि पापंमेस्यात्तदामातर्ब्रह्महत्याशतोद्भवं हत्वावसिष्ठं
खड्गेनअरुंधत्यासमन्वितं भूयात्तत्पापमखिलंममज्ञानामियद्यपि इत्येवंशपथंकृत्वारुरोदभरतस्तदा कौश
ल्यातमथालिंग्यपुत्रजानामिमाशुच एतस्मिन्नंतरेश्रुत्वाभरतस्यसमागतं वसिष्ठोमंत्रिभिःसार्द्धंप्रययौराममं
दिरं रुदंतंभरतंदृष्ट्वावसिष्ठःप्राहसादरं वृद्धोराजादशरथोज्ञानीसत्यपराक्रमः भुक्त्वामर्त्यसुखंसर्वंदृष्ट्वावि
पुलदक्षिणैः अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्लब्ध्वारामंहरिंसुतं अंतेजगामत्रिदिवंदेवेंद्रार्द्धासनंप्रभुः तंशोचसिकथंवत्स
अशोच्यंमोक्षभाजनं आत्मानित्योव्ययःशुद्धोजन्मनाशादिवर्जितः शरीरंजडमत्यर्थमपवित्रंविनश्वरं
विचार्यमाणेशोकस्यनावकाशःकथंचन पितावातनयोवापियदिमृत्युवशंगतः मूढास्तमनुशोचंतिस्वा
त्मताडनपूर्वकं निःसारेखलुसंसारेवियोगोज्ञानिनांयदा भवेद्वैराग्यहेतुस्तंशांतिसौख्यंतनोतिच जन्मवान्य
दिलोकेस्मिन्तर्हिमृत्युरक्षयात् तस्मादपरिहार्योयंह्यर्थस्तुजन्मवतांसदा स्वकर्मवशतःसर्वजंतूनांप्रभवा
प्ययौ विजानन्नपिविद्वान्कः कथंशोचसिबांधवान् ब्रह्मांडकोटयोनष्टाःसृष्टयोबहुशोगताः शुष्यंतिसा
गराःसर्वेकावास्थाक्षणजीविते चलपत्रांतलग्नांबुबिंदुवत्क्षणभंगुरा आयुस्त्यजत्यवेलायांकस्तत्रप्र

यत्तदाहं विग्रमाचरं राज्ञो दत्तं हि मे पूर्वं वरदेन वरद्वयं याचितं तदिदानीं मे तयोरेकेन तोरखिलं राज्यं रामस्य
चैकेन मुनिव्रतमरण्ये चरितं ततः सत्यपरो राजा राज्यं दत्वा तु भरताय रामं संप्रेषयामास वनमेव पिता तव सीता
प्यनुगता रामं पातिव्रत्यमुपासिता सौभ्रात्रं दर्शयन् राममनुयातोपि लक्ष्मणः वनं गतेषु सर्वेषु राजा तानेव चिंतयन्
प्रलपन् राम रामेति ममार नृपसत्तमः इति मातुर्वचः श्रुत्वा वज्राहत इव द्रुमः पपात भूमौ निःसं
ज्ञस्तं दृष्ट्वा दुःखिता तदा कैकेयी पुनरप्याह वत्स शोकेन किं तव राज्यं महति संप्राप्ते दुःखस्यावसरः कुतः
इति ब्रुवंतीमालोक्य मातरं प्रदहन्निव असंभाष्यासि पापे मे घोरे त्वं भर्तृघातिनि पापे त्वत्कुक्षिजातोहं पाप
वानस्मि सांप्रतं अहमग्निं प्रवेक्ष्यामि विषं वा भक्षयाम्यहं खड्गेन वाथ वात्मानं हत्वा यामि यमालयं भर्तृघा
तिनि दुष्टे त्वं कुंभीपाकं गमिष्यसि इति निर्भर्त्स्य कैकेयीं कौशल्याभवनं ययौ सापि तं भरतं दृष्ट्वा पुत्रकंठ्रर ठा
रोदद पादयोः पतितस्तस्या भरतोपि तदा रुदन् आलिंग्य भरतं साध्वी राममाता यशस्विनी कृशातिदीनव
दना साश्रुनेत्रेदमब्रवीत् पुत्र त्वयि गते दूरे एवं सर्वमभूदिदं उक्तं मात्राश्रुतं सर्वं त्वपाते मातृचेष्टितं पुत्र
सभार्यो वनमेवं यातः सलक्ष्मणो मे रघुरामचंद्रः चीरांबरो बद्धजटाकलापः संत्यज्य मां दुःखसमुद्रमग्नां
हा राम हा मे रघुवंशनाथ जातोसि मे त्वं परतः परात्मा तथापि दुःखं न जहाति मां वै विधिर्बलीयानिति भीमभी

रामं वनं राजलक्ष्मीविवर्जितं ॥ अपश्यत् कैकेयीं तत्र एकाकिनीं आसने स्थितां ॥ ना नाम शिरसा पादौ मातुर्नीतिमा

दे स्थित: ॥ आगतं भरतं दृष्ट्वा कैकेयी प्रेमसंभ्रमात् ॥ उत्थायालिंग्य सस्नेहं सा स्वांकमारोप्य संस्थिता ॥ मूर्द्ध्नि विघ्राय

पप्रच्छ कुशलं स्वकुलस्य सा ॥ पिता मे कुशली भ्राता माता वा सुभलक्षणा ॥ दृष्ट्वा त्वमद्य कुशलं मया दृष्टोसि पुत्र

के ॥ इतिपृष्ट: स भरतो मात्रा ॥ चिंताकुलेंद्रिय: ॥ दूयमानेन मनसा मातरं समपृच्छत ॥ मात: पिता मे कुत्रास्ते ए

कात्वमिह संस्थिता ॥ त्वया विना न मे तात: कदाचिद्दृश्यते स्थित: ॥ इदानीं दृश्यते नैव कुत्र तिष्ठति मे वद ॥ अदर्श

नं पितुर्मे द्य मन्ये दु:खं च जायते ॥ अथाह कैकेयी पुत्रं किं दु:खेन तवानघ ॥ या गतिर्मर्त्यधर्मीणां ता नाम मे भर्त्रा दिया

ज्जितां ॥ तां गतिं गतवान् स या पिता ते पितृवत्सल ॥ तच्छ्रुत्वा निपपातोर्व्यां भरत: शोकविह्वल: ॥ हा तात क्व गतोसि

त्वं त्यक्त्वा मां वृजिनार्णवे ॥ असमर्प्य वराभाय राज्ञे मां क्व गतोसि नो ॥ इति विह्वलं तं पुत्रं पतितं मुक्तमूर्द्धजं ॥ उत्थाप्य

मृज्य नयने कैकेयी पुत्रमब्रवीत् ॥ समाश्वसिहि नंदं ते सर्वं संपादितं मया ॥ तामाह भरतस्तातो म्रियमाण: किमब्र

वीत् ॥ तमाह कैकेयी देवी भरतं भयवर्जिता ॥ हा राम राम सीतेति लक्ष्मणेति पुन: पुन: ॥ विलप्यैवं सुचिरं देहं त्य न्व

क्त्वा दिवं ययौ ॥ इति मातृवच: श्रुत्वा निमग्न: शोकसागरे ॥ तामाह भरतो देव राम: सन्निहितो न किं ॥ तदानील

क्ष्मणो वापि सीता वा कुत्र ते गता: ॥ कैकेय्युवाच ॥ रामस्य यौवराज्यार्थं पित्रा ते संभ्रम: कृत: ॥ तव राज्यप्रदाना

घनं पतितो नौ सुतो यत्र न पतत्राविलंबयत् ततो नीतौ सुतो यत्र मया[...]तौ वृद्ध दंपती स्पृष्ट्वा सुतं तौ हस्ता
भ्यां वहुशोथ विलेपतुः हाहेति चंद्रमानौ तौ पुत्र पुत्रेत्यवोचतां जलं देहीति पुत्रेति किमर्थं न ददास्यलं ततो
मामुचतुः शीघ्रं चितां रचय नृपते मयात दैवरचिता चितिस्तत्र निवेशिता त्रयस्तात्राग्निरुत्सृष्टो दग्धास्ते
त्रिदिवं ययुः तत्र वृद्धः पिता प्राह त्वमप्येवं भविष्यसि पुत्रशोकेन मरणं प्राप्स्यसे वचनान्मम सद्दानीं
मपाप्तः शापकाल्लोऽनिवारितः इत्युक्त्वा विलप्याथ राजा शोकसमाकुलः हाराम पुत्र हा सीते हा लक्ष्म
णगुणान्वितः त्वद्वियोगा[...] प्राप्तो मृत्युं कैकेयिसंभवं वदन्नेवं दशरथो प्राणांस्त्यक्त्वा दिवं गतः कौशल्या
च सुमित्रा च तथान्या राजयोषितः चक्रुश्चाश्रु विलेपुश्च भरतस्ताडनपूर्वकं वसिष्ठः प्रययौ तत्र प्रातः मंत्रिणा
३८ वृतः तैलद्रोण्यां दशरथं क्षिप्त्वा दूतानथाब्रवीत् गच्छत त्वरितं साश्वा युधाजिन्नगरं प्रति [...] तत्रास्ते भरतः ३८
श्रीमान् शत्रुघ्नसहितः प्रभुः उच्यतां भरतं शीघ्रं आगच्छतु ममाज्ञया अयोध्यापतिराजानं कैकेयी चाणिप
श्पतु इत्युक्त्वा त्वरितं दूता गत्वा भरतमातुलं युधाजितं प्रणम्योचुर्भरतं सानुजं प्रति वसिष्ठस्त्वब्रवीत् राज
न् भरतः सानुजः प्रभो शीघ्रमागच्छतु पुरीमयोध्यामविचारयन् इत्याज्ञप्तोथ भरतस्त्वरितं नयविह्वलः
याययौ गुरुणादिष्टः सह दूतैस्तु सानुजः रात्रौ वाराघवस्यापिदुःस्वं किंचिदुपस्थितं इति चिंतापरो मार्गे
चिंतयन्नगरं ययौ नगरं भ्रष्टलक्ष्मीकं जनसंबाधवर्जितं गत्वा वेश्म [...]रिक्तं दृष्ट्वा चिंतापरोऽभवत् [illegible]

तानया विद्धस्त्वातुमर्हसि मां मुने इत्युक्त्वा पादयोस्तस्य पतितो गद्गदाक्षरैः तदा मामाहस मुनिर्मने
भिर्नपस्त तम ब्रह्महत्यास्पृशेनत्वां वैश्योऽहं तपसि स्थितः पितरौ मां प्रतीक्षेते क्षुत्तृष्णापरिपीडितौ तयो
स्त्वमुदकं देहि शीघ्रमेवाविचारयन् नो चेत्त्वां भस्मसात्कुर्यात्पिता मे यदि कुप्यति जलं दत्त्वा वृतौ नत्वा हतं सर्व
निवेदय शल्यमुद्धर मे देहात्प्राणं रत्यनुयाभिपीडितः इत्युक्तो मुनिना शीघ्रं बाणमुत्पाट्य देहतः सजलं कलशं धृत्वा
गत्वाहं यत्र दंपती अंधौ वृद्धौ [illegible] तपोनिधी नायाति सलिलं गृह्य पुत्रः किं वात्र कारणं अथ मन्यागा
कौ च वृद्धौ च तृट्परिपीडितौ अथवा नुपश्यते किं वा नन्ति मा नावयोर्हिंसः इति चिंताविचारौ तौ मत्पादन्यासजं ध्वनि
श्रुत्वा प्राह पिता पुत्र किं विलंबः कृतस्त्वया देह्यावयोः सुपानीयं पिब त्वमपि पुत्रक इत्येवं लपतो भीत्या सको
शात्मगमच्छनैः पादयोः प्रणिपत्याहमब्रुवं विनयान्वितः नाहं पुत्रस्त्वयोध्याया राजा दशरथोस्म्यहं पापोऽहं
मृगयासक्तो रात्रौ मृगविहिंसकः जलावतीरादूरेऽहं स्थित्वा जलगतं ध्वनिं श्रुत्वाहं शब्दभेदित्वादेकं बाणमप्यो
त्यजं हतोऽस्मीति ध्वनिं श्रुत्वा नयात्तत्राहमागतः पटाविकीर्यपतितं दृष्ट्वाहं मुनिदारकं भीतो गृहीत्वा तत्पादौ
रक्षरक्षेति चाब्रुवं माभैषीरिति मां प्राह ब्रह्महत्या न यं नते मत्पित्रोः सलिलं दत्त्वा नत्वा प्रार्थय जीवितं इत्युक्तो
मुनिना तेन आगतो मुनिहिंसकः रक्षतं मां दयायुक्तौ युवां तच्छरणागतं इति श्रुत्वा सदुःखार्तौ विलप्य बहु॥

तः सा क्षपरीताह्वीनावमारुरुहुस्तदा यावद्गंगासमुत्तीर्य गतास्तावदहं स्थितः ततो दुःखेन महता
तापुनरेवाहमागतः ततो रुदती कौशल्या राजानमिदमब्रवीत् कैकेय्याः प्रियकार्यार्थे प्रसन्नो दत्त
वान्वरं त्वं राज्यं देहि तस्यैवमस्तु च पुत्रः किं विवासितः कृत्वा त्वमेव तत्सर्वमिदानीं किं तु रोदिषु कौस
ल्या वचनं श्रुत्वा ह्येतत्स्पृष्ट इवाग्निना किं वदिष्यसि मां त्वं देवि तव्यं हितत्तया तथापि दुःखितं मां त्वं ने
वं वक्तुमर्हसि तवादिष्ट हि फलितं मम संतापकारकं पुनश्चोकाकुलः पूर्णो [illegible] कौशल्यामिदमब्रवीत्
दुःखेन म्रियमाणं मां किं पुनर्दुःखपस्यत्वं इदानीं त्वमेवमेप्राणा उत्क्रमिष्यंति निश्चितं [illegible]
त्रि [illegible] शप्तोहं वाल्यभावेन केन चित् मुनिना पुरा
पुराहं यौवनोद्रिक्तश्चापबाणधरो निशि अचरन्मृगयासक्तो नद्यास्तीरे महावने तत्राहं समये रात्रौ
मुनिः कश्चित् तृषार्दितः पिपासार्दितयोः पित्रोर्जलमानेतुमुद्यतः अपूरयज्जलं कुंभे तदा शब्दो भवन्महा
न् गजः पिबति पानीयमिति मत्वा महानिशि बाणं धनुषि संधाय शब्दवेधिने प्राहिणि [illegible] हा हतोस्मीति
तत्रान् शब्दो मानुषः स्वकः कस्यापि न कृतो दोषो मया केन हतो विधे प्रतीक्षते मां माता च पिता च जन्म
कांक्षया तत्कुमारेण जयसंत्रस्तो ततोहं पौरुषेण च शनैर्गत्वा पतत्पार्श्वे स्वामिन् द्वारयोस्म्यहं अजान

३५

दैवैर्वृतो दुःखिता पुरा स्ते स्वर्गे यथा देवपतिः पुरा ॥ इतिश्रीमदध्यात्मरामायणेऽयोध्याकांडेषष्ठो
ध्यायः ॥६॥ सुमन्त्रोऽपि ततोऽयोध्यां दिनांते प्रविवेश ह वस्त्रेण मुखमाच्छाद्य बाष्पाकुलितलोचनः
बहिरेव रथं स्थाप्य राजानं द्रष्टुमाययौ जयशब्देन राजानं स्तुत्वा तं प्रणनाम च ततो राजा नमंतं तु सु
मंत्रं विह्वलोऽब्रवीत् सुमंत्र रामः कुत्रास्ते सीता लक्ष्मण एव च कुत्र त्यक्तस्त्वया रामः किं मां पापिनम
ब्रवीत् सीता वा लक्ष्मणो वापि निर्दयं मां किमब्रवीत् हा राम हा गुणनिधे हा सीते प्रियवादिनि दुःखार्ण
वे निमग्नं मां म्रियमाणं न पश्यसि विलप्यैवं चिरं राजा निमग्नो दुःखसागरे एवं ब्रुवंतं तं प्रांजलि
र्वाक्यमब्रवीत् रामः सीता च सौमित्रिर्मया नीता रथेन ते शृंगवेरपुरासन्ने गंगाकूले व्यवस्थि
ताः गुहेन किंचिदानीतं फलमूलादिकं च यत् स्पृष्ट्वा हस्तेन संप्रीत्या नाग्रहीद्विससर्ज तत् वटक्षीरं स
मानाय्य गुहेन रघुनंदनः जटामुकुटमाबध्य मामाह रघुनंदनः सुमंत्र ब्रूहि राजानं शोकस्तेऽस्तु न म
त्कृते साकेतादधिकं सौख्यं विपिने नो भविष्यति मातुर्मे वचनं ब्रूहि शोकं त्यज मत्कृते आश्वास
य तु राजानं वृद्धं शोकपरिप्लुतं सीता चाश्रुपरीताक्षी मामाह नृपसत्तम दुःखगद्गदया वाचा रामं किं
चिदवेक्षती साष्टांगं प्रणिपातं मे ब्रूहि श्वश्र्वोः पादांबुजे इति प्ररुदती सीता गता किंचिदवाङ्मुखी ते

महता रवतः॥ वध्वा परिकरं सम्यक् कृतमनायोपचक्रमे॥ गच्छंतं वालिनं तारा गृहीत्वा निषिषेध तं॥ न गंतव्यं
त्वयेदानीं शंकाऽस्तीव जायते॥ इदानीमेव ते भग्नः पुनरायाति सत्वरः॥ सहायो बलवान् तस्य कश्चिन्नूनं
समागतः॥ वालीतामाह हे देवि शंकां कातरे व्येतु तद्गता॥ प्रियेयकरं परित्यज्य गच्छ गच्छामि तं रिपुं॥ हत्वा शीघ्रं स
मायास्ये सहायस्तस्य को भवेत्॥ संहायी यदि सुग्रीवस्ततो हत्वोभयं रणात्॥ आयामि मा शुचः शूरः कथं
लिष्टत मेऽरिपुं॥ ज्ञात्वाप्याहूयमानं हि हत्वायास्यामि सुंदरि॥ ताराउवाच॥ मत्तोन्यत् शृणु राजेंद्र श्रुत्वा
कुरु यथोचितं॥ आह मामंगदः पुत्रो मृगयायां श्रुतं वचः॥ अयोध्याधिपतिः श्रीमान् रामो दाशरथिः किल
॥ लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया भार्यया सह॥ आगतो दंडकारण्ये तत्रासीता हृता किल॥ रावणेन सह भ्रात्रा
मार्गमाणो यज्ञानकीं॥ आगतो ऋष्यमूकाद्रिं सुग्रीवेण समागतः॥ चकार तेन सुग्रीवः सख्यं चानलसाक्षि
कं॥ प्रतिज्ञां कृतवान् रामः सुग्रीवाय सलक्ष्मणः॥ वालिनं समरे हत्वा राजानं त्वां करोम्यहं॥ इति निश्चित्य ता
वुभौ॥ निश्चयं शृणु मद्वचः॥ इदानीमेव ते भग्नः कथं पुनरुपागतः॥ अतस्त्वं सर्वथा वैरं त्यक्त्वा सुग्रीवमा
नय॥ यौवराज्येऽभिषिच्याशु रामं त्वं शरणं व्रज॥ पाहि मामंगदं राज्यं कुलं च हरिपुंगवान्॥ अन्यच्च शृणु राजें
द्र महत्कारणमुच्यते॥ मातंगाद्रिसमीपे तु स्थापितं दुंदुभेः शिरः॥ अंगुष्ठाग्रेण रामेण क्षिप्तं तद्दशयोजनं॥

स

सप्रतात्वा विनिद्यासुमोदतेराघवस्तदा॥इत्युक्त्वामुमुरवीताराणादयोः प्रणिपत्य तं॥ हत्वा त्वां च रणे ह
धृत्वा रुरोदजयविह्वला॥तामालिंग्य ततो वाली सस्नेहमिदमब्रवीत्॥स्त्रीस्वभावाद्विभेषित्वं प्रिये नास्ति
भयं मम॥रामो यदि समायातो लक्ष्मणेन समं प्रभुः॥तदा रामेण सस्नेहो भविष्यति न संशयः॥रामो
नारायणः साक्षाद् अवतीर्णो खिलप्रभुः॥भूभारहरणार्थाय कृतपूर्वमयानघे॥स्वपक्षपरपक्षो वा नास्ति
ह
तस्य परात्मनः॥अनेष्यामि गृहं साध्वि नत्वा चरणांबुजं॥नजतो नु भजत्यपभक्तिगम्यः परेश्वरः॥यदि
स्वयं समायाति सुग्रीवो हन्मि तं क्षणात्॥यदुक्तं यौवराज्याय सुग्रीवस्याभिषेचनं॥कथमाकृष्यमानोदं
सुह्वाय रिपुर्मे प्रिये॥शूरोहं सर्वलोकानां समंततः श्रुतलक्षणे॥भीतभीतमिदं वाक्यं कथं वाली वदेत्
प्रिये॥तस्माच्छोकं परित्यज्य तिष्ठ सुंदरि वेश्मनि॥एवमाश्वास्य तां तारां शोचतीमश्रुलोचनां॥गतो वा ६६
६६ लीसमुद्यतः सुग्रीवस्य वधाय सः॥दृष्ट्वा वालीनमायांतं सुग्रीवो वालिनं तथा॥रामं विलोकयन्नेव सु
ग्रीवो युयुधे युधि॥इत्येवं युध्यमानौ तौ दृष्ट्वा रामः प्रतापवान्॥बाणमादाय तूणीराद्दृढे धनुषि संदधे
॥आकृष्य कर्णपर्यंतं तमदृश्यो रघूद्वहः॥निरीक्ष्य वालिनं सम्यक् लक्ष्यं तद्धृदये हरिः॥उत्ससर्ज
रा ॥निसमं महावेगो महाबलः॥विनेद सत्वरो व्यथो वालिनः कंपयन्महीं॥उत्पपात महाशाखं भुक्तं
भीमविक्रमः॥उत्पपात गले वक्त्रं मुखमालः मतंगवत्॥
पुष्टिं प्रोता उपामस्तक लिं न सोपि तं तथा॥अस्य वाली
नः कर्मवं सुग्रीवो॥

स्मासह्दीकृतानांखल्पादसेवापरिनिश्चितानां त्वन्नामकीर्त्या त्यहितकल्मषाणां सीतासमेतस्य रघूद्वहस्य रा
मत्वन्नाममहिमा वर्ण्यते केन वा कथं यत्प्रभावादहं राम ब्रह्मर्षित्वमवाप्नवान् अहं पुरा किरातैः सह वर्द्धितः
जन्ममात्रद्विजत्वं मे शूद्राचाररतः सदा शूद्रायां बहवः पुत्रा उत्पन्ना मेऽजितात्मनः ततश्चौरैश्च संगम्य चौरोहम
नवं पुरा धनुर्बाणधरो नित्यं जीवानामंतकोपमः एकदा मुनयः सप्त दृष्टा महति कानने सा[illegible]दांतमपापप्रका
शंतो ज्वलनार्कसमप्रभाः तानन्वधावं लोभेन तेषां सर्वपरिच्छदान् गृहीतुकामास्तत्राहं तिष्ठ तिष्ठेति चा
ब्रुवं दृष्ट्वा मां मुनयः पृच्छन् किमायासि द्विजाधम अहं तानब्रुवं किंचिदादातुं मुनिसत्तमाः पुत्रदारादयः
संति बहवो मे बुभुक्षिताः तेषां संरक्षणार्थाय चरामि गिरिकानने ततो मामूचुरव्यग्राः पृच्छ गत्वा कुटुंबकं यो
यो मया प्रतिदिनं क्रियते पापसंचयः यूयं तद्भागिनः किं वा नेति वेति पृथक् पृथक् वयं स्थास्यामहे यावदा
गमिष्यसि निश्चयः तथेत्युक्त्वा गृहं गत्वा मुनिभिर्यदुदीरितं अपृच्छं पुत्रदारादीन् तैरुक्तोऽहं रघूत्तम
पापं तवैव तत्सर्वं वयं तु फलभागिनः तच्छ्रुत्वा जातनिर्वेदो विचार्य पुनरागमं मुनयो यत्र तिष्ठंति
[illegible]करुणापूर्णमानसाः मुनीनां दर्शनादेव शुद्धांतःकरणोऽभवं धनुरादीन्परित्यज्य दंडवत्पतितोस्म्य
हं रक्षध्वं मां मुनिश्रेष्ठा गच्छंतं निरयार्णवे इत्यग्रे पतितं दृष्ट्वा मामूचुर्मुनि सत्तमाः उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते

रामा० २४

सफला: सतसमागमा: उपदेशपात्रहेतुश्च किंचित्तैनैवमोहसे परस्परं समालोच्य दुरितोयं द्विजाधम:
उपेक्षा एवसद्वृत्तैस्तथापिशरणंगत: रक्षणीय: उपनेनमोक्षमार्गोपदेशात: इत्युक्ता राम ते नाम व्यत्यस्ता
क्षरस्वरूपकं एकाग्रमनसा त्वैवमेरेति जपसर्वदा आगछाम:पुनर्यावित्तावदुक्तं सदाजप इत्युक्ताय
ययु: सर्वेमुनयोदिव्यदर्शिना अहंयथोपदिष्टं तैस्तथाकरवमंजसा जपन्नेकाग्रमनसा बाह्यं विस्मृतवा
ति नहं एवंबहुतिथेकालेगते निस्सुलस्यपि ल: सर्वसंगविहीनस्य वल्मीको जन्ममोपरि ततोयुगसहस्त्रांते
ऋषय:पुनरागमन् मामूचुर्नि:क्रमस्वेतितच्छुत्वा तूर्णमुत्थिते वल्मीकान्निर्गतश्चाहं नीहाराद्दिवभास्कर:
ममाप्याहुर्मुनिगणा वाल्मीकिस्त्वं मुनीश्वर: वल्मीकात्संभवो यस्मात्द्वितीयं जन्मतेभवत इत्युक्तातेय
युर्दिव्यगतिं रघुकुलोत्तम अहंतेरामनाम्नश्चप्रभावादीदृशोभवं अद्यसाक्षात्प्रपश्यामि ससीतं लक्ष्म
णेन [illegible] च रामं राजीवपत्राक्षं त्वं मुक्तोनात्रसंशय: आगछराम भद्रं ते स्थलं वैदर्शयाम्यहं एव
मुक्ता मुनि: श्रीमांल्लक्ष्मणेनसमन्वित: शिष्यै: परिवृतोगत्वामध्यं पर्वत्तशृंगयो: तत्रशालांसविस्ती
र्णांकारयामासवाससे तु: प्राक्पश्चिमदक्षिणेदिक्शोभनं मंदिरद्वयं जानक्यासहितोरामोलक्ष्मणेनसम
न्वित: तत्रदेवसदृशाद्व्यवसन् भवनोत्तमे वाल्मीकिनायत्रसुपूजितोयं राम:ससीत:सहलक्ष्मणेन २४

राट्ततः फलमूलैःसुमधुरैर्भोजयित्वाचलालितः राघवःप्रांजलिःप्राहवाल्मीकिंविनियान्वितः पितुरा
ज्ञांपुरस्कृत्यदंडकानागतावयं भवंतोयदिजानंतिकिंवक्ष्यामोत्रकारणं यत्रमेसुखवासायभवेत्स्थानं
वदस्वतत् सीतयासहितःकालंकिंचित्तत्रनयाम्यहं इत्युक्तोराघवेणासौमुनिःसस्मितमब्रवीत्
त्वमेवसर्वलोकानांनिवासस्थानमुत्तमं तवापिसर्वभूतानिनिवाससदनानिहि एवंसाधारणंस्था
नमुक्तंतेरघुनंदन सीतयासहितस्येतिविशेषंपृछतस्तव तद्वक्ष्यामिरघुश्रेष्टयत्तेनियतिमंदिरं शांता
नांसमदृष्टीनामद्वेष्टॄणांचजंतुषु त्वामेवभजतांनित्यंहृदयंतेऽधिमंदिरं धर्माधर्मान्परित्यज्यत्वामेव
३३ भजतेऽनिशं सीतयासहतेरामतस्यहृत्सुखमंदिरं त्वन्मंत्रजापकोयस्तुत्वामेवशरणंगतः निर्द्वंद्वो
निस्पृहस्तस्यहृदयंतेसुमंदिरं निरहंकारिणःशांताःरागद्वेषविवर्जिताः समलोष्टाश्मकनकास्तेषांते
हृदयंगृहं त्वयिदत्तमनोबुद्धिर्यःसंतुष्टःसदाभवेत् त्वयिसंत्यक्तकर्मायस्तन्मनस्तेशुभंगृहं योन ३३
द्वेष्ट्यप्रियंप्राप्यनहृष्यति सर्वमायेतिनिश्चित्यत्वांभजेत्तन्मनोगृहं षड्भावादिविकारान्योदेहेपश्यतिनात्म
नि क्षुत्तृट्सुखभयंदुःखंप्राणान्बुद्ध्योनिरीक्ष्यते संसारधर्मैर्निर्मुक्तःतस्यतेमानसंगृहं पश्यंतियेसर्व
गुहाशयस्थंत्वांचिद्घनंसत्यमनंतमेकं अलेपकंसर्वगतंवरेण्यंतेषांहृदब्जेसहसीतयावस निरंतरा
प्राप्य प्रियं

च

तच्छ्रुत्वा सहसोत्थाय भरद्वाजो मुनीश्वरः गृहीत्वार्घ्यपाद्यं च राम सामीप्यमाययौ दृष्ट्वा रामं यथान्यायं
पूजयित्वा सलक्ष्मणं आह मे पक्षिपरिशाल्लो रामराजीवलोचन आगच्छ पादरजसा पुनीहि रघुनंदन
इत्युक्त्वोटजमानीसीतया सह राघवौ नत्वा पुनः पूजयित्वा चकारातिथ्यमुत्तमं अद्याहं तपसः पारंग
तोस्मि तव संगमात् ज्ञातं राम तवोदंतं भूतं चागामिकं च यत् जानामि त्वां परात्मानं मायया कृतमानु
षं यदर्थमवतीर्णोसि प्रार्थितो ब्रह्मणा पुरा यदर्थं वनवासस्ते यत्करिष्यसि वै पुरः जानामि ज्ञानदृष्ट्याहं स
ततं त्वदुपासनात् इतः परं त्वां किं वक्ष्ये कृतार्थोहं रघूत्तम यत्त्वां पश्यामि काकुत्स्थ पुरुषं प्रकृतेः परं राम
स्तमभिवाद्याह सीतालक्ष्मणसंयुतः अनुग्राह्यास्त्वया ब्रह्मन् वयं क्षत्रियबांधवः इति संभाष्य तेनोष्य मुदि
त्वा मुनिसन्निधौ प्रातरुत्थाय यमुनामुत्तीर्य मुनिदारकैः कृतप्लवेन मुनिना दृष्टमार्गेण राघवः प्रययौ
चित्रकूटाद्रिं वाल्मीकेराश्रमं प्रति गत्वा रामोथ वाल्मीकेराश्रमं मुनिसंकुलं नानामृगद्विजाकीर्णं नित्यं पुष्पफ
लादिकं ततो दृष्ट्वा समासीनं वाल्मीकिं मुनिसत्तमं ननाम शिरसा रामो लक्ष्मणेन च सीतया दृष्ट्वा रामं रमाना
थं वाल्मीकिर्लोकसुंदरं जानकीलक्ष्मणोपेतं जटामुकुटमंडितं कंदर्पसदृशाकारं कमनीयांबुजेक्षणं दृष्ट्वैव स
हसोत्तस्थौ विस्मयानिमिषेक्षणः आलिंग्य परमानंदं रामं हर्षाश्रुलोचनः पूजयित्वा जगत्पूज्यं भक्त्यार्घ्यादिभि

राम

६

णं स्वामिन्नारुह्यतां नौकां सीतायाल्लक्ष्मणेन च वाहयेज्ज्ञातिभिः सार्द्धमहमेव समाहितः तथेति राघ
वः सीतामारोप्य सुमन्त्रदाणं गुहस्य स्तावान्नेव स्वयं चारुरुह्यच्युतः आयुधादीन् समानीय लक्ष्म
णोप्यारुरोह च गुहस्तां वाहयामास ज्ञातिभिः सहितः स्वयं गंगामध्यगतां गं गांप्रार्थयामास जानकी
देवि गंगे नमस्तेस्तु निवृत्ता वनवासतः रामेण सहिता हं त्वां लक्ष्मणेन च पूजयेत् सुरामांसोपहारै
स्सुनानाबलिभिरादृता इत्युक्त्वा परां कूलं ते शनैरुत्तीर्य जग्मतुः गुहोपि राघवं प्राह गमिष्यामि त्वया सह
अनुज्ञां देहि राजेन्द्र नोचेत्प्राणांस्त्यजाम्यहं श्रुत्वा नैषादवचनं श्रीरामस्तमथाब्रवीत् चतुर्दश समाः स्थि
त्वा दंडके पुनरप्यहं आयास्याम्युदितं सत्यं नासत्यं रामभाषितं इत्युक्त्वालिंग्य तं नैसमाश्वास्य पुनः पु
नः निवर्त्तयामास गुहं सोपि कृच्छ्राद्ययौ गृहं तत्र मेध्यं मृगं हत्वा चते त्रयः भुक्त्वा रक्षत्वले सुषुप्तास्त्रु
रव मासे ततो निशां ततो रामस्तत्वैदेह्या लक्ष्मणेन समन्वितं भरद्वाजाश्रमपदं गत्वा बहिरुपस्थितः
तत्रैकं बटुकं दृष्ट्वा रामः प्राह च हे बटो रामो दाशरथिः सीता लक्ष्मणाभ्यां समन्वितः आस्ते बहिर्वन
स्थितिस्तु यातां मुनिसन्निधौ तच्छ्रुत्वा सहसागत्वा पादयोः पतितो मुनेः स्वामिन् रामः समागत्य व
नाद्बहिरवस्थितः सभार्यः सानुजः श्रीमानाहमाह देवसंनिभः भरद्वाजाय मुनये ज्ञापयस्वयथोदितं

गुहतत्पात्रस्थानं कथमममागोचलो कनो १८

श्रि

पत्नीकुत्वा

३२

• ते

णः प्राहसखेक्ष्मणुवचोमम ॥ कः कस्यहेतुर्दुःखस्यकस्यहेतुःसुखस्यवा ॥ स्वपूर्वार्जितंकर्मैवकारणंसु
खदुःखयोः ॥ सुखस्यदुःखस्यनकोपिदातापरोददातीतिकुबुद्धिरेषा ॥ अहंकरोमीतिवृथाभि
मानः स्वकर्मसूत्रग्रथितोहिलोकाः ॥ सुहृन्मित्रार्युदासीनद्वेष्यमध्यस्थबांधवाः ॥ स्वयमेवाचरन्कर्मीनो
स्यंतत्तत्रनान्यथा ॥ सुखंवायदिवादुःखंस्वकर्मवशगोनरः ॥ यद्यद्यथागतंतत्तद्भुक्त्वास्वस्थमनाभवेत्
॥ नमेभोगागमेवांछा नमेभोगविवर्जिने ॥ आगच्छत्वथमागच्छत्वभोगवशगोभवेत् ॥ यस्मिन्देशेचका
लेचयस्मात्वायेनकेनवा ॥ कृतंशुभाशुभंकर्मभोज्यंतत्तत्रनान्यथा ॥ अलंहर्षविषादाभ्यांशुभाशुभफलो
८ दये ॥ विधात्राविहितंयद्यत्तदलंघ्यंसुरासुरैः ॥ सर्वदासुखदुःखाभ्यांनरःप्रत्यवबुध्यते ॥ शरीरंपुण्यपापा
भ्यांउत्पन्नंसुखदुःखमत् ॥ सुखस्यानंतरंदुःखंदुःखस्यानंतरंसुखं ॥ द्वयमेतद्धिजंतूनामलंघ्यंदिनरात्रिव
त् ॥ सुखमध्येस्थितंदुःखंदुःखमध्येस्थितंसुखं ॥ द्वयमन्योन्यसंसक्तंप्रोच्यतेजलपंकवत् ॥ तस्माद्धै
र्येणविद्वांसइष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ नहृष्यंतिनमुह्यंतिसर्वंमायेतिभावनात् ॥ गुहलक्ष्मणयोरेवंभाषतोर्विमलं
नभः ॥ बभूवरामःसलिलंस्पृष्ट्वाप्रातःसमाहितः ॥ उवाचशीघ्रंसुदृढांनावमानयमेसखे ॥ आरुह्यपरपारे
वैगमिष्यामोयमाचिरं ॥ श्रुत्वारामस्यवचनंनिषादाधिपतिर्गुहः ॥ स्वयमेवदृढांनावमानीयशुभलक्ष

वि गुहस्तूत्थाप्य तं तूर्णं राघवः परिषस्वजे संपृष्टकुशलो रामं गुहः प्राञ्जलिरब्रवीत् धन्योहमद्य मेज
न्म नैषादं लोकपावनं बभूव परमानंद स्पृष्ट्वा तेंगं रघूत्तम नैषादराज्यमेतत्ते किंकरस्य रघूत्तम
त्वदधीनं वसंत्यत्र पालयाऽस्मान् रघूद्वह आगच्छ यामो नगरं पावनं कुरु मे गृहं गृहाण फलमूला
नि त्वदर्थं संचितानि मे अनुगृह्णीष्व भगवन् दासस्तेहं रघूत्तम रामस्तमाह सुप्रीतो वचनं शृणु मे सखे
न वेक्ष्यामि गृहं ग्रामं वर्षाणि नव पंच च दत्तमन्येन नो भुंजे फलमूलादि किंचन राज्यं ममैतत्ते सर्वं त्वं
सखा मेऽतिवल्लभः वटक्षीरं समानाय्य जटामुकुटमादरात् बबंध लक्ष्मणेनाथ सहितो रघुनंदनः
जलमात्रं तु संप्राश्य सीतया सह राघवः आस्तृतं कुशपर्णाद्यैः शयनं लक्ष्मणेन हि उवास तत्र नगरे
प्रासादाग्रे यथा पुरा सुष्वाप तत्र वैदेह्या पर्यंक इव संस्कृते ततो विदूरे परिगृह्य चापं सबाणतूणीरध
रः सलक्ष्मणः ररक्ष रामं परितो विपश्यन् गुहेन सार्द्धं सशरासनेन ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे अ
योध्याकांडे पंचमोऽध्यायः ॥५॥ सुप्तं रामं समालोक्य गुहः साश्रुपरिप्लुतः लक्ष्मणं प्राह विनयाद्भ्रातः
पश्यसि राघवं शयानं कुशपत्रौघसंस्तरे सीतया सह यः शेते स्वर्णपर्यंके स्वास्तीर्णे भवनोत्तमे कैके
यी रामदुःखस्य कारणं विधिना कृता मंथरा बुद्धिमास्थाय कैकेयी पापमाचरत् तच्छ्रुत्वा लक्ष्म

त्वं चैवेतत्र जीवितं दुःखितस्य मे ॥ अतऊर्द्ध्वं न जीवामि चिरं रामं विना कृतः ॥ ततो मद्दं प्रविश्यैव कौशल्या
याः पपात ह ॥ मूर्छितश्च चिरात् बुद्ध्वा तूष्णीमेवावतस्थिवान् ॥ रामस्तु तमसातीरे गत्वा तत्रावसत्सुखी
जनं प्रापय निशाहारो वृक्षमूले स्वपन्प्रभुः ॥ सीतया सह धर्मात्मा धनुःपाणिस्तु लक्ष्मणः ॥ पालयामास धर्म
ज्ञः सुमंत्रेण समन्वितः ॥ पौराः सर्वे समागत्य स्थितास्तस्याविदूरतः ॥ राजन्या रामं पुरं नेतुं नो चेद्गच्छाम हे
वनं ॥ इति निश्चित्य माज्ञाय तेषां रामो ऽतिविस्मितः ॥ नाहं गच्छामि नगरमेते वै क्लेशभागिनः ॥ न विषयंति न संदे
२ ह्ये सुमंत्रमिदमब्रवीत् ॥ इदानीमेव गच्छामः सुमंत्र रथमानय ॥ इत्याज्ञप्तः सुमंत्रोपि रथं वाहैरयोजयत् ॥
आरुह्य रामः सीता च लक्ष्मणोपि ययुर्द्रुतं ॥ अयोध्याभिमुखं गत्वा किंचिद्दूरं पुनर्ययुः ॥ तेपि राममपश्यैव रं
प्रातरुत्थाय दुःखिता ॥ रथनेमिगतं मार्गं पश्यतस्ते पुरं ययुः ॥ हृदि रामं ससीतं ते ध्यायंतस्तस्थुरन्वहं ॥ सुमं
त्रोपि रथं शीघ्रं चोदयामास सादरं ॥ स्फीतान्जानपदान्पश्यन्रामः ॥ ~~ततो गुहो जनैः [illegible]~~ सीतास
मन्वितः ॥ गंगातीरं समागच्छच्छृंगवेरं विदूरतः ॥ गंगां दृष्ट्वा नमस्कृत्य स्नात्वा सानंदमानसः ॥ शिंशु
पावृक्षमूले स निषसाद रघूत्तमः ॥ ततो गुहो जनैः श्रुत्वा रामागममहोत्सवं ॥ सखायं स्वामिनं द्रष्टुं हर्षा
न्मूर्तं समागमत् ॥ फलानि मधुपुष्पादि गृहीत्वा भक्तिसंयुतः ॥ रामस्याग्रे विनिक्षिप्य दंडवत्प्रापतद्भु

ता

णायसीतायै पृथक्पृथक् ॥ रामः स्ववस्त्राण्युत्सृज्य वल्कचीराणि पर्यधात् ॥ लक्ष्मणोऽपि तथा चक्रे सीतं
न विजानती ॥ हस्ते गृहीत्वा रामस्य लज्जया मुखमैक्षत ॥ रामो गृहीत्वा तच्चीरमंशुके पर्यवेष्टयत् ॥ तं दृ
ष्ट्वा रुरुदुः सर्वे राजदाराः समं ततः ॥ वसिष्ठस्तत्तदाकर्ण्य रुदितं त्वस्य तत्सुषा ॥ कैकेयीं प्राह दुर्वृत्ते रा
मेण वल्कलया वृतः ॥ वनवाराय दुष्टे त्वं सीतायै किं प्रदास्यसि ॥ यदि रामं समं चैति सीता न त्यापतिव्रता ॥
दिव्यांबरधरा नित्यं सर्वाभरणभूषिता ॥ रामयत्वनिशं रामं वनदुःखनिवारिणी ॥ इत्युक्ता वरराजाथ व
सिष्ठो वदतां वरः ॥ राजा दशरथोऽप्याह सुमंत्रं ते रथं समानय रथमारुह्य गच्छंतु वनं वनचरप्रिया
इत्यु क्तो राममालोक्य सीतां चैव सलक्ष्मणं दुःखान्निपतितो भूमौ रुरोदाश्रुपरि
प्लुतः ॥ आरुरोह रथं सीता संघ्रं रामस्य पश्यत ॥ रामः प्रदक्षिणं कृत्वा पितरं रथमारुहत ॥
लक्ष्मणः खड्गयुगलं धनुस्तूणीयुगं तथा ॥ गृहीत्वा रथमारुह्य चोदयामास सारथिं ॥ तिष्ठ तिष्ठ
सुमंत्रेति राजा दशरथोऽब्रवीत ॥ गच्छ गच्छेति रामेण चोदितोऽनोदयद्रथं ॥ रामे दूरं गते राजा मूर्छि
तः ॥ प्रापतद्भुवि पौरास्तु बालवृद्धाश्च वृद्धा वा स्नपणस्तमाः ॥ तिष्ठ तिष्ठेति रामेति क्रोशंतो रथमन्वयुः ॥ शो
रा ज्ञा रुदित्वा सुचिरं मानयं तु गृहं प्रति ॥ कौशल्याया राममातुरित्याह परिचारकान् ॥ किंचित्का

...निष्यति ॥ मानुषेणैव मरणं तस्यादिष्टं दुरात्मनः ॥ राजा दशरथेनापि तपसाराधितो हरिः ॥ पुत्रत्वाकां
क्षया विष्णोस्तस्य पुत्रोभवद्धरिः ॥ स एव विष्णुः श्रीरामो रावणादिवधाय हि ॥ गंताद्यैव वनं रामो लक्ष्मणेन
सहायवान् ॥ एषा सीता हरेर्माया सृष्टिस्थित्यंतकारिणी ॥ राजा वा कैकेयी वापि नात्र कारणमण्वपि ॥ पूर्वेद्युः
नारदः प्राह भूभारहरणाय च ॥ रामोप्याह तथेत्याहश्वो गमिष्याम्यहं वनं ॥ अतो रामं समुद्दिश्य चिंतां त्यज शुभ
व्रत ॥ राम रामेति ये नित्यं जपंति मनुजा भुवि ॥ तेषां मृत्युभयादीनि न भवंति कदाचन ॥ किं पुनः तस्य
रामस्य दुःखशंका महात्मनः ॥ रामनाम्नैव मुक्तिः स्यात्कलौ नान्येन केनचित् ॥ मायामानुषरूपेण विडंबय
ति लोकहृत् ॥ भक्तानां भजनार्थाय रावणस्य वधाय च ॥ राज्ञस्त्वाभिरस्ति सिद्ध्यर्थं मानुषं वपुराश्रितः ॥ इत्यु
क्त्वा कैकेयी रामायणं वामदेवो महामुनिः ॥ श्रुत्वा ते पि[illegible]जाः सर्वे रामं ज्ञात्वा हरिं विभुं ॥ जहुर्हृत्संशयग्रंथिं रा
ममेवान्वचिंतयन् ॥ जरदं विनयन्नित्यं रहस्यं रा[illegible]सीतयोः ॥ तस्य रामे रदं तत्तीव्रं निर्विघ्ना ज्ञानपूर्विका ॥ रह
स्यं गोपनीयं वो यूयं वै राघवप्रियाः ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रस्तेपि रामं परं विदुः ॥ ततो रामः समाविश्य पितु
र्गेहमवारितः ॥ सानुजः सीतया गत्वा कैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ आगतास्म वयं मातस्त्वयत्तेस्संमतं व
नं ॥ गंतुं कृतधियः शीघ्रमाज्ञापयतु नः [illegible] ॥ इत्युक्ता सहसोत्थाय चीराणि प्रददौ स्वयं ॥ रामाय लक्ष्म

सयंजानकीनामसुंदरी॥सोपिपादेनगच्छतिजनसेवेष्टनादतः॥...पादचा

तः॥ग...दसपविंतुं...कैकसंमतं॥राक्षसीकैकेयीनाम्नी...विनाद्गि...॥रामस्यापिनवंत

दुःखंवसीतापा.पादपानतः॥वल्कवान्विद्विरेवात्रपुत्रयेनेरिदुर्वल...॥इ...दुःखाकुलो...वंदेसाधूनां

निपुंगवः॥...द्ववीहामदेवोपसाधूनांमंघमध्यमः॥मानुशो...सीतांकाच्चितत्वतः॥एषरामः उ

परोवि...रो...नारायणः स्मृतः॥एषासाजानकीलक्ष्मीर्योगमायेतिविश्रुता॥असौशेष...वेति

लक्ष्मणस्वा...वसापत॥एषमायागुणैर्युक्तस्तत्तदाकारवानिव॥एषएववरंजोयुक्तोब्रह्मान्द्विम्नावनः॥

सत्वा...देरस्तापाविष्णुस्त्रिजगत्प्रतिपालकः॥एषरुद्रस्तमस्यतेजगत्प्रलयकारणं॥एषमत्स्यः पुराभूत्वा

रा७ ...स्वतंमनुं॥नाव्यारोप्यलयस्यांतेपालयामासराघवः॥समुद्रमथनेपूर्वंमंदरेसुतलंगते॥द

धारयत्स्वपृष्ठेऽद्रिं...कूर्मरूपीरघूत्तमः॥महींरसातलंयातांप्रलयेसूकरोऽभवत्॥तोलयामासदं

२५ ष्ट्राग्रेतांक्षोणींरघुनंदनः॥नारसिंहवपुर्भूत्वाप्रह्लादवरदः पुरा॥त्रैलोक्यकंटकंरक्षःपाटयामासतं रा८

नखैः॥पुत्रराज्य...दृष्ट्वादिति...याचितःपुरा॥वामनत्वमुपागम्ययाचा...बलेः पुनः॥दुष्टक्षत्रि

यनाशनिवृत्त्यैभार्गवोऽभवत्॥सएवजगतांनाथइदानींरामतांगतः॥रावणादीन्निरस्यासौसिद्धार्थो...

रामो धनं सर्वं दत्वा गच्छामहे वनं ॥ लक्ष्मण त्वं द्विजान् शीघ्रं वै ज्ञानानाहूय नन्दितः ॥ दातव्यं धनं नः स्मान् निस्त्वा तो ग
च्छामहे वनं ॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणेनाशु द्विजानाहूय नन्दितः ॥ ददौ गवां शतं दशशतं धनानि वस्त्राणि दिव्यानि विभूषणा
नि ॥ कुटुंबवद्भ्यः श्रुतशीलवद्भ्यो मुदा द्विजेभ्यो रघुवंशकेतुः ॥ अथ तस्यै ददौ सीता मुख्यान्याभरणानि च ॥ रामो मा
तुः सेवकेभ्यो ददौ धनमनेकधा ॥ सकोतः पुरवासिभ्यः सेवकेभ्यस्तथैव च ॥ पौरजानपदेभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यः स
हस्रशः ॥ लक्ष्मणो ऽपि सुमित्रां तु कौशल्यायै समर्पयत ॥ धनुष्पाणिः समागम्य रामस्याग्रे व्यवस्थितः ॥ रामः
सीता लक्ष्मणश्च जग्मुः सर्वे नृपालयं ॥ श्रीरामः सह सीतया नृपपथे गच्छन् शनैः सानुजः ॥ पौरान् जानपदान् कु
तूहलदृशः सानंदमुद्वीक्षयन् ॥ श्यामः कामसहस्रसुंदरवपुः कान्त्या दिशो भासयन् ॥ पादन्यासपवित्रिताखि
लजगत्प्रापालयं सत्पितुः ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे ऽयोध्याकांडे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ आयांतं नागरा दृ
ष्ट्वा मार्गे रामं सजानकीं लक्ष्मणेन समं वीक्ष्य ऊचुः सर्वे परस्परं ॥ कैकेय्या वरदानादि श्रुत्वा दुःखसमावृताः
॥ दशरथः सत्यसंधः प्रियं सुतं ॥ स्त्रीहेतोरत्यजत्कामीति सत्यव्रताकुलः ॥ कैकेयीवाक्यदुःश्रवा
मं सत्यप्रियंकरं ॥ विवासयामास कथं क्रूरकर्मातिमूढधीः ॥ हे जना नात्र वस्तव्यं गच्छामो ह्येव काननं ॥ यत्र रा
मः सभार्यस्सानुजो गंतुमिच्छति ॥ पश्यंतु जानकी सर्वे पादचारेण [illegible] च्छंती ॥ पुंभिः ... चितं

संयुतैः॥ अभिषेकं मुतं चैव राक्षसेंद्रस्य धीमतः॥ ततः पौरजनैः सार्द्धं नानोपायनपाणिभिः॥
विभीषणस्य सौमित्रिरुपायनपुरस्कृतः॥ दंडप्रणाममकरोद्रामस्याक्लिष्टकर्मणः॥ रामो वि
भीषणं दृष्ट्वा प्राप्तराज्यं मुदान्वितः॥ कृतकृत्यमिवात्मानममन्यत सहानुजः॥ सुग्रीवं च समालि
ङ्ग्य रामो वाक्यमथाब्रवीत्॥ सहायेन त्वया वीर जितो मे रावणो महान्॥ विभीषणोपि लंकाया
मभिषिक्तो मयानघ॥ ततः प्राह हनूमंतं पार्श्वस्थं विनयान्वितं॥ विभीषणस्यानुमतो गच्छ त्वं राव
णालयं॥ जानकीं [illegible] रावणस्य वधादिकं॥ जानक्याः प्रतिवा[illegible]ममेव निवेद
य त्वं॥ एवमाज्ञापितो धीमान् रामेण पवनात्मजः॥ प्रविवेश पुरीं लं[illegible]निशाचरैः॥
प्रविश्य रावणगृहे शिंशुपामूलमाश्रितां॥ ददर्श जानकीं तत्र कृशां दीनां [illegible]निंदितां॥ राक्षसीभि
परिवृतां ध्यायंतीं राममेव हि॥ विनयावनतो भूत्वा प्रणम्य पवनात्मजः॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा
[illegible]ग्रतः स्थितः॥ तं दृष्ट्वा जानकी तूष्णीं स्थित्वा पूर्वस्मृतिं ययौ॥ ज्ञात्वा तं रामदूतं सा हर्षा
त्सौम्यमुखाभवत्॥ सतीं सौम्यमुखीं दृष्ट्वा तस्याः पवननंदनः॥ रामस्य जीवितं सर्वमाख्यातुमुप
चक्रमे॥ देवि रामस्य सुग्रीवो विभीषणः सहायवान्॥ कुशली वानराणां च सैन्यस्य सह लक्ष्म
णः॥ रावणं ससुतं हत्वा सबलं सह मंत्रिभिः॥ त्वामाह कुशलं [illegible] रामो राक्षसे

११८ ११८

रणं तानि वैराणि निरं त[illegible]येज्जनं॥ [illegible] स्कारो रामायेवयथा तद्[illegible]
त्वाशीघ्रमेव विभीषण:॥ रा[illegible]म्तदंरी तथा॥ ज्ञात्वकमा स[illegible]
[illegible]विभीषण:॥ त्वरयामास[illegible]बंध[illegible]न॥ निलाग्नि वेशु विधिवत्[illegible]
नत:॥ आहिताग्नेयथा कार्यो रावणस्य[illegible]॥ तथैव स वं[illegible]रोहं धुग्निः सहमंत्र[illegible]॥
[redacted] दहौ वपावकं तस्य विधियुक्तं[illegible]॥ स्नात्वा चैवा[illegible]णि त्वा[illegible]मिश्रि ता न्[illegible]
दकेन च संमिश्रान् प्रादाय विधिपूर्वकं॥ प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्द्धा चैवं [illegible]च॥ ता: स्त्रियो न्
नयामास सात्वय[illegible] पुन: पुन:॥ [illegible]मिति ता: सर्वा विविशुर्न[illegible] तदा॥ प्रविष्टासु च सर्वा
राक्षसीषु विभीषण:॥ रामपार्श्वमुपागत्य तदा तिष्ठद्विनीतवत्॥ रामोपि सह सैन्येन ससुग्रीव:
सलक्ष्मण:॥ हृष्टो[illegible] पुर[illegible]यथा वृत्रं शतक्रतु:॥ ततस्तदा राम[illegible]च॥
[illegible]नुज्ञातस्सुरा मेण ययौ स्वर्गं विहायसा॥ ततो हृष्टमना: रामो लक्ष्मणं चेदमब्रवीत्॥ विभीषण
यमेलं कां राज्यं दत्वं पुरे वदि॥ इदानीमेव गत्वा त्वं लंकामध्ये विभीषणं॥ अभिषेचय[illegible]
त्र वहिधिपूर्वकं॥ इत्युक्तो लक्ष्मणस्तूर्णं जगाम सह वानरैः॥ लंकां सुवर्ण[illegible]कलशै: समुद्रजल

श्मैनदुपस्थितं तां ॥ मयद्रात्मया हतो वीरो लक्ष्मणः पतितो भुवि ॥ तं जीवयितुमानेतुमौषधिं हनुमान्गतः ॥ यथा तस्यानवेद्धि
घ्नस्तथा कुरु महामते ॥ मायया मुनिवेषेण मोहयस्व महाकपिं ॥ कल्पान्ते योजय यथा भूयात्तथा कुरु त्वं द्विमं दिरं ॥ रावणस्य
वचः श्रुत्वा कालनेमिरुवाच तं [illegible] वणः ॥ वचो मम श्रृणु धारयतत्वतः ॥ प्रियं ते करवाण्येव न प्राणान्धारयाम्य
हं ॥ मारीचस्य यथा रामेण पुरा [illegible] ॥ तथैव मे न संदेहो अष्ट [illegible] न न ॥ हतां पुत्राश्च पौत्राश्च बांधवा राक्ष
साश्च ते ॥ घातयित्वा सुरकुलं [illegible] ॥ राज्येन वा सीतया वा किं देहेन जडात्मना ॥ सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं दे
हि विभीषणे ॥ वनं याहि महाबाहो [illegible] मुनिगणाश्रयं ॥ स्नात्वा प्रातः शुभजले कृत्वा संध्यादिकाः क्रियाः ॥ ततएकांतमा
श्रित्य सुखासनपरिग्रहः ॥ विसृज्य सर्वतः संगमितरान्विषयान्बहिः ॥ बहिः प्रवृत्ताक्षगणं शनैः प्रत्यक्प्रवाहय ॥ प्रकृतेर्भि
१०५ न्नमात्मानं विचारय सदा [illegible] जगत्कृत्स्नं देहबुद्धींद्रियादिकं ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं दृश्यते श्रूयते च यत् ॥ सैषा प्रकृति १०५
रित्युक्ता सैव मायेति कीर्तिता ॥ सर्गस्थितिविनाशाय जगद्वृक्षस्य कारणं ॥ लोहितश्वेतकृष्णादि प्रजाः सृजति सर्वदा ॥ काम
क्रोधादिपुत्राद्या हिंसातृष्णादिकन्यकाः ॥ मोहयत्यनिशं देवमात्मानं स्वगुणैर्विभुं ॥ कर्तृत्वभोक्तृत्वमुखान्स्वगुणा
नात्मनीश्वरे ॥ आरोप्य स्ववशं कृत्वा तेन क्रीडति सर्वदा ॥ शुद्धोप्यात्मा यया युक्तो पश्यत्येवं सदा स्फुटं ॥ जीवन्मुक्तोऽस्त्
दोषे हीमु [illegible] ते प्राकृतैर्गुणैः ॥ त्वमप्येवं सदात्मानं विचार्य निपतेत् द्विषः ॥ प्रकृतेरन्यमात्मानं [illegible] त्वा मुक्तो
भविष्यसि ॥ [illegible] तु यद्यसमर्थोसि सगुणं देवमाश्रय ॥ हृत्पद्मकर्णिके स्वर्णपीठे मणिगणांचिते ॥ मृदुश्लक्ष्णतरे द

(५) रामाइन



(5)

त॥हतस्यापिशिरोरैस्तौदृष्टोर्वायुसूनोःस्वतेजसा॥व्यवर्द्धतपुनस्तेजेननर्दंचमहाकपिः॥ततोदृष्ट्वाहनूमंतंसव्र
णंरघुसत्तमः॥क्रोधमाहारयामासकालरुद्रइवापरः॥साश्वंरथंध्वजंसूतंशस्त्रौघंधनुरोजसा॥छत्रंपताकं
तरसाविच्छेदद्दितसायकैः॥ततोमहाशरेणामुरावणस्यरघूत्तमः॥विव्याधवज्रकल्पेनपाकारिरिवपर्वतं॥
रामबाणहतोवीरस्वचालचमुमोचह॥हस्तान्निपतितश्चापस्तस्यमीदृपरघूत्तमः॥अर्द्धचंद्रेणविच्छेदततकिरी
टरविप्रभं॥अनुज्ञानामिगच्छत्वमिदानींबाणपीडितः॥प्रविश्यलंकामाश्वस्यश्वःपश्यसिबलंमम॥रामबाणेन
संविद्धोहततदर्पोपिरावणः॥मिहस्याल्लज्जयायुक्तोलंकांप्राविशदातुरः॥रामोपिलक्ष्मणंदृष्ट्वामूर्छितंपतितं
भुवि॥मानुषत्वमुपाश्रित्यलीलयानुशुशोचच॥ततःप्राहहनूमंतंवत्सजीवयलक्ष्मणं॥महौषधीयंसमानी
यपूर्ववद्वानरानपि॥तथेतिराघवेणोक्तोजगामसुमहाकपिः॥हनूमान्वायुवेगेनक्षणतीर्त्वामहोदधिं॥एत
स्मिन्नंतरेचापरावणायन्यवेदयत॥रामेणप्रेषितोदेवहनूमान्क्षीरसागरं॥गतोनेतुंलक्ष्मणस्यजीवनार्थमहौ-
षधीं॥श्रुत्वातत्वारवचनंराजाचिंतापरोभवत॥जगामरात्रावेकाकीकालनेमिगृहंक्षणात॥गृहागतंसमा
लोक्यरावणंविस्मयान्वितः॥कालनेमरुवाचेदंप्राजलिर्भयविह्वलः॥अघीदिकंततःश्रुत्वारावणस्याननतःस्थि
तः॥किंतेकरोमिराजेंद्रकिमागमनकारणं॥कालनेमिमुवाचेदंरावणोदुःखपीडितः॥ममापिकालवशातःभ